

4132

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHAMMED NÜRÜ'L-ARABİ
HAYATI, ŞAHSIYETİ VE BAZI TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

-Yüksek Lisans Tezi-

Yöneten	Hazırlayan
Doç. Dr. Mehmet DEMİRCİ	Hasan Fehmi KUMANLIOĞLU

İZMİR - 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İ Ç İ N D E K İ L E R

İçindekiler	I
Önsöz	V
Kaynaklar hakkında kısa bilgi	1

GİRİŞ

Yaşadığı Ortama Genel Bir Bakış	6
---------------------------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ŞAHSİYETİ

A- Doğumu ve Yetiştirilmesi	8
B- Tahsili	10
C- Tarikatlara İntisabı ve Aldığı İcazetnameler	10
D- Müderrisliği	13
E- Melâmet Zevkini Tahsili	14
F- Gördüğü Manâlar ve İnsilâh Olayı	17
G- Hac Ziyaretleri ve Seyahatleri	19
H- Vefatı	22

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ, METODU VE ÖĞRENCİLERİ

I- Eserleri	24
A- Arapça Eserleri	25
B- Türkçe Eserleri	27
II- Yetiştirme Metodu(Tarz-ı Teslîki)	32
III- Yetiştirdiği Ünlü Simalardan Bazıları	34
1- Abdurrahim Fedai Efendi	35
2- Ali Urî Efendi	35
3- Salih Rifat Efendi	35

4- Hoca Abdullah Hulûsî Efendi	36
5- Haririzade Seyyid Mehmet Kemaleddin Efendi	36
6- Bursa'lı Mehmet Tahir Bey	37
7- Hacı Maksut Efendi	37
8- Kaymakam Ahmet Bey	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

I- Melâmilik Hakkında Genel Bilgi

A- Sözlük ve İstilah Manâsı	38
B- Tarihî Seyri	39

II- Bazı Tasavvufî Görüşleri

1- Mürşid-i Kâmil	44
2- Tevhid Mertebeleri	47

I- Fenafillâh Mertebeleri

a- Tevhid-i Ef'âl	48
b- Tevhid-i Sıfat	51
c- Tevhid-i Zât	52

II- Bekabillâh Mertebeleri

a- Cem' Makamı	55
b- Hazretü'l-cem' Makamı	58
c- Cem'u'l-cem' Makamı	60
d- Ahadiyyetü'l-cem' Makamı	61
3- Vahdet-i Vücûd	64
4- Nûr-i Muhammedî (Hakikat-ı Muhammediyye)	68
5- Meratib-i Muhabbet	70
6- Meratib-i Muhammediyyûn	70
7- İbadet	71

-III-

8- Keşif	71
9- Keramet	73
10- Yaratmak	74
11- Âlem	75
12- Ölüm	76
13- Ahiret	77
14- Ru'yetullah	78
NETİCE	80

METİNLER

A- Arapça Metinler

1- Şerhu Sûreti'l-Kevser	84
2- Şerhu Ebced	84
3- Risâletü Meşâhidi't-Tevhîd	85
4- Risâletü Seyri't-Tevhîd	86
5- Kitâbü'r-Regâd fi'l-Mebdei ve'l-Me'âd	88

B- Türkçe Metinler

1- Risâle-i Mürşidü'l-Uşşak	93
2- Risâle-i Tevhîdü'l-Rehiyye	95
3- Risâle-i Esrâr-ı Ezân-ı Muhammedî	96
4- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli	99
5- Fatiha-i Şerife'nin Tefsiri	103
6- Risâle-i Sulûk-i Hakikat	106
7- Risâle-i Salihîyye	107
8- Seyhu'l-Ekber'in Bir Kasidesinin Şerhi	112
9- Salâvat-ı Şerifesinin(Kendi) Şerhi	114
10- Şeyh Ahmed b.İdris'in Salâvat-ı Şerifesinin Ş..	115
11- Risâle fi Beyân-ı Sulûk-i Şeriat ve Tarikat ve Hakikat	120

12- Şerh-i Kelâm-ı İmam Ali	123
13- Risâle-i Sa'diyye	126
14- Risâle-i Menba'u'n-Nûr fî Ru'yeti'r-Rasûl ...	130
C- Orijinal Osmanlıca Bir Metin	136
KİMLİYOGRAFYA	138

Ö N S Ö Z

Tasavvuf Tarihi Yüksek Lisans çalışması yaparken, sıra tez konusunu seçmeye gelince, fikirleriyle ailemi ve yakın çevremi derinden etkileyen bir şahıs olan, Muhammed Nûrû'l-Arabî üzerinde çalışmayı düşündüm. Elinde kendisine ait, istinsah edilmiş bir kısım risaleler de bulunmaktaydı. Bunların da değerlendirilip, günyüzüne çıkması mümkün hale gelecekti. Böylece, " Muhammed Nûrû'l-Arabî Hayatı, Şahsiyeti ve Bazı Tasavvufî Görüşleri " isimli bu çalışma vücûd buldu. Bu suretle, ' IV . asır din ve tefekkür hayatımıza ait önemli bir şahıs, çeşitli yönleriyle tanıtılmış olacaktı.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin hayatı ve şahsiyeti, ikinci bölümde; eserleri, metodu ve öğrencileri, üçüncü bölümde ise; bazı tasavvufî görüşleri üzerinde durulmuştur. Bu görüşler, kendi eserlerine başvurularak kaleme alınmıştır.

Ayrıca, Metinler başlığı altında Muhammed Nûrû'l-Arabî'ye ait irili ufaklı 14 Türkçe, 5 Arapça metin verilmiş, bir de orijinal Osmanlıca metin fotokopisi ilâve edilmiştir.

Bu çalışmalarım sırasında yardımlarını ve tavsiyelerini hiç bir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Mehmet Demirci Bey'e, ayrıca teşvikleriyle beni destekleyen mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

27 Nisan 1988 Karşıyaka

Hasan Fehmi KUMANLIOĞLU

Kaynaklar Hakkında Kısa Bilgi

Konumuzla ilgili olmak üzere birçok eser kaleme alınmıştır. Biz bu eserleri iki ana bölüm altında toplamayı uygun bulduk. Bunlardan birinci bölümü; Yazma Eserler, ikinci bölümü ise; Matbû' Eserler oluşturmaktadır.

Yazma Eserler ,orijinalliğini koruyan el yazmaları (defter, risâle) ile daktiloya aktardığım-asılları başkalarında olan- nüshalardır. Bunla -rın yanında daktiloya aktaramadığım kendi el yazımla mevcûd olan eserler de vardır.

Matbû' Eserler, basımı çeşitli zamanlarda yapılan kitap, dergi, an -siklopedi ve bazı yayınlardır.

Her iki bölümdeki eserleri adları ile sıralamak gerekirse :

A - YAZMA ESERLER

1- Harîrîzâde Seyyid Mehmed Kemâleddin Efendi'nin İstanbul Süleymaniye kütüphanesinde üç cild aslı bulunan Tibyânü Vesâili'l-Hakaik fi Beyâni Selâsili't-Tarâik adlı eserinden Melâmiyye ve Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin hayatı kısımlarının fotokopileri. El yazması bu eser Arapçadır. Tarihatlardan ve kurucularından bahseder. Kısaltılmışı : Tibyân.

2- Niyazi Mısri Divanı Şerhi . Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin şerh esnasındaki takrirlerinin zabtedildiği bu eserin Raif oğlu Hakkı elyazısıyla 2 Mayıs 1322 tarihli bir nüshası Merhum Süleyman Bey'in bana hediyesidir. Süleyman Bey, Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin halifelerinden Hacı Abdülkadir Bey'in torunudur. Kısaltılmışı : Niyazi Şerhi.

3- Simavna'lı Seyh Bedreddin'in varidât adlı eserinin M. Nûrû'l-Arabî tarafından yapılan Arapça şerhi. Eserin aslı ve şerhi Abdülmelik Efendi kalemıyla Türkçe'ye aktarılmıştır. (Aslı Yugoslavya'da olan eserden üç deftere istinsah ettim. Arapça ibareler Arap harfleri, tercümejer lâtîn harfleriyle yazılmıştır.) Kısaltılmışı : Vâridât Şerhi.

T. C.

**Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi**

4- Bursalı Mehmet Tahir'in, Muhammed Nûrû'l-Arabî ve eserleri hakkında kaleme aldığı bir eseri. Adı; Menâkıb-ı Seyh Muhammed Nûrû'l-Arabî ve Beyân-ı Melâmet ve Ahvâl-i Melâmiyye .Bendeki nüshaların müstensihleri belli edilmemiş. Bir nüshası Yugoslavya'dan gelenlerce hediye edildi. Kısaltılmışı: Menâkıb.

5- Eski Müftülerden Abdullah Arda'nın özel kütüphanesinden yakınla - rınca hediye edilen el yazması defter. İçerisinde, Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin hayatı ve eserlerini içeren Menâkıb'ın bir nüshası ile, takrirlerinden zaptedilen bazı risaleler bulunmaktadır. Bu risaleler sırasıyla şu isimleri taşımaktadır; a- Ferh-i el-Evradü'l-Usbû'iyye(ss.1-62) b- Ferh-i Akaidi'n-Ne - sefiyye(ss.71-85) c- Ferh-i Risâletü's-Seyh Rislan Dimişki(ss.86-100) d- Ferh-i Kasîdetü's-Seyhi'l-Ekber(ss.101-102) e- Tefsir-i Fatiha(ss.103-104) f- Risale-i Salihîyye(ss.105-109) g- Risâle-i Tevhidü'l-Behîyye ve Sü-lûk-i Hakikat(ss.109-110) h-Sırr-ı Ezân-ı Muhammedî(s.115)Kısaltma: Mecmua-1

6- Asıl yazması Salihli'de Kemal Zurnacı'da ,fotokopisi yine orada Abidin Aydın'da bulunan Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin çeşitli takrirlerinin zaptedildiği bazı kısımlarının kendi el yazmasıyla aktardığım defterim. (Bazıları deftere aktarılmayıp, daktiloyla kâğıtlara yazılmıştır.) Bu defterde bulunan risaleler, sırasıyla şu isimleri taşımaktadır; a- Ferh-i Salâvat-ı Şerife liAhmed b.İdris(ss.1-6) b- Kitâbü'r-Reşad fi'l-mebdei ve'l-me'âd(ss.7-10) c- Tefsirü Sûreti'l-Kevser(ss.11) d- Ferhu Ebced(s.11) e- Seyrû't-Tevhid(ss.11-13) f- Meşâhidü't-Tevhid(s.13) g- Kitâbü'd-Devâiri ve'l-Eflâk (ss.17-30) h- Ferh-i Salâvat-ı Şerife liMuhammed Nûrû'l-Arabî(s.30).Kısaltılmışı: Mecmua-2

7- Yine Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin bazı takrirlerinin zaptedildiği nüshalardan Konya'da mukim Osman Melik'in daktiloya aktarıp gönderdikleri. Bu risaleler sırasıyla şu adları taşımaktadır. a-Risale-i Salihîyye(3 s.)

b- Risâle-i Sülûk-i Hakikat(1 s.) c- Risâle-i Tevhidü'l-Behiyye(1 s.) d- Risâle-i beyân-i Seriat ve Tarikat ve Hakikat(2 s.) e- Tefsir-i Fatiha(2 s.) f- Şerh-i Risâletü's-Seyh Rislân Dimişki(Şerh-i İhsanü'r-Rahman)(7 s.) Kısaltılmışı : Mecmua-3

8- İzmir Eski Belediye Başkan Yardımcısı A.İhsan Ünal'ın babası M.Avni Ünal'ın istinsah ettiği, Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin bazı şerhlerinin bulunduğu defter. İçindekiler sırasıyla şöyle sıralanmaktadır. a- Niyazi Divanı Şerhi(ss.1-260) b- Risâle-i Salihîyye-Vasiyyetnâme-(ss.261-289) c-Şerh-i Kasidetü's-Seyhi'l-Ekber(ss.290-291) d- Tefsir-i Fatiha(ss.292-294) Kısaltılmışı: Mecmua-4

9- Karşıyaka'da mukim bir zatın verdiği ve içinde Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin bazı tahrir ve şerhlerinin istinsah edildiği iki defter.(Yazılar Lâtin harfleriyle olup Arapça ibareler yazılamamış.) Birinci defterde, Şerh-i el-Evradü'l-Usbû'îyye(s.1-166), ikinci defterde ise sırasıyla şu risaleler bulunmaktadır. a- Şerh-i el-Evradü'l-Usbû'îyye(ss.1-135) b- Şerh-i kelâm İmam Ali(ss.27-31) c- Mürşidü'l-Uşşak(ss.42-49) d- Şerh-i Kasidetü's-Seyhi'l-Ekber(ss.50-52) e- Risâle-i Tevhidü'l-Behiyye(ss.53-54) f- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli(ss.1-8) Kısaltılmışı: Mecmua-5

B - MATBU' ESERLER :

1- Sadık Vicedânî .Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Melâmilik.1340 . 4 bölümden meydana gelen bir kitap olup, bu eserin birinci bölümü Melâmilik'e ayrılmış ve Melâmilik hakkında geniş malumat verilmiştir. Aynı zamanda Muhammed Nûrû'l-Arabî çeşitli yönleriyle tanıtılmış ve yazarı O'nun hakkında kendi görüşlerini de serdetmiştir. Kısaltılmışı : Tomar

2- Abdülbâkî Gölpinarlı, Melâmilik ve Melâmilik.1931.

Melâmilik,geçirdiği devreler ve şahsiyetleri hakkında bilgi verir.Bunu üç devrede inceler.Üçüncü devresi bütünüyle M.Nûrû'l-Arabî'ye ayrılmıştır.Kısaltılmışı: Melâmilik.

3- Osman Ergin,Balıkesir'li Abdülazîz Mecdî Tolun - Hayatı ve Şahsiyeti. 1942 .

Bu eser,A.Mecdî Tolun ve bilmünâsebe şeyhlerinden bahsederken,M.Nûrû'l-Arabî'yi de mezkûr şeyhlerle alâkadar olduğundan gerektiğince bahse der.Kısaltılmışı: Balıkesir'li.

4- Ömer Rıza Doğrul,İslâm Tarihinde ilk Melâmet.1942 .

Sülemî'nin risâlesi ve EL'Affî'nin bu esere yaptığı etüdü tercüme mahiyetindedir.Kısaltılmışı: Melâmet .

5- Yusuf Ziya İnan'ın bu baptaki eserleri,sırasıyla ;

a- Seyyidü'l-Melâmi M.Nûrû'l-Arabî.1971.

Eser,M.Nûrû'l-Arabî'nin hayatı,şahsiyeti ve fikirlerini ihtiva eder.
Kısaltılmışı: Seyyid

b- İslâm'da Melâmilik Tarihî Gelişimi.1976.

Bu eser,bir önceki kitabın tafsîlâtı hale getirilmiştir.Kısaltılmış adı : Gelişim .

c- Fiiller Tecellisi.1974 .

M.Nûrû'l-Arabî'nin telkin ettiği Tevhid mertebelerinden ilkinin mu - fassal olarak anlatır.Kısaltılmışı : Tecellî .

d- Bilim ve Tasavvuf Dergileri 1987.

Sorumluları,bu dergilerde M.Nûrû'l-Arabî'yi her yönüyle tanıtmakta ve tanıtımına devam edeceklerini belirtmektedirler.

6- Hüseyin Avni Ünal, Pir Melâm.1973.

Bu kitapta M.Nûrû'l-Arabî'nin hayatı,şahsiyeti ve eserleri hakkında

malûmat verilmiştir.A.Gölpınarlı'nın Melâmîlik ve Melâmîler 1931 adlı kitabının özetlenmiştir.Kısaltılmışı: Pîr.

7- Mahmut Sadettin Bilginer'in derleyip sunduğu eserler,sırasıyla;

a- Allah ve İnsan.1969 .

Eser,ictimâî ve tasavvufî konuları işler.M.Nûrû'l-Arabî ve bazı meşhur kişileri okuyucularına tanıtır.Kısaltılmışı: İnsan .

b- Niyazi Divanı Şerhi.1976 .

Bende de asıl yazması bulunan bu eser,Niyazi Mısırî'nin ilâhilerini açıklar mahiyettedir.Şerh esnasında hazır bulunan Hacı Maksud Efendi tarafından kaleme alınmıştır.Kısaltılmışı: Mısırî .

c- Varidât Şerhi.1979 .

Bedreddin Simavenî'nin eserinin şerhi.Bu kitapta ayrıca M.Nûrû'l-Arabî'nin şu risaleleri de bulunmaktadır.Ezân-ı Muhammedî Şerhi,Mürşidü'l-Uşşak ve Risâle-i Salihîyye.Kısaltılmışı : Vâridat .

Ayrıca ,Niyazi Divanı Şerhi Salihli'de mukîm Hasan Özlem tarafından 1974'te,Vâridat Şerhi ise Ankara'da M.Fazlı Güvenç tarafından 1982'de bastırılarak yayın hayatına sunulmuştur.

8- A.T.Sonuç,İslâm Tasavvufunda Olgunlaşma Yöntemleri.1982 .

Bu eser de,İslâm Tasavvufu,nefsin mertebeleri,M.Nûrû'l-Arabî'nin telkin ettiği Tevhid merâtip ve makâmâtıyla tarîkat usûllerini muhtevîdir.Kısaltılmışı : Olgunlaşma.

G İ R İ Ő

Yaşadığı Ortama Genel Bir Bakış

Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin yaşadığı yıllar (1228-1305 H.) 1813-1887 arasıdır.Bu dönem, Ondokuzuncu yüzyıl olarak değerlendirilmektedir.Döneme baktığımızda Osmanlı Devleti'nin iktisâdî,siyasî ve sosyal yönlerden tam bir çöküntü içinde olduğunu görmekteyiz.(1)

Bu asır,dünyanın hem coğrafya hem de tefekkür ve teknik bakımdan hızlı ve dikkat çekici değişmelerin birbirini izlediği dönemdir.Avrupa ülkeleri ve milletleri için yükselme,iyiye gitmenin doğum sancıları olan bu gelişme ve değişmeler Osmanlı İmparatorluğu için ne yazık ki,ölüm belirtileri mahiyetini taşıyan olaylar biçiminde tecelli ediyordu.Hemen bütün kurumlarında yozlaşma,sarsılma ve çatlama görülmüyordu.Xoskoca İmparatorluk bu dönemde çeşitli yönlerden budanıyor ve günden güne bitip tükeniyordu.(2)

Sosyal yöndeki çöküntüden tarikat ve tasavvuf kurumları da etkilenmiş,öyle ki birbirlerine bile düşmüşlerdir.(3)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,yaşadığı yıllar itibariyle(1813-1887)sırasıyla II.Mahmut,I.Abdülmecit,Abdülaziz,V.Murat ve II.Abdülhamit idareleriyle bulunmuştur.Bu devrin olaylarını ve gelişmelerini tarihî sırayla yazmak M.Nûrû'l-Arabî'nin yaşadığı dönem hakkında sağlam bilgiler verir,inancındayız.

1807-1808 yıllarında patlak veren III.Selim'in hal'i,arkadan katli ve yeniçeriliğin kaldırılıp yerine kurulan Nizâm-ı Cedid ile Sekbân-ı Cedidin hayırlı veya hayırsız olduğu münakaşası yapılırken Avrupa,buharlı maki-

- 1- Mehmet Demirci,Mehmet Akif'te Tasavvuf İzleri,Mehmet Akif Araştırmaları Dergisi,Sayı:1.
- 2- Yaşar Nuri Öztürk,Kuşadalı İbrahim Halveti,1 .
- 3- Mustafa Kara,Tanzimattan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarikatlar,Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi,Sayı:31 ; Ayrıca bkz.Erol Güngör,İslâm Tasavvufu'nun Meseleleri,115 .

nelerle sanayide patlama yapmış ve arayı giderek açmıştı. Memlekette ise çıkan isyanlar bastırılmıyor, Fransız İhtilâli ile yayılan milliyetçilik hareketleri, olayları daha büyük boyutlara ulaştırıyordu. Avrupa'ya ulaşmak isteyenlerse bunu sadece giyim-kuşamda arıyor, böylece 3 Mart 1828 Kıyafet Nizamnamesi çıkarılıyordu. Arkadan 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayûn'u okunuyor, ilerlemenin manâ ve muhtevasının kavranmadığı ortaya çıkıyordu.

Bu devirde II. Mahmut'un Yeniçeriliği kaldırışı-1826- ve Bektâşiliğe bakış açısı dikkatle incelenmelidir. Bektâşiliğin özellikle tekkelere; Türk cemiyet ve insanını derinden etkilemiş bu nazik müesseselere sirayet eden kötülüklerini izale için devletçe hayli titiz davranıldığı görülmektedir. Bunun göstergesi olarak Bektâşi şeyhlerinden birtakımları sürülmüş yerlerine ise Ser'i Şerif'i yaşayan şeyhler getirilmiş, bazıları da idam edilmiştir.(4)

İşte bu devirde doğan ve yetişen Muhammed Nûrû'l-Arabî, düşünceleri itibariyle Şeriat-ı Mutahhara'yı baştacı etmiş, devlet-i aliyyeye de sadâkatini her türlü halde göstermiştir. 1879'da Kosova'da ortaya çıkan Arnavut ihtilâlinde, müritlerini ihtilâle karışmaktan men'ederek hem devletin yanında yer almış ve hem de onları şaibe altına girmekten kurtarmıştır.(5)

4- Yaşar Nuri Öztürk, Kuşadalı İbrahim Halveti, 4 ; Ayrıca bkz. Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, 361-362 ; İrfan Gündüz, Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri, 180 .

5- Melâmilik, 240 .

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

HAYATI ve ŞAHSİYETİ

A- DOĞUMU VE YETİŞMESİ :

Avam arasında ARAP Hoca,Havas arasında SEYYİD Hoca ismiyle bilinen Muhammed Nûrû'l-Arabî,1228/1813 yılında doğmuştur.Doğum yeri Mısır'ın baş-kenti Kahire'de Mahalletü'l-Kübrâ kasabasıdır.(1)

Babası cihetinden Seyyid olup,Hazreti Hüseyin kolundan Hazreti Ali'-ye,dolayısıyla Hazreti Muhammed Mustafa'ya (S.A.S) dayanır.

- 1- Tibyan,III,214/b ;Menâkıb,3 ; Melâmilik,231 ; Seyyid,9.

Doğum tarihi üzerine görüşler:

Doğum tarihi,H.M.Kemaleddin Ef.nin eseri Tibyan'da(III,214/b) 1220 H. o-larak geçmektedir.

A.Gölpınarlı,Melâmilik ve Melâmiler adlı eserinin 231.sahifesinin Dipnot 1'de"Haririzade Tibyan'ında 1222 tarihinde doğduğunu söylüyorsa da.."di-ye yazmakta.Halbuki mezkûr eserde doğum tarihi 1220 ' dir.

A.Gölpınarlı,aynı eserin 233.sahifesinin ikinci paragrafında doğum tari-hini izahta,M.Nûrû'l-Arabî'den atıf yaparken"Mekke'ye gittim.Sene 1240 ve sinnim 17 idi"diye yazmaktadır.Bu tarih 1245 olarak düzeltilecektir.Doğum tarihi H.1228,M.1813'e tekabül etmektedir.M.Sadettin Bilginer'in eserlerinde görülen 1810 tarihinin düzeltilmesi gerekir.Sadık Vicedânî,Tomar'ın Melâmilik bölümünde(s:88)M.Nûrû'l-Arabî'nin haya-tını yazarken Tibyan'dan aldığını aynen dercediyor ve doğum tarihini de 1220 olarak kaydediyor.

Muhammed Nûrû'l-Arabî,kendi sinin kaleme aldığı Menba'u'n-Nûr adlı risa-lesinde"Sene 1245'te Mekke'ye gittim.Sinnim onyed i idi"demektedir.Buna göre,doğum tarihinin yanlış yazılan bütün eserlerde 1228 olarak düzel -tilmesi gerekmektedir.

Babası Kudüs civarında zaviyesi olan Seyyid İbrahimü'l-Kudsî'dir.
Dedesî ise, meşhur velî ve şeyh Bedrû'l-Velî'dir.

Tesbit edilen şeceresi şöyledir:

İmam Hâce Muhammed Nûrû'l-Arabî, İmam İbrahimü'l-Kudsî, Seyyid Bedrû'l-Velî, Seyyid Muhammed, Seyyid Yusuf, Seyyid Bedr, Seyyid Yakub, Seyyid Mutahhar, Seyyid Salim, İmam Muhammed, İmam Zeyd, İmam Ali, İmam Hasenü'l-Arifü'l-Ekber, İmam Zeyd, İmam Zeyne'l-Abidin Ali, İmam Seyyid Hüseyin (R.A), İmam Humam Ali b. Ebu Talib (K.V.), Seyyidü's-Sekaleyn Muhammed Mustafa (S.A.S) dir. (2)

Özellikleri itibariyle; boyu kısaca, etine dolgun tatlı ve güleç bir yüze sahipti. "İnsanlara, akıllarınca konuşunuz" emr-i nebevisine fevkalâde riayetleri olduğundan karşısındakinin istidadına göre telkinde bulunurlardı. Karakteri yumuşak olmakla beraber bazen zarifane lâtifeler yaparlardı. Lâkin erkân ve ahkâm-ı Muhammedî'ye azıcık bir leke sürülmek istenildiği hal ve zamanda hemen akli ve nakli deliller ortaya koymasındaki cesurane hareketleri, çekemeyenlerini bile hayrete düşürürdü. Kendisine sorulan soruların ve halledilmesi istenilen meselelerin akıl ve nakile tatbikiyle beraber hallindeki mahâretleri akla şaşkınlık getirir derecede olduğu gibi, bilhassa Tefsir ve Hadis ilmindeki hafıza kuvvetleri çok müthiş idi. Zahir ilimlerden iki defa icazet verdikleri gibi, bâtın ilimlerinden de Hakikat Bilgisi'ne sahip Tahkik Mertebesi'ne varan pekçok değerli, faziletli ve irfan ehli şahsiyetler yetiştirmiştir. (3)

Çocukluk yıllarında yetiştiği yer olarak Kahire ve civarını görmekteyiz.

-
- 2- Tibyan, III, 214/a ; Menâkıb, 9 ; Mecmua-1, 150 ; Melâmilik, 231 ; Seyyid, 10 .
3- Menâkıb, 7 .

Mahalletü'l-Kübrâ kasabasında doğan M.Nûrû'l-Arabî,küçük yaşta babasını kaybedince dayılarının yanına yerleşir ve üç yıl onlarla beraber kalır. Dayı ve dedeleri de aşk ve tasavvuf ehli kimseler olduğundan kendisi küçük yaştan itibaren bu havayı teneffüs etmiştir.(4)

B- TAHSİLİ :

M.Nûrû'l-Arabî yaşı yediye vardığında Kahire'ye gidip Şeyh Hasan El-Kuveysnî'den öğrenim görmüştür.Camiü'l-Ezher'deki tahsil süresi dokuz yıl sürmüştür(1235-1244 / 1819-1828)hocası Şeyh Hasan El-Kuveysnî kendisiyle yakından ilgilenmiş,hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır.(5)

Şeyhinin emriyle gittiği Yanya'da intisap ettiği Şeyh Yusuf'un damadı Talât Efendi'den tahsile devam etmiştir.1245/1829'da Mekke'ye gittiğinde orada Şeyh Ömer Abdürrasûl'den hadis okumuştur.(6)

C- TARİKATLARA İNTİSABI ve ALDIĞI İCAZETNAMELER :

Kendisine ilk tahsili veren ve O'nu bu yolda şekillendiren Ustadı Hasan El-Kuveysnî'nin bir tarikat adıyla ders vermeyişi şâyan-ı dikkattir. Ayrıca,M.Nûrû'l-Arabî'yi Rumeli'ne yollayışı mezkûr şeyhin melâmete sahip oluşunu isbat derecesinde teyid eden bir keyfiyettir.Malum olduğu üzere Rumeli daha önceleri melâmet neşesini tanımıştı.(7)

M.Nûrû'l-Arabî,şeyhi Hasan El-Kuveysnî'nin emriyle Yanya'ya Şeyh Ahmet Efendi ile gitmiş ve orada Şeyh Yusuf Efendi'ye intisapla Nakşibendi tarikatına girmiştir.Kısa bir süre sonra bu sefer Şeyh Yusuf Efendi'nin emriyle Mekke'ye gitmiş ve orada boş durmayarak Şeyh İbrahim Eş-Şemâriki'den

4- Melâmilik,232 ; Seyyid,10 .

5- Tibyan,III,214/b ; Menâkıb,4 ; Mecmua-1,146 ; Tomar,88 ; Melâmi - lik,232 ; Seyyid,10 .

6- Melâmilik,232-233 ; Tibyan,III,214/b ; Seyyid,11 .

7- Melâmilik,236 .

Halvetiyye-i Şabaniyye, Üveysiyye ve Ekberiyîye tarikatlarına intisap etmiştir. Aynı zamanda Hadis dersini de aldığı Şeyh Ömer Abdürresul'e intisap etmek istemiş, O da kendisine Mısır'a dönmesini ve Şafii mezhebi üzere yolda namazlarını kasru cem' ile (öğle ile ikindi, akşamla yatsı namazlarını birleştirip kılmak) kılmasını emretmiştir. M. Nûrû'l-Arabî, Hanefî mezhebinde olmasına rağmen, bu emre uyarak Mısır'a dönmüştür. (8)

Daha sonraları, İstanbul'da misafir olarak bulunduğu sıralarda (1255/1839 civarı) Şeyh Abdülhalık El-Kazgânî (Kazancı) Efendi'den de tarikat-ı Nakşibendiyye almıştır. 1259/1843 yılında ikinci defa olarak Hacc'a gidişinde bu kez Abdülhalık Efendi'nin halifelerinden Şeyh Mustafa b. Mahmud Trabzonî Efendi'den tekmil-i tarikatla teslik ve irşad icazetnamesi almıştır. (9)

Çeşitli tarikatlardan aldığı icazetnamelere gelince;

a- Nakşibendi Silsilesi :

Hazreti Muhammed (S.A.S.) - Hazreti Ebubekir (R.A.) - Selâm Fârisî - Kasım b. Muhammed b. Ebubekir - İmam Cafer Sadık - Bayezid Bestamî - Ebu'l-Hasan El-Harkânî - Ebu Ali Farmedî - Yusuf Hemedanî - Abdülhalık Gucduvanî - Arif Rivekerî - Mahmud El-Encir Gaznevî - Ali Muhammed Bâbâ Simasî - Emir Gülâl - M. Pahaeddin Nakşibend - Alâeddin Attar - Yakup Çerhilhisarî - Hâce Abdullah Ahrar Semerkandî - Muhammed Zahidî - Derviş Muhammed Emkenlî - Hâcegi Es-Semerkandî Emkenlî - Muhammed Baki - Ahmed Serhendî - Masum Hindî - Ahmed Mekki - Hâce Habibullah Buharî - Hüda Kulu - Molla Abdullah Muhammed - Molla İdris - Muhammed Niyazi Kulu - Abdülhalık Kazânî - Mustafa Efendi Trabzonî - Muhammed Nûrû'l-Arabî..

8- Tibyan, III, 214/b ; Menâkıb, 4 ; Tomar, 88-89 ; Melâmilik, 233 .

9- Tibyan, III, 215/b ; Tomar, 91 ; Melâmilik, 237 ; Seyyid, 16 .

b- Halvetiyye-i Şabanîyye Silsilesi:

Hazreti Muhammed(S.A.S.)- Hazreti Ali(K.V.)- Hasan Basrî- Habib Acemî-
Dâvud Et-Taî- Maruf EL-Karhî- Serî Es-Sekatî- Cüneyd Bağdadî- Mîmşad Dî-
neverî- Muhammed EL-Bekrî- Kâdî Vecihüddin Ömer EL-Bekrî- Ebu'n-Necib
Sühreverdî- Kutbeddin EL-Ebherî- Rûkneddin Necâşî- Şehabeddin Tebrizî-
Hâce Cemaleddin Şirazî- İbrahim Zahid EL-Ceylânî- Ahî Muhammed EL-Halvetî-
Pir Ömer EL-Halvetî- Ahî Mîrim EL-Halvetî- Sadreddin Hayyamî- Seyyid Yah-
ya Şirvanî- Muhammed Bahaeddin- Cemal EL-Halvetî- Hayreddin Tokadî- Şaban
Velî Kastamonî- Ömer EL-Fuadî- İsmail Çorumî- Muslihüddin- Şeyh Karabaş
Velî(Ali EL-Atval)-Mustafa Doğanî EL-Mûrî Edirnâvî- Abdullatif EL-Halebî-
Seyyid Mustafa EL-Bekrî- Şemseddin Muhammed EL-Hanefî- Mahmud EL-Kürdî-
Abdullah Şarkavî- Muhammed Ebu'n-Nûca-Ali Et-Tûfî- İbrahim Eş-Şemarikî-
Muhammed Nûrû'l-Arabî..

c- Ekberîyye Silsilesi : (Muhyiddin Arabî'de son bulur)

Muhyiddin Arabî- Şeyh Hasan- İbrahim EL-Ciretî Ez-Zübeydî- Ebu'l-
Feth Osman EL-Meragî- Zekerîyya EL-Ehsarî- Abdülvahhab Şa'ranî- Ali Senavî
Ebu'l-Mevahib Ahmed b.Abdülkuddûs- Safiyüddin EL-Kaşşâşî-İbrahim EL-Kürdî
EL-Gürâî- Muhammed EL-Büdeyrî- Mustafa EL-Bekrî- Muhammed Şemseddin EL-
Hanefî- Mahmud EL-Kürdî- Abdullah Şarkavî- Ali Et-Tûfî- Muhammed Ebu'n-Nû-
câ- İbrahim Eş-Şemarikî- Muhammed Nûrû'l-Arabî ..

d- Üveysiyye Silsilesi :

Hazreti Muhammed(S.A.S.)-Hazreti Ömer ve Hazreti Ali(R.A.)-Üveys
EL-Karenî- Musa b.Yezid Raî- Sultan Ebu İshak İbrahim Edhem- Şakîk Belhî-
Ebu Amr EL-İstahurî- Ebu Cafer EL-Haddad- Cüneyd Bağdadî- Mîmşad Dîneverî-
Ahmed Esved Dîneverî- Muhammed EL-Bekrî- Kâdî Vecihüddin Ömer EL-Bekrî-
Ebu'n-Necib Sühreverdî- Şehabeddin Ömer Sühreverdî- Necibuddin Ali b.Ber-
guş Şirazî- Abdüssamed Şüsterî- Mahmud EL-İsfahanî- Yusuf EL-Acemî EL-

Gürani- Hasan Süsteri- Ahmed Ez-Zahid- Muhammed El-Kameri El-Vasiti- Seyhulislâm Ebu Yahya Zekerîyya El-Ehsari- İmam Abdülvahhab Şa'ranf- Nureddin Ali b. Abdülkuddûs Es-Senavî- Seyhu'l-Melâmi İbrahim b.Hüse-yin El-Kürdi- Seyh Tahir El-Medenî- Abdülganî En-Nablusi- Mustafa El-Bekri- Muhammed El-Maneffi- Mahmud El-Kürdi- Abdullah Şarkavi- Ali Et-Tûfi- Muhammed Ebu'n-Nûca- İbrahim Es-Semariki- M.Nûrû'l-Arabî..(10)

D- MÜDERRİSLİĞİ :

M.Nûrû'l-Arabî,kısa sürede ahz-ı ulûm ve marifetten sonra,şeyhi ve sebeb-i feyz ve rifatleri olan üstadı Hasan El-Kuveysni'nin " Filân kitabı okut,sen Rum'a git " emriyle 1245/1829'da Rumeli'ye doğru yola çıkar.İskenderiye'den ayrılıp Antalya-Gelibolu-Selânik şehirlerinde bi-raz kaldıktan sonra Serez'e gelir ve Serez medresesinde bir süre müder-rislikte bulunur.Demirhisar,Doyran,Ustrumca yoluyla Koçana'ya varır ve Üsküp valisi Hıfzı Paşa'nın(1277/1860)yaptırdığı Koçana Medresesi'nde yerli halkın büyük ricaları sonunda müderrisliğe başlar.Yıl,1249/1833 - tır.Müderris olduğu senemin Ramazan ayında da Koçana Camii'nde Kasfe-i Emaliye'yi Türkçe açıklayarak,okutmuştur.Usûl-i Fıkıh ve Fenâri de tak-rir ettiği dersler arasındadır.O tarihte mevcut talebelerinin başlıcala-rı;İbrahim,Ali,Hasan ve Ahmed Efendilerdir.(11)

Üsküp valisi Hıfzı Paşa(1277/1860),henüz yirmibir yaşında olan bu fâzıl hocayı görmek arzusuyla Üsküb'e davet etmiş,görüşmüş ve oradaki a-limlerle de tanıştırmıştır.Bu görüşme sonucu Hıfzı Paşa kendisini sevmiş evlât ve yakınlarının öğretimi için Koçana'ya beraber gitmelerini istemiş-tir.Fakat Paşa'nın hanımı çocuklarından ayrılmayı göze alamayınca,M.Nûrû'l-Arabî'ye Üsküp'ta devamlı oturmasını rica etmişler,O da buna razı olmamış,

10- Menâkıb,10-13 ; Ayrıca bkz.Melâmilik,241-242 ; Gelişim,183-186 .

11- Tibyan,III,215/b ; Menâkıb,4-5 ; Tomar,89-90 ; Mecmua-2,Menba'u'n-Nûr Risâlesi ; Melâmilik,234 .

sonunda yılın altı ayı Koçana'da,diğer altı ayı da Üsküp'te oturulmasına karar verilmiştir.(12)

1269/1852 yılında kendisine biat eden Müşir Çerkes İsmail Paşa'nın (1277/1860)davetiyle Manastır'da üç ay ikameti esnasında çoğunluğu memur ve subaylardan oluşan bir zümreye Şeyh Bedreddin'in(1420) Varidât adlı eserini okutmuş ve bu tahriri zaptedilerek Letâifu't-Tahkikât fi şerhi Varidât adı verilmiştir.(13)

1288/1871 yılında,içlerinde Haririzade Hoca M.Kemaleddin(1299/1881), Rifai şeyhi Ahmet Safi(1310/1892),Şeyhulislâm Mîr Muhtar(Molla Bey)(1300-1882),Mirefte'li Hoca Abdullah Hulusi(1302/1884),Evkaf Mufettişi Hacı Tefik,Mısır mollası Kâmil ve Mevlevihane kapısı Tarsus Rifai şeyhi Abdülkerim(1323/1906) Efendilerin bulunduğu ilim erbabına Alay Emin'i Halil Efendi'nin evinde Seyyid Şerif Cürcanînin(1413)Vahdet-i Vücûd risâlesini ve bundan başka Et-Tâiyyetü'l-Faridiyye ile Risâletü'l-Ahadiyye'yi tedris etmiştir.(14)

E- MELÂMET ZEVKİNİ TAHSİLİ : (x)

Tarikatlara intisabı bahsinde biraz değindiğimiz gibi,şeyhi ve üstadı Hasan El-Kuveysnî(1254/1838) kendisini bir tarikat adâbıyla yetiştirmeyip Rumeli'ye yollanmış,bu da O'nun melâmet zevkini gösteren bir keyfiyet olmuştur,demiştik.M.Nûrû'l-Arabî,1253/1837'de gördüğü rüyada Peygamber Efendimizin kendisine üç satır yazılı bir kâğıt verdiğini ve Hazreti Ebubekir'in bunu Tevhid-i Ef'al,Tevhid-i Sıfat ve Tevhid-i Zât diye okuyup,fenâ makamlarını telkin eylediğini bildiriyor.

12- Melâmilik,234 .

13- Melâmilik,238 ; Seyyid,18 .

14- Tibyan,III,216/a ; Melâmilik,239 ; Seyyid,21-22 .

(x)-" Urefa-i ehl-i tarikat'Her tarikatta gaye melâmiliktir'diyorlar.Bu muntehâ nokta,menba-i serâir-i Tevhid olan tarikat-ı Muhammediyye'de birleşerek lâ mevcûde illâllah ve Leyse fi'ddari gayrullah makam-ı hatm ve eterme vasıl olmaktır." Sadık Vîcdanî,Tomar,108 'den.

M.Nûrû'l-Arabî,telkin aldığı bu üç makamın zevkine devamın yanında kendisine intisap edenleri de mezkûr mertebelerin neşesiyle 1259/1843 yılına kadar yetiştirmiştir.Bu yıl Şaban ayının ondördünde Mekke'ye varan M.Nûrû'l-Arabî,bu ziyarette de kendisinin halâ manevi alanda mükemmel olmadığını görüyor ve yanındaki müridi Üskûp ulemâsından Hacı Nebî Efendi'ye,"Bize bu ilm-i zahir kifâyet etmez.Mekke-i Mûkerreme ve Beyt-i Şerif,mürşid-i kâminden hali değildir.Kendimize bir mürşid-i kâmil arayıp bulmamıza fırsattır" diyor.Sonunda meczûb Mekke'li melâmi Derviş Mehmed'e kavuştuğunu söylüyor.Adıgeçen derviş,M.Nûrû'l-Arabî'ye bir Erbaîn çıkarmasını emretmiş ve bu itikâf esnasında kendisine makamat-ı Bekâ,yani ; Cem',Hazretü'l-Cem' ve Cem'ü'l-Cem'in Hazreti Rasûlullah'ın ruhaniyyeti tarafından uyanık halde telkin edildiğini söylediğini görüyoruz.

Haccı edâdan sonra Mısır yoluyla Rumeli'ye dönerken yol üzerinde Yenbu' denilen yerde Hatm makamı olan Ahadiyyetü'l-Cem' makamının yine Rasûlullah tarafından şebeke içine alınıp telkin edildiğini söylüyor.(15)

Bekabillâh mertebelerini telkin alışını Menba'n-ı Nûr adlı risâlesinin ilgili bölümünden aynen veriyoruz.

" 1255 tarihinde Üskûp'te iskân ettim.59 senesine kadar bu makamat-ı selâseye müdavemet eyleyip zevkeyledim.59 tarihinde Hicaz'a azimet eyledim.Mekke-i Mûkerreme'ye şehr-i Şa'ban' ın ondördüncü gününde dahil oldum.Tavaf-ı kudûm eyledim.Harem-i Şerif'de otururken meczûb sûretinde bir zât yanıma gelip oturdu.Gömleğinin üstünde kehleler gezip,tamam gömleğime geçecek dereceye geldikleri zaman yine dönerlerdi.O zat bana dedi ki:"Sakın kehlemizden korkma.Zîra bizim kehlemiz terbiyelidir.Başka kimseye gitmez." Ben dahi," İsminiz nedir ? " dedim." İsmim Derviş Mehmed'dir,ehl-i Mekke'den ve Beytü'l-Kadı evlâdlarımdanım" dedi." 45 tarihinde Hacc-ı Şe-

rif'e geldiğin vakit seninle beraber oturdum.Hattâ olvakit mavi kürk giymiştin.Daha hadâset-i sinnin vardı" buyurdular." Tarikiniz nedir ? "dedim." Muhammediyye'dir" buyurdular." Ben de isterim " dedim." Gir " dedi." Der-sin nedir? " dedim." Cem'ü'l-Cem'dir" dedi. " Makâmât-ı Tevhid bana telkin olunduğundan telkîn eyle"dedim." Kırk gün halvete gir " dedi.Fakir dahi kırk gün halvete girdim.Zeytinyağı katık eyledim.Esnâ-i halvette, makam-ı Hanefî ardında rû'yada bir zat gördüm ki,tavafda ve Hacer-i Esved ziyaretinde olan izdihamda elini bûsederlerdi.Fakir dahi Babü'l-Umre tara-fından gelip ol zatın elini öpmeğe yürüdüm.Ol zât kıyâm buyurdular.Elini öptüm.Oturdular.Ben dahi uyandım.Ba'dehu,Derviş Mehmed Hazretlerine ma'nâyı nakleyledim."Tevhid-i Zât mürşidi oldum" dedi." Ne vakit ?" dedim." Haber veririm" dedi.

Ba'dehu,Zi'l-hicce'nin onbeşinci günü Babü'l-basîta hizâsında Derviş Mehmed'e mülâki oldum.Gördüğüm zât yine zuhûr etti.S.A.S. O esnâda Derviş Mehmed çekildi.Ve ol zât duadan sonra Beyt-i Şerif'e karşı Fakîr için tazarru' ve niyâz eyledikten sonra odaya gelip hizmetimizde bulunan Gradas'lı Hacı Emin'i gördük.Ma'nen makam-ı Cem'i telkin eyledi.Ve,ta'âm teklif eyledim." Ta'âm yemeyiz " dediler.Ba'dehu " Medine'ye gitmek isterim,selâm var mı?" dedi.Fakîr,"Selâm ederim" dedim." Yarın inşaallah bu vakit gelirim" dedi.Fi'l-vaki' ertesi gün olvakit o mevzi'de yine mülâki oldum.Ke'l-evvel,Fakîr için Beyt-i Şerif'e karşı dua ve tazarru' eyledi.Ba'dehu odaya geldi.Hazretü'l-Cem' makamını ma'nen telkin eyledi.Ke'l-evvel,ta'âm teklif eyledim." Ta'âm yemeyiz " dedikte, " Ta'âm yemezseniz,lâkin elbisemi giyersiniz ya" deyup kisvemi verdim.Aldı ve giydi.Ba'dehu,bana " Medîne'de mülâki oluruz" dedi.Fakîr dahi Medîne'ye vardım.Fi'l-vaki' Babü's-Selâm'da mülâki olduk.Cem'ü'l-Cem' makamını telkin eyledi.İzdiham,güya kimse yok gibi idi."Bağdad'a gideceğim" dedi.Fakîr dahi bir haftadan sonra Medîne'den çıkıp,Mısır canibine teveccüh eyledim.Konak konak gidip

bir gün Cin kal'asına vardık.Fakir,bir koyun alıp pişirtip fukarâya tasad-
duk eyledim.Ve başını alıp kendim yedim.Ve gün uykusu uyurken,ma'nâda ken-
dimi Medîne'ye varıp Babû's-Selâm'dan dahil olur gördüm.Rasulullah S.A.S.
hazretlerinin şebeke-i şerifi yanına vardım.O anda Hazreti Rasûlullah
S.A.S. hazretlerinin sûret-i umuriyyesi olmayan sûret-i nûrâniyyesini gö-
rüp,güneşin nûrundan daha safî ve nûrlu gördüm.Hazreti Rasûlullah dahi şe-
beke-i şerifin dahilinden mübarek ellerini açıp,Fakir'e " Yürü " dedi.Fa-
kir dahi yürüdüğünde beni,şebeke-i şerifin içine aldı.Ol anda şebeke-i şe-
rifde mahvolup,Fakir'i kendine geçti.Ve Ahadiyyetü'l-Cem' makamını telkin
eyledi.(x)

Bu ifadeye göre melâmet zevkini bizzat Rasûlullah'tan alan M.Nûrû-1
Arabî,15 Rebiulevvel 1267/1851 Cuma gecesi Tevhid'i neşre memur olduğunu
bildirmiş,o gece ve müteakib günlerde kendisine ileri gelen zevât biat et-
mişlerdir.(16)

F- GÖRDÜĞÜ MA'NALAR ve İNSİLAH OLAYI :(xx)

Birçok tarikat ileri gelenleri hakkında çeşitli rû'ya menkıbeleri
anlatılır.M.Nûrû'l-Arabî'den de birçok rûya hadiseleri bizlere gelmiştir.
Bunlardan ikisini bizzat kendi ağzından dinleyelim.

1-Rasulullah'tan hırka giydiğini şöyle anlatmaktadır:

"Ve sene-i merkûmede(1253/1838) Babû's-Selâm'dan dâhûl edip huzûr-1
Rasûlullah'ta dururken Ebûbekir R.A. şebekenin Babu't-Tevbe kapısı yanında
durup,Fakir'e eliyle " Gel " deyu işaret eyledi.Fakir de vardım.Kapıyı ve
hücreyi açtı.Rasûlullah S.A.S. hurûc edip sağ elinde yeşil ve sol elinde

(x)- Mecmua-2,'Menba'u'n-Nûr Risalesi

16- Melâmilik,237

(xx)- "Tarikat ve hakikatta ün yapan kişiler,rû'yayı çeşitlerine ayırıp ve
ta'rif ederek demişlerdir ki:-Mevâcis-i nefis kabilinden olarak kendi
kendine kalbe hâsıl ve ilkaât-ı şeytâniyyeden mütehassıl olanlardan ma-
adâ bulunan rû'yalar ki(melâike-i kirâm vasıtasıyla telkin ve ilhâm o-
lunur) enva-i kerâmattan bir nevi' olup,te'vîli Hak'dır." Sadık Vîcdanî,
Tomar,94 .

beyaz hırkaları hiddetle," Al,giy " deyu emir buyurdular.Fakir dahi fi'l-hal bükâ eyledim.Ebûbekir R.A. " Niçin ağlarsın ?" dedikte,ben dahi " Bana Rasûlullah gazab eyledi " diye cevap verdim.Ebûbekir R.A. " Sana ancak bu yolda tekâsül etmeyesin deyu yol gösterdi " dedi.Ben dahi ru'yadan uyardım.Elhamdû lillâh,hırkayı giydiğimden maadâ hırka senedini dahi 'an Rasûlillâh telâkki eyledim.Seyhu'l-Ekber Efendimiz Hızır A.S.dan telâkki eyledi.(17)

2-Hazreti Ebûbekir'in kendisine Tevhid mertebelerini emr-i Rasûlullah ile telkin eylediğini de şöyle anlatmaktadır :

" Ve yine 1254/1839 tarihinde Koçana Medresesi'nin dershanesinde ma'nâda Rasûlullah S.A.S.ile Ebûbekir ve Ali hazerâtı dershaneye gelip,Rasûlullah S.A.S.şilte üzerinde oturup Ebûbekir önünde kilim üzerinde oturdu. Rasûlullah S.A.S.bir divit ve bir kâğıt aradı.Pen dahi divit ve kâğıt verdim.Rasûlullah dahi üç bend yazı yazdı.Fakir'e verdi.Ve " OKU " deyu buyurdu.Fakir dahi okuyup," Ma'nâsını bildim.Lâkin müellefi lâayıkıyla anlayamadım " dedim.Rasûlullah dahi Ebûbekir'e ,telkin etsin diye emir buyurdu.Ebûbekir dahi bir bendi Tevhidü'l-Ef'al ve bir bendi Tevhidü's-Sâfat ve bir bendi Tevhidü'z-Zât olarak telkin eyledi.Ru'yadan uyanıp,mütenebbih oldum.(18)

İNSİLÂH olayına gelince;Muhammed Nûrû'l-Arabî,1297/1879'da kendisinde erbâb-ı tasavvufça insilâh adı verilen halin vaki' olduğunu şu ifadelerle anlatır:" Sene 97.Ustrumca'da odamda Sultanü'l-Aşıkîn İbnü'l-Fârid K.S. divanı nazmını alıp okurken kendimden gaib oldum.Müzdelif ve Meş'arü'l-Haram yanında cemm-i gafir asker taburu gibi üçer üçer,üç tabur kadar makdelerinde üç zat.Sağ taraftaki Mekke'de odada bize telkin eden Rasûlullah

17- Mecmua-2,Menba'u'n-Nûr Risâlesi ; Menâkıb,5 .

18- Mecmua-2,Menba'u'n-Nûr Risâlesi ; Tibyan,III,215/a-b ; Tomar,91 Melâmilik,235 .

İnsilâh : Ruhun bedenden ayrılmasıdır ki,ruh; bu halde cesedini görür. Bazen diğer bir mazhardan da zahir olabilir.

mıdır,derken cemâlin açtı ve yanına vardım.Dedi ki : " Enbiya ihvanımızdır. Ancak onları bildiğini onlara bildirme ..."(19)

G- HAC ZİYARETLERİ ve SEYAHATLARI :

Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin bu bölümdeki faaliyetleri bir maksad ve bir hedef üzerine kuruludur.O,öğrendiği ilim ve irfanı etrafına sunmak için gayret göstermiştir.Selim Paşa'nın(1289/1892)davetinden önce yaptığı seyahatlara(1266/1850)bakacak olursak; daha genç yaşında-onyediyedi yaşında-Yanya'ya,oradan Mekke'ye ve tekrar Mısır'a dönüşteki seyahatleri,ibret alınacak cinstendir ve o zaman kendisini " Yetiştirme " çabası içerisinde görülmektedir.(x)

1245/1830'da yaptığı Hac ziyaretinden sonra Mısır'a gelip,şeyhi Hasan El-Kuveynî'nin(1254/1839)" Filân kitabı okut,sen Rum'a git" emriyle Rumeli'ne çıktığı seyahatlerde müderrislik ve mürşidlik görevini üstlendiği belirginleşmiştir.1245/1830 ile 1259/1843 yılları arasında ilm-i Tevhid'in fenâ mertebeleri olan Tevhid-i Ef'al,Tevhid-i Sıfat ve Tevhid-i Zat'ı zevketmeye devam etmiştir.(20)

1259/1843'de Mekke'ye gittiğinde Derviş Mehmed'e mülâki olduktan ve Beka makamlarını Peygamber S.A.S.den telkin aldıktan sonra yaptığı ziyaret ve seyahatlarda bu makamları da telkin etmektedir.1267/1841 yılına kadar çeşitli tarikatlar adına ve o tarikat usûl ve erkânı üzerinde ders veren ve şeyhlikte bulunan M.Nûrû'l-Arabî,bu tarihten itibaren artık Melâmilik adıyla anılan tasavvuf ve tevhid neş'esini telkin ve tedris etmeye başlamıştır.(21)

Bir diğer ifadeyle,M.Nûrû'l-Arabî yaptığı seyahatleri önceleri us -

- 19- Mecmua-2,Memba'u'n-Nûr Risâlesi ; Menâkıb,6 ; Melâmilik,240 .
(x)- " Yanya seferinin bir muayyen maksadı gözetmeyip,tarikatlarda bazı salıklara verilen seyahat gibi sülûk mukteziyatındandır." Bkz.Melâmilik,232 .
20- Mecmua-2,Memba'u'n-Nûr Risâlesi ; Melâmilik,235 .
21- Tibyan,III,216/b ; Melâmilik,237 .

tadları ve şeyhlerinin emriyle-Yanya'ya Üstadı Hasan El-Kuveysni,Mekke'-ye şeyhi Yusuf Efendi,Mısır'a şeyhi Ömer Abdürresûl ve tekrar Rumeli'ye şeyhi ve hocası Hasan El-Kuveysni'nin emriyle gittiğini görmüştük- yerine getiriyordu.Sonraları,irşad amacı başta olmak kaydıyla kendilerince gör - dükleri lüzûm ve muhibbânı tarafından olunan davetler üzerine muhtelif zamanlarda seyahatlerde bulundu.Bu seyahatler,öncelikle İstanbul olmak üzere Manastır,Prizren,Selânik ve Bosna gibi ünlü şehirlere olmuştur.

Seyahatlerini tarih sırasıyla inceleyelim:

M.Nûrû'l-Arabî,1259/1843'de Mekke'de melâmi Derviş Mehmed ile bu - luştığı ve Hazreti Peygamber'den Beka makamlarını telkin aldığı Hac ziya- retinden sonra döndüğü Üskûp'te Hıfzı Paşa'nın yerine valiliğe geçen Ser- vili Selim Paşa(1289/1872) ile tanışmış ve O'nu da müridleri arasına ala- rak zikr-i daimi telkin etmiştir.

1266/1850'de İstanbul'a seyahatini görüyoruz.Davet,Hassa müşirliği- ne tayin olunan Üskûp Valisi Selim Paşa tarafından yapılmış,M.Nûrû'l-Arabî burada altı ay kalarak İstanbul ulemâ ve şeyhleriyle görüşmüştür.İstanbul dönüşü Üskûb'e gelmiş vilâyet merkezinin Prizren'e nakli sebebiyle bu kez oraya giderek şehrin ileri gelenleriyle tanışmış ve her zaman avâmdan ziya- de büyüklerle temasta bulunmayı tercih etmiştir.Bu davranışıyla O,halkın ruh halini pek güzel bildiğini ve onların daima büyüklerine uyacaklarının idraki ile olduğunu göstermiştir.

1267/1850 Rebiulâhır'ın onbeşinci Cuma gecesı Tevhid'i neşre memur olduğu ve ertesi günü 16 Rebiulâhır,kendisine alay imamı Hamit,tabur imamı Ali Efendi'lerle,tabur kâtibi ve üç yüzbaşının,daha ertesi günü de İşkodra alimlerinden Şaban Efendi'nin biat ettiğini görüyoruz.(22)

1269/1852'de Rus muharebesi başlamış,M.Nûrû'l-Arabî bu kez Prizren'-
22- Melâmilik,237 ; Seyyid,18 .

den Üsküb'e dönmüştür. Bu dönüşünde kendisine bîat eden Müşir Çerkes İsmail Paşa'nın (1277/1860) daveti üzerine Manastır seyahati başlamış ve orada kaldığı üç ay zarfında subay ve memurlardan oluşan zümreye Şeyh Bedreddin'in Varidât adlı eserini okutmuştur. -Müderrisliği bölümünde zikretmiştik. -

1285/1868'de İstanbul'a Zaptiye Müşir'i Hüsnü Paşa'nın (1294/1877) davetiyle, yanında oğlu Şerif Efendi (1326/1908) olduğu halde gelmiş ve Paşa'nın konağında altı ay misafir kalmıştır. Bu süre zarfında da İstanbul ulemâ ve meşayihle sohbetlerde bulunmuştur. (23)

1286/1869'da İstanbul'a yaptığı seyahat bu defa eski Bosna valisi Topal Osman Paşa (1291/1874) ile Zaptiye Müşir'i Hüsnü Paşa'nın davetleri üzerine gerçekleşmiş, Muhammed Nûrû'l-Arabî, yine yanına oğlu Şerif Efendi'yi almış, beş ay süreyle misafir kaldığı Hüsnü Paşa'nın konağında, sohbetlerde bulunmuştur.

1287/1870'de Manastır'a yaptığı seyahatini görüyoruz. Daveti, Ruzna - meci Hüsnü Bey, oğlunun sünnet törenine teşrifleri için yapmaktadır. Yolda Tikveş denilen şehirde birkaç gün misafir olarak kalan M. Nûrû'l-Arabî yüce mazhariyyete nail olduğunu, kendisine " Kutbiyet " makamının verildiğini müjdelemiş ve izhâr etmiştir. 27 Cemaziyalâhîr 1287. Saat: 10 ⁰⁰. Alaturka. (x)

1288/1871'de İstanbul'a bir seyahatini daha görüyoruz. Bu defasında da oğlu Şerif Efendi ile beraber Şehulislâm Mîr Ahmet Muhtar Efendi'nin davetine icabet eder. Boyacıköy'de Haririzade M. Kemâleddin Efendi'nin evinde ikamet ederler. Kalınan süre içinde, Müderrisliği bahsinde değindiğimiz gibi kendisi, içlerinde ün yapmış kişilere Vahdet-i Vücûd konularını içeren kitaplar okutmuş ve onları bîata almıştır. (24)

23- Melâmilik, 238 ; Seyyid, 19-20 .

(Bu ziyaret, saraya yapılan M. Nûr'un neşr-i ilhâd ettiği gerekçeli şikâyet üzerine yapılmış ve şikâyetin asılsız sebebe dayandığı görülmüştür)

(x)- Bu yerin ziyaretgâh olduğu, Melâmilik, 239, Dipnot: 1'de geçer.

24- Tibyan, III, 216/a (Burada tarih 1289'dur) ; Tomar, 92 ; Melâmilik, 238-239 ; Seyyid, 21-22 .

1289/1872'de İstanbul'a beşinci defa ziyarete gelir.Davet,Şeyhulislâm Mir Ahmet Muhtar Paşa(Molla Bey) tarafından yapılmış ve beş ay süreyle kalınmıştır.Bu süre içinde de telkin ve sohbet meclisleri kurulmuştur.

1291/1874'de bu kez Ustrumca seyahati başlar.Her bir ferdi kendisini kabul eden Ustrumca halkı daveti gerçekleştirir.M.Nûrû'l-Arabî davete icabet eder ve oğlu Ferif Efendi'nin talebi üzerine altı ay Üsküp'te,altı ay da havasının güzelliği ile dikkat çeken Ustrumca'da kalırlar.(25)

1297/1879'da Hac ziyaretine yüzon ihvanıyla gider.Hac farızasından dönerler.Kosova'da meydana gelen isyana ihvanını karıştırmaz ve böylece kurduğu mesleği,herhangi bir sûretle olursa olsun şaibe altında kalmaktan korumuş ve kurtarmıştır.

1302/1884'te de yüz otuz ihvanıyla Hacc'a gider.Hac ziyaretinde yanında damadı Hacı Abdürrahim Efendi ile torunu Hacı Kemâl Efendi de vardır.Hac dönüşünde damadı Hacı Abdürrahim Efendi,vapur Süveyş kanalını geçerken vefat eder ve cenazesi vapurdan alınarak " Aynı Musa " adlı yere defnedilir.(26)

Bu hac yolculuğu bir yıla yakın sürmüş,sohbet ve muhabbetlerle dolu bir şekilde zaman değerlendirilmiştir.Ustrumca'ya dönüldüğünde,M.Nûrû'l-Arabî bir daha Rumeli'den ayrılmaz.(27)

H- VEFATI :

İslâm'ın ilim ve irfana verdiği önemi devamlı aşıl原因 M.Nûrû'l-Arabî,aynı zamanda ilâhi emirlere,şariat-ı Muhammediyye'ye bağlılığın şart olduğunu hareketleriyle de gösteriyor ve her dakikasını ibadet ve taatta geçiriyordu.

-
- 25- Tomar,92-93 .
26- Melânilik,240 ve 304.
27- Seyyid,23-24 .

1305/1887 kışı bitmiş ve Mart ayı gelmişti.11 Mart günü bütün ihvanı çağırttı ve onlara son nasihatlarını yaptı.Mısır'da doğan Muhammed Nûrû'l-Arabî ,Türkler arasında yaşamış,her halûkârda Türkçe konuşmuş,yazmış ve eser bırakmıştır.Onlardan evlenmiş ve çocuklarını evlendirmiş ve son anlarında yine onların arasında olmuştur.

Gelenlerin herbiriyle helâlleşir,onlara tesellide bulunur.29 Cema-ziyelâhır 1305- 12 Mart 1887 Pazartesi gecesi HAKK'a kavuşur.

Ustrumca'da vefat ettiği odada,peygamberin vefat ettiği odasında defnolunduğu gibi defnedildi.Ustrumca,halen Yugoslavya'nın bir sınır şehridir.Mısır'da başlayan ömür,tam yetmiş dört yıl sonra Ustrumca'da noktalanmış oldu.Rûhu şâd olsun.(28)

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

ESERLERİ, METODU ve ÖĞRENCİLERİ

I- ESERLERİ :

Muhammed Nûrû'l-Arabî, terceme-i halinden ve kendisiyle görüşen ilim/erbabındaki kanaat ve sözlerden anlaşıldığı üzere zahir ve batın ilimlerinde geniş malûmat ve yüksek derecede menzil ve makam sahibi bir zattır.(1)

Bursa'lı Mehmet Tahir, Menâkıb'ında M.Nûrû'l-Arabî'nin eserlerinin sayısını kırk iki olarak göstermiş, Abdülbaki Gölpınarlı ise Melâmilik ve Melâmiler adlı eserinde elli beş olarak vermiştir. Eserlerinin miktarını doksan dokuz diyenler de vardır.(2)

Eserlerinde ağırlık kazanan ana nokta, Vahdet-i Vücûd konusudur. Zâ - ten tercüme ve şerhettiği eserler bu görüşü teyid eder. Nitekim vahdet-i vücûdun en önemli temsilcilerinden Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin(638/1240) bazı eserlerini şerhettiği görülmüyor. Bunun dışında Şeyh Bedreddin ve İbn-i Fârid gibi ileri derecede vahdet telâkkisini benimseyenlerin eserlerinin şerhlerini de zikredebiliriz.

Eserlerinin çoğunu içinde yaşadığı ve sevdiği toplumun diliyle yani Türkçe yazmıştır. Hattâ üzerinde önemle durduğu fikirlerini kapsayan Evrâd-ı Usbûiyye Şerhi, İmam Ali'nin nutkunun şerhi ve yetiştirme usûlü dediğimiz tarz-ı teslikini gösteren Risâle-i Salihîyye'si hep Türkçe'dir.

1- Tomar, 94 . .

2- Seyyid, 43 .

Varidât şerhini Arapça yapmış, takrirleri zaptedilmiş, Kitabu'r-Reşad fi'l-mebdei ve'l-meâd'ı da Arapça yazmış, bunu ve bir öncekini Ali Urffî Efendi'ye, tercüme etmesini emretmiştir. Yine Arapça yazdığı Burhânü's-Salâ - kîn'i Haririzade Kemâleddin Efendi'den Türkçe tercüme etmesini istemiştir.

Arapça yazdığı eserler, kendinden önceki ve zamanındaki alimlerin izini takip edip, bilgisinin gücünü göstermek için olsa gerektir.

M.Nûrû'l-Arabî, manzum olarak iki küçük eser vermiştir. Bunlardan biri Salât-ı Feyziyye şerhine yazdığı uç, diğeri Letaifü't-Tahkikat'a yazdığı beş beyitlik Arapça birer tarihten ibarettir.

Eserlerinde muğlak fikirleri büyük bir açıklıkla anlatmış ve akıcı bir dil kullanmıştır.

Anlaşılan ve görülen odur ki; M.Nûrû'l-Arabî başta Muhyiddin İbnü'l-Arabî olmak üzere, Bedreddin Simaveni, Niyazi Mısırî, Rıslan Dimişki, İbn-i Fâ - rîd ve İbn-i Meşîş gibi vahdet-i vücûd görüşünü savunmaların eserlerini şerhetmiş ve onların açıkça tesirinde kalmıştır.(3)

A- ARAPÇA ESERLERİ :

1- Mecâli'z-Zehrâ alâ's-Salâti'l-Kübrâ : Şeyh-i Ekber'in Salât-ı Feyziyye'sinin şerhidir.

2- El-Yâkûtü'l-Hamrâ alâ's-Salâti's-Suğrâ : Şeyh-i Ekber'in Salâ - t-ı Mutalsım'ının şerhidir.

3- Merecû'n-Nusûs lişerhi nakşi'l-Fusûs : Şeyh-i Ekber'in Nakşu'l-Fusûs'unun şerhidir.

4- El-Envâru'l-Muhammediyye : Seyyid Şerif Cürcanî'nin Vahdetü'l - Vücûd risalesinin şerhidir.

5- Letaifü't-Tahkikat fî şerhi'l-Varidât : Şeyh Bedreddin'in Vari - dât adlı risâlesinin şerhidir.

3- Melâmilik, 286-287 .

6- Risâletü'l-Mukaddime limetâli'i Fusûsı'l-Hikem : Şeyh-i Ekber'in Fusûsu'l-Hikem'inin özetidir.

7- Risâletü beyâni't-tarîk ve beyâni's-sâlikî ve'l-meslûkî ve's-sulûk : Diğer ismi,Risâletü'l-Ahadiyyeti'l-Vucûdiyye'dir.Sulûk hallerinden bahseder.

8- Risâletün fî keyfiyyeti îmanı Fir'avn : Fusûs'taki,Fir'avn'ın imanından bahseder.

9- Risâletün fî kerâmâti'l-Evliyâ : Kevnî ve ilmî kerametlerden bahseder.

10- Kenzü'l-mahfî an ehli'l-hicâb : Sulûk mertebelerini açıklar.

11- Burhânü's-Sâlikîn : Sulûk mertebelerini açıkladığı bu eserini,Haririzade Kemaleddin Efendi'ye tercüme ettirmiştir.

12- Meşâhidü't-Tevhîd : Bir sahîfelik gayet açık,özet ve faydalı bir risâledir.

13- Seyrû't-Tevhîd : Tevhid mertebelerinden ve sulûktan bahseder.

14- Kitâbü'r-Reşad fi'l-mebdei ve'l-me'âd : Önemli bir eser olup, Tevhîd mertebeleri,başlangıç,son ve bürûzu(başka şekillere dönüş)anlatır.

15- Mürşidü'l-Uşşak : Fenafillâh mertebelerinden bahsetmekte ve onları açıklamaktadır.

16- Serhu Hakâyıkı'l-Eşyâ

17- Risâletü'r-Raddiyye ale'l-irâdeti'l-Cüz'îyye

18- Tefsiru sûreti'l-Kevser : Kevser sûresinin Tevhid ilmince açıklamasıdır.

19- Serhu Ebced : Ebced harflerinin taşıdığı manâların şerhidir.

B- TÜRKÇE ESERLERİ :

1- Şerh-i El-Evrâdü'l-Usbû'iyye : Büyükçe bir eser olup,Şeyh-i Ekber'in Salâtü'l-Usbû'iyye'sinin şerhidir.

2- Ed-Dürretü's-Seniyye fî şerh-i Risâleti'l-Gavsiyye : Şeyh-i Ekber'in Gavsiyye risalesinin şerhidir.

3- Serh-i Kelâmü İmâm Ali : Hazret-i Ali'nin " Mâ'l-halkü fî't-timsâli " diye başlayan bir şiirinin şerhidir.

4- Risâle-i Noktatü'l-Reyân : Hazret-i Ali'nin " El-ilmü noktatün " diye başlayan şiirinin açıklamasıdır.Bu şerhinden dolayı Muhammed Nûrû'l-Arabî'ye "Noktacı Hoca" nâmı verilmiştir.Yalnız bunun Fazlı Hurûfî'nin merdûd müridi Sincan'lı Mahmûd'un icadî Noktacılık'la ilgisi yoktur.(4)

5- Şerh-i Risâletü's-Şeyh Rıslân Dimışkî : Rıslan Dimışkî(550?) vecd sahibi bir sûfî olup,Halep'li Türkmenlerdendir.Çeşitli tasavvufî fikirleri ihtiva eden bir risalesinin şerhidir.

6- Serh-i Kasidetü's-Şeyhi'l-Ekber : Şeyh-i Ekber'in "Zanentü zununen" diye başlayan kasidesinin şerhidir.

7- Serh-i Gazel-i Hacı Bayram Velî : Büyük velî Hacı Bayram'ın (1482)"Çalab'ım bir şâr yaratmış" diye başlayan şiirinin açıklamasıdır.(5)

8- Niyazi Divanı Şerhi : Ünlü mutasavvıflardan Niyazi Mısrî'nin (1105/1694)ilâhilerinin genişçe bir şerhidir.

9- Tefsîr-i Fâtiha : Fâtiha sûresinin gayet açık bir şerhidir.

10- Delîlü'l-Uşşâk : Sülûk mertebelerinden bahseder.

11- Kitâbu'd-devâiri ve'l-eflâki fî beyânî tasarrufâtî sâhibi'l - mülki ve'l-emlâk : Hakkın ve halkın vücûduyla,her bir feleği açıklar.

12- Dâiretü'l-vücûdi fî beyânî makâmi'l-Mahmûd : Sülûktan bahseden bir risaledir.

13- Risâle-i sülûk-i Hakikat : Bekâ makamlarından bahseder.

4- Tomar,88 ;Ayrıca bkz.A.Gölpınarlı,Hurufilik Metinleri Kataloğu,22,
5- Ayrıca bkz. Mehmet Ali Aynî,Hacı Bayram Velî,86.

14- Ed-Dürretü'n-nefis alâ salâtı İbni İdrîs : Yemen'li fazîletli şeyhlerden Ahmed b.İdrîs'in(1253/1837)salâtını şerheden selis ve açık i-fadeli bir risâledir.(x)

15- Risâle-i Tevhîdü'l-Behiyye : Fenafillâh mertebelerinden bahseder.

16- Risâletün fî beyânî Şerîat ve Tarîkat ve Hakikat : Mertebeler - den bahseden bir risâledir.

17- Risâle-i Saâdet ve Şekâvet :

18- Şerh-i Delâilü'l-Hayrât : 1306/1888'de Selânîk'te yazılan büyük bir kitaptır.

19- Şerh-i Ezân-ı Muhammedî : Ezanın,mertebelerce incelenmiş ve on-lara uyarlanmış açıklamasıdır.

20- Sırr-ı Ezân-ı Muhammedî : Ezânın açıklanması mahiyetindedir.

21- Manzarü'l-Küfr : Bir hadisin şerhi mahiyetindedir.

22- Ecvibetü'l-lâzime fî es'ileti's-şeytaniyyeti'l-mezkûre fî Mu - hammediyye

23- Hâdi'l-Uşşâk : Tevhîd makamlarından bahseder.

24- Tuhfetü'l-Muhammediyye

25- Şerh-i A'yân-ı Mümkinât

26- Sırru'n-Nebî'l-Hak

27- Fezâil-i İmam Ali

28- Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf

29- Tefsîr-i Sûre-i Feth

30- Menba'u'n-Nûr fî ru'yeti'r-Rasûl : Muhammed Nûrü'l-Arabî,kendi hayatını ve gördüğü ma'nâları anlatır.

31- Risâle-i İlm-i Hal :Sıfat-ı subûtiyyeyi,Tevhîd yönüyle anlatır bir risâledir.

32- Beyânü Tecelli'l-Hak ale'l-Merâtib : Devir meratibini anlatır.
(x)- Bkz.Melâmilik,247

33- Şerh-i Akâidi'n-Nesefiyye : Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin zamanı-
nın alimlerine karşı, ilim ve faziletini isbat maksadıyla Ustrumca Camii'n-
de yaptığı şerhi zaptedilerek, bir kitap haline getirilmiştir.

34- Risâletü'l-İsmâ'îliyye ve'l-atıyyetü'd-dürriyye fî tarîki'n -
Naksiyyeti ve'l-Melâmiyye : On iki bap üzerine yazılmış, çeşitli konuları
ihtivâ eden bir risâledir.

35- Risâle-i Sâlihiyye : Önemli bir eser olup, Muhammed Nûrû'l-Arabî-
nin halîfelerinden Salih Rif'at Efendi'ye bizzât kendisi tarafından yazılıp
hediye edilmiştir. Risâle, melâmet neş'esinin talim ve telkin tarzını içerir.

36- Risâletün fi't-Tasavvuf

37- Et-Temsîş alâ salâtı İbni Meşîş : Abdüsselâm b.Meşîş'in salâtını
şerhetmektedir.

38- İhtiyâr ve Kıdem Risâlesi : Şeyh Bedreddin'in ihtiyâr ve alemin
kıdemi fikirlerini açıklar.

39- Risâle-i Sa'diyye : Me'âd hallerinden ve Hazret-i Ali'nin haki-
katından bahseder.

40- Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin "Ahadiyyetü'l-Vücûdiyye"sinin tercü-
mesi

41- " Men arefe " nin tafsîlâtı

42- Merhûm Hacı Faik Bey'in bazı suallerine verilen cevaplar

43- Seyyid Seyfullah'ın Risâle-i Miftah-ı Vahdet-i Vücûd'unun Tefsiri

44- Cilâ-i Nücûm

45- Seyr-i Sulûk

46- Sadaka hakkında bir hadis-i şerifin şerhi

Bunlardan başka, öğrencilerinde bulunması muhtemel eserleri vardır.(6)

Bu eserlerden elimizde bulunan yazmalardan bazılarının metinleri ile-
ride verilecektir.

6- Tibyan, III, 216/a; Menâkıb, 13-15; Tomar, 93; Melâmilik, 287-290; Gelişim,
187-192 .

Bu eserlerden görebildiğimiz kadarıyla, aşağıda adı geçenler basılmıştır.

- 1- Letâifu't-Tahkikat fî şerhi'l-Varidât
- 2- Niyazi Divanı Şerhi
- 3- Risâle-i SULûk-i Hakikat
- 4- Mürşidü'l-Uşşaki'l-Kebîr
- 5- Şerh-i Kelâmü(Nutku) İmam Ali
- 6- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli
- 7- Tefsir-i Fatiha
- 8- Dâiretü'l-vücûd fî beyânî makâmî'l-Mahmûd
- 9- Risâle-i Tevhidü'l-Behiyye
- 10- Şerh-i Ezân-ı Muhammedî
- 11- Sırr-ı Ezân-ı Muhammedî
- 12- Mürşidü'l-Uşşak
- 13- Risâletün fi't-Tasavvuf
- 14- Risâle-i Salihîyye
- 15- Şerh-i Sırr-ı Tevhid.

Eserlerin bulunduğu kitaplar ve yazarlarına gelince :

a- Y.Ziya İnan, İslâm'da Melâmiliğin Tarihî Gelişimi 1976 .İçindekiler :

- 1- Risâle-i SULûk-i Hakikat(ss.242-243) 2- Mürşidü'l-Uşşakî'l-Kebîr (ss.244-248) 3- Şerh-i Sırr-ı Tevhid(ss.249-252) 4- Risâle-i Salihîyye(ss.253-264) 5- Şerh-i Kelâmü(Nutku) İmam Ali(ss.266-268) 6- Mürşidü'l-Uşşak(ss.269-271) 7- Risâle fi't-Tasavvuf(ss.272-274) 8-Dairetü'l-vücûd fî beyânî makam-ı Mahmûd(ss.275-276) 9- Tefsir-i Fatiha(ss.278-281)

b- M.Sadettin Bilginer, Varidat Şerhi 1979 .İçindekiler :

- 1- Letâifu't-Tahkikat fî şerhi'l-Varidat(ss.1-74) 2-Şerh-i Ezân-ı Muhammedî(ss.75-78) 3- Mürşidü'l-Uşşak(ss.79-84) 4- Risâle-i Salihîyye(ss.85-96)

c- M.Sadettin Bilginer,Mısırî Niyazi Divanı 1976. İçindekiler :

1- Niyazi Divanı Şerhi(ss.1-288)

d- M.Sadettin Bilginer,Allah ve İnsan 1969 . İçindekiler :

1- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli(ss.139-142)

e- Hasan Özlem,Mısırî Niyazi Divanı ve Şerhi 1974. İçindekiler :

1-Niyazi Divanı Şerhi(ss.1-294), 2- Sırr-ı Ezân-ı Muhammedî(ss.295-297)

3- Risâle-i Tevhidü'l-Behiyye(ss.301-302) 4- Risâle-i Sulûk-i Hakikat(ss.302-303) 5- Mürşidu'l-Uşşaki'l-Kebir(ss.303-306)

f- M.Fazlı Güvenç,Varidat Şerhi 1982 . İçindekiler :

1- Letaifu't-Tahkikat fi şerhi'l-Varidat(ss.1-131) 2- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli(ss.58-61) 3- Salâvat-ı Şerife liMuhammed Nûrû'l-Arabî(s.134)

g- M.Ali Aynî,Hacı Bayram Veli 1343 .İçindekiler :

1- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli(ss.86-88)

II- YETİŞTİRME METODU : (Tarz-ı Teslîki)

Muhammed Nûrû'l-Arabî, melâmet zevkinin telkininde göze çarpan özelliği, O'nun saliklerini zikir ve esmâ yoluyla değil, ilm-i Tevhîd'i telkin ve tarif yoluyla olduğudur. Hayat hikâyesi incelenirken görülmüştür ki, kendisi, ilm-i Tevhîd'i telkin ve tarifte sosyal yapıda daima bölgenin ileri gelenlerine ağırlık vermiş, onlarla sağlam ilgi kurmuş ve onların yetişmesi ile halkın yetişmesinin mümkün olduğunu göstermiştir.(7)

Tecelliyât-ı İlâhiyye; ef'âl, sıfât ve zât tecellileridir. Bunları anlamak ve şuhûd etmek, merâtib-i Tevhîd'i bilmeğe bağlıdır(8) diyen M.Nûrû'l-Arabî, böylece telkin ettiği bu mertebelerin anlaşılıp zevkölünmesi için, intisap eden kişide belli bir ilmî seviye olmasını gerekli görüyordu. Çünkü, işlediği konular-bilhassa vahdet-i vücûd- üzerinde akıl yorulan ve mesele - leri arasında bağlantı kurulup, sağlıklı sonuçlar çıkarılması gereken konulardır. Bunları şekillendiren, kalıplara döken, süsleyen hep Kur'an-ı Kerîm âyetleri ve hadîs-i şeriflerdir. Bir de ünlü büyüklerin-Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Bedreddîn Simaveni gibi- eserlerini göz ardı etmemek gerekir.

M.Nûrû'l-Arabî'nin yetiştirmede kullandığı metodu -Tarz-ı Teslîk- Risâle-i Sâlihîyye'de(diğer adı Vasiyetnâme'dir) açık ve geniş olarak görüyoruz. Şöylece özetleyebiliriz :Salik'e önce mücâhede-i Muhammediyye gerekir. O da şu üç şeyden oluşur. Bunlardan biri, ahkâm-ı şer'îyyeyi öğrenmek, diğeri zikir-i dâim, üçüncüsü de yaradılış sırlarını bilip-anlayıp, ikilik perdesini kaldırmaktır.

Ahkâm-ı Şer'îyyeyi öğrenmek; emir ve yasakları bilip, tatbik etmektir.

Zikir-i dâim; gafleti kaldırmak için ehl-i zikirden sayı ile kayıtlı olmaksızın tahsil olunur.

7- Tomar, 99 ; Ayrıca bkz. Melâmilik, 291 .

8- Mecmua-1, Risâle-i Sâlihîyye, 105

Yaradılış sırlarını bilmek ise; cemâl-i vahdeti müşâhede için iki-lik perdesini kaldırmak ile olur.Bu da,gerçek bir mürşidin; mürşid-i kâmilin Tevhid mertebelerini telkin ve ta'lîm etmesi ile elde edilir.(9)

M.Nûrû'l-Arabî,"Bazı tarîk ehli,havâtır ref'i için râbîta yaparlar ve şeyhlerini iki kaşları arasına alırlar.Güya ki,hatıra gelmesin deyu... Halbuki,daha büyük kusur ederler" demekle,bu tür rabîta anlayışına karşıdır ve yetiştirme metodunda bunu uygulamaz.O'nun râbîta anlayışı ise,mürşide tam sevgi ve o'nda tam anlamıyla yok olmaktır.(10)

M.Nûrû'l-Arabî kendisine intisap edenleri yetiştirirken,mücâhede-i Muhammediyye adını verdiği;ahkâm-ı ilâhiyyeyi öğrenmek,zikr-i dâim ve telkin-i merâtib üçlüsünden oluşturduğu Yetiştirme Metodu'nu uyguladığını kendi ifadeleriyle öğrenmiş olduk.Ahkâm-ı ilâhiyyeyi öğrenerek emir ve yasaklara riayet eden ve zikr-i dâimde gereken kıvama gelen sâlik,artık ilmi Tevhid mertebelerini almaya hak kazanır.Bu mertebeler;uçû fenâfillâh, uçû de bekabillâh bölümlerinde olmak üzere altıdır.Fenâfillâh mertebeleri sırasıyla ; Tevhid-i Ef'âl,Tevhid-i Sıfat ve Tevhid-i Zât'tır.Bekabillâh makamları ise; Cem',Hazretü'l-Cem' ve Cem'u'l-Cem' dir.Bunların ötesinde olan yedinci makama,makam-ı Mahmûd da denilir ki,Ahadiyyetü'l-Cem' adını taşır.Bundan önceki mertebeler,mürşid-i kâmil tarafından sâlikleri yetiştirme metodunda telkin edilirken,bu son makam bizzat Rasûlullah'ın malı olduğundan,ya O'nun tarafından telkin edilir veya hiç kimse telkin edemez.Edilirse de anlaşılamaz.(11)

M.Nûrû'l-Arabî,yukarıda özetle anlatıldığı üzere,melâmî sülûkunu böylece,daha müşahhas ve ilmi bir tarza sokmuştur.

-
- 9- Mecmua-1,Risale-i Salihîyye,105-106 ; Ayrıca bkz.Melâmilik,292
10- Mecmua-1,Şerh-i El-Evrâdu'l-Usbû'îyye,Virdü yevmi'l-Cum'a,49 ; Ayrıca bkz.Melâmilik,292
11- Mecmua-1,Risâle-i Salihîyye,109 ; Şerh-i El-Evrâdu'l-Usbû'îyye,7 ; Ayrıca bkz.Melâmilik,296 .

Melâmiler, kitaplarda yazılmasına rağmen derslerini (mertebeleri) müşhidlerinden - zevkettikçe - peyderpey almaya hak kazanırlar. Telkîn-i merâtib, tamamen müşhid-i kâmilin yetkisindedir, okumakla elde edilmez. Bu usûl ile M.Nûrî'l-Arabî, aynı zamanda " İsrâkîlik "in önüne de geçmiştir. Çünkü O, " Sülûk-i Tevhîd olmaksızın halka Hak demek küfürdür "(x) diyerek müşhid-i kâmile intisâbı şart koştaktadır. (12)

III- YETİŞTİRDİĞİ ÜNLÜ SİMALARDAN BAZILARI :

M.Nûrî'l-Arabî, ilkönceleri kendisini Rumeli'de melâmî meşrep der - vişlere tanıttıktan ve nüfûzunu zahirî ilim ve müderrisliği ile kuvvetlendirerek, hükümet erkânı nezdinde de kolayca ağırlığını koyduktan sonra acele etmeden yavaş yavaş tarîkini kurmağa başladı. Evvelâ Nakşî dervişliği ve şeyhliği ile görünen, fakat kendisine müracaat edenleri melâmet sülûkuna göre yetiştiren M.Nûrî'l-Arabî, İstanbul'a çeşitli seyahatler yaparak merkezin meşayih ve âlimleriyle temas etmiş ve hattâ Şeyhulislâm Mîr Ahmet Muhtar Efendi-Molla Bey-(1300/1882)'yi kendine bağlayıp, bîata mecbûr etmişti. Mirefte'li Abdullah Efendi(1302/1884) ve Haririzade Kemaleddin Efendi(1299/1881) gibi bir çok fâzıl ve nüfûz sahibi kimseleri tarîkına alan M.Nûrî'l-Arabî, İstanbul'da da nüfûzunu temin etmiş ve bir çok halife yetiştirmiştir. (13)

Bu yetiştirme tarzı ve yetişen ünlü simalar sebebiyle, son devir Melâmiliği de Bayramî Melâmiliğinde olduğu gibi daha ziyade merkezlerde ve ilim çevrelerinde yayılmıştır. (14)

M.Nûrî'l-Arabî'nin yetiştirdiği ünlü simalar genelde ilim sahibi

(x)-	Mecmua-2, Serh-i Kelâm-ı İmam Ali
12-	Melâmilik, 26 ve 297 .
13-	Melâmilik, 299 . "îr Ahmet Muhtar Efendi için bkz. Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 412 ; Abdülkadir Altınsu, Osmanlı Şeyhulislâmları, 202, Ankara 1972 ; İsmail H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, IV, 553 .
14-	Melâmilik, 300 .

kimselerdir. Bunların dışında, memleketin ileri gelenlerini de melâmet zevkiyle yetiştirmiştir. (Vali Hıfzı ve Selim Paşalar ile Müşir Çerkes İsmail ve Hüsnü Paşa'lar gibi)Yetiştirdiği simaların içinde halife olarak bıraktıkları ekseri müderris sınıfındandır. Şimdi, bunlardan birkaçını görelim.

1- Abdurrahîm Fedâî Efendi

M. Nûrû'l-Arabî'nin damadı ve başhalifesi olup, Prizren'lidir. 1303/1885'de Hac dönüşü Süveyş'te gemide vefat etmiş ve Mısır'da gömülmüştür. Alim bir zât olup, zahiri ilimlerden icâzet vermiştir. Kendisi, Üsküp Medresesi'nde müderris olduğu gibi, aynı şehirdeki Melâmi tekkesinin şeyhi idi. Manzûm ve mensûr eserleri vardır. Bunlardan; Risâle-i Vehbiyye, Kasîde-i Nûniyye manzûm, Tefsîr-i Sureti'l-Kevser, Hediyyetü'l-Hac, Risâle-i İrâde-i Cüz'iyeye mensûr olanlarına sayılabilir. (15)

2- Ali Urfî Efendi

Gürice doğumlu olup, 1305/1887'de Selânik'te vefat etmiştir. Mısır'da uzun zaman kalmış alim ve fâzıl bir zâttır. M. Nûrû'l-Arabî'ye intisap edip halife olduktan sonra Selânik'teki evini tekke olarak müridlerine açmıştır.

Bu zâtında manzûm ve mensûr eserleri vardır. Eserlerinden birkaçını şöylece sıralayabiliriz. M. Nûrû'l-Arabî'nin Varidât Şerhi ile Kitabü'r-reşad fi'l-mebdei ve'l-me'âd'ının Arapça aslından tercümeleri, Şerh-i Divanı Niyazi'nîsrî, Terceme-i İnsân-ı Kâmil, Şerh-i Gazel-i Üftâde. (16)

3- Salih Rifat Efendi

İştîp'te doğmuş ve 1326/1908'de yine orada vefât edip, tekkesinde gömülmüştür.

Alim bir zât olup, Istılâhat-ı Sûfiyye'ye dair bir risâlesi ve divanı vardır. (17)

- 15- Bağdadî, Hediyyetü'l-Arifîn, I, 566 ; Ö. Rıza Kehhale, Mu'cemü'l-Müellifîn, xı, 115 ; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 38 .
- 16- Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 37 ; Melâmilik, 310 .
- 17- Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 200 ; Melâmilik, 311-312.

4- Hoca Abdullah Hulûsi Efendi

Mirefte'li olup, İstanbul'da tahsil görmüş ve Fatih civarında Kadı - çeşmesi Medresesi'nde elli yıldan fazla müderrislikte bulunmuştur. 1288/1871 de İstanbul'da M.Nûrû'l-Arabî'ye intisap etmiş, bilâhare hilâfete nail ol - muştur. Hattatlığının yanında, gayet temkinli ve irfan sahibi, tarih ve diğer ilimlerde araştırmacı, alim, şair, zevâhire riayetkâr, edeb-i Muhammedî'yi göze - ten bir zât idi. 1302/1884'de vefât etmiş, vasiyeti gereği Sarı Abdullah Efen - di'nin ayakucuna defnedilmiştir. Eserleri : Molla Cami'nin Mir'âtü'l-Akaid'i - nin şerhi, Esmâru'l-Hadâik (Osmanlı idaresinde Padişah Abdülmecid'e kadar olan Sultan, Sadrazam, Şeyhulislâm ve Kapdan-ı Derya'ların doğum-ölüm tarihleri, cü - lûs, tayin ve ayrılmalarını cedvelle gösteren bu eseri, 1267/1850'de tabettir - miştir. (18)

5- Haririzade Seyyid Mehmet Kemâleddin Efendi

1267/1850'de İstanbul'da doğmuştur. Tibyânü Vesâili'l-Hakâik fi beya - ni selâsili't-tarâik adlı eserinde kendisini genişçe anlatmıştır. Babasından Rifâi ve Halvetî tarîklerine sülûk eylemiştir. Şeyh Kasım Mağribî'den, Buharî okumuştur. 1288/1871'de İstanbul'a gelen M.Nûrû'l-Arabî'den ders okumuş (İbn-i Fârid'in Kasîde-i Tâiyye'si ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Risale-i Ahadiyye ve Fusûs'u) ve o esnâda kendisine bî'at etmiş ve bilâhare hilâfete nâil ol - muştur.

1291/1874'de Mısır'a gidip, oradaki meşâyihle tanışmış, görüşmüş ve İs - tanbul'a dönmüştür. Dönüşünde Hırka-i Şerif'teki evine çekilip öldüğü yaş o - lan otuz iki'ye kadar te'lifât ve irşad ile meşgûl olmuştur. Kısaltılmış adı Tibyân olan eseri için kendisi " Kırkbirinci kitabımdır" diyor. Bunun dışın - da ; Kemalname-i Âl-i abâ, Kenzü'l-feyz fi's-sülûk, Mürşidü'l-Uşşak ve Burhâ - nu's-Sâlikîn şerhlerini sayabiliriz. İfadesi düzgün ve lisanı akıcıdır. 1299/ 1881'de vefat edip, Eyüp'te defnedilmiştir. (19)

- 18- Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 36 ; Melâmilik, 315-316 .
19- Melâmilik, 326 ; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 144 .

6- Bursa'lı Mehmet Tahir Bey

1278/1861'de Bursa'da doğmuştur.Harbiye'yi okumuş,Manastır Askerî Rüşdiyesi'ne Coğrafya ve Hendese hocası olmuştur.Bursa mebusluğu da yapmıştır.Haririzade'den biat edip hilâfet almış ve şeyhinin vefatından bir yıl sonra (1882),M.Nûrû'l-Arabî'ye mülâki olmuş ve sohbetlerinde bulunmuştur.Eserlerinden bazıları şunlardır: Osmanlı Muellifleri,Delîlû't-tefâsîr, Menâkıb-ı Şeyh M.Nûrû'l-Arabî...Kendisinin şiirleri de vardır.M.Tahir Bey, takvâ sahibi bir zât olup,saygıdeğer bir kişiliğe sahiptir.1343/1924'te vefât etmiş ve Hüdâî dergâhı hazîresine defnedilmiştir.(20)

7- Hacı Maksud Efendi

Priştine'lidir.M.Nûrû'l-Arabî,oğlu Şerif Efendi ve damadı Abdurrahim Fedâî'den ders görmüş,hilâfeti M.Nûrû'l-Arabî'den almıştır.Takvâ ve azîmet sahibi bir zât olup,bu sahadaki hizmeti büyüktür.1347/1928'de vefat etmiş,Sarı Abdullah Efendi'nin(1071/1660) yanına defnedilmiştir.Tahsili , temkini ve irfanı olan bir zâttı.Eserlerinden şunları sayabiliriz : Şerh-i Gazel-i Ebu Medyen Mağribî,Mevlâna'nın bir gazelinin şerhi ve ayrıca Dîvanı. (21)

8- Kaymakam Ahmed Bey

İstanbul doğumlu olup,Askerî Baytar Mektebini bitirmiştir.Bektaşılık ile birlikte birçok tarikata girmiştir.Pilâhare M.Nûrû'l-Arabîyle buluşmuş, O'na intisap ederek bir süre sonra hilâfete nail olmuştur.M.Nûrû'l-Arabî bu zâta " Yusuf "um dermiş.1341/1922'de Kıbrıs'ta vefat etmiş ve oraya gömülmüştür.(22)

20- Melâmilik,328 .

21- Mısırî, 13 .

22- Melâmilik,325 .

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

I- MELÂMİLİK HAKKINDA GENEL BİLGİ :

A- Sözlük ve İstilah manâsı

Melâmet, sözlükte LVM kökünden gelip, kınamak, azarlamak ve çıkışmak manâlarını taşır.(1)

Melâmet zevk ve görüşüne sahip olana önceleri Melâmetî denmiş, sonraları bu terimin yerine Melâmî olanı kullanılmıştır. Her iki tabir arasında manâ farklılığı yoktur.

Melâmi lügatta, melâmetiyye mesleği veya melâmetiyye mesleğinden olan diye açıklanmaktadır.

Melâmilik, müstakil bir tarikat olmayıp bir neş'e ve haldir. Gayeye varmak için bir meslek ve bir meşreptir. Bu meslek ve meşrebin icrasında zikir ve fikir olup; tac, hırka, tekke ve zaviye yoktur.

Melâmilik, bir sohbet yoludur. Sohbetleri gizli değildir. Kahvehanelerde, mescidlerde ve odalarda sohbet ederler ve bu sohbetlere kendilerine mensûb olmayanlar da gelir.

Melâmilik, Meslek-i Celil-i Muhammedî olarak da nitelenir.(x)

1- İbnî Manzûr, Kâmus, Lisanü'l-Arab, xvı, 31.

x- Bu tarif için bkz: Mısırî, 12 .

B- Tarihi Seyri

Melâmiliği tarihi seyri itibariyle üç devrede incelemek mümkündür. Bu devreler, Melâmiliğin zühûru ve ortaya çıkışı hasebiyledir.

Birinci Devre :

Tarihte ilk defa hicretten sonra 271 (m.884) de vefat eden Hamdûn Kassâr ile başlar. Bu zât ve arkadaşları avam arasında kıyafette heyetçe temayüz etmemeyi adet edindikleri için Melâmi ünvanı almışlardır.

İkinci Devre :

Hicrî 833 ' (m.1429) te vefat eden Hacı Bayram Veli'nin ikinci çaragı Bıçakçı Ömer Dede ile başlar. Bu zatta tac ve hırkayı yakarak tarikatın zahiri şekillerini ve merasimi atarak, melâmilik mesleğini yenilemiştir. (2)

Üçüncü Devre :

Hicrî 1305 ' (m.1887) te Ustrumca'da vefat eden Arap Hoca namıyla de bilinen Seyh Muhammed Nûrû'l-Arabî ile başlar. Bu zât ta, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd nazariyyesine dayanan tasavvuf ve felsefe, fikir ve sohbet mesleğini Hamdûn Kassâr ve Ömer Sikkîni (Bıçakçı Ömer) gösterdiği usûle uygun olarak Melâmilik adıyla yaymıştır. Hayat hikâyesini genişçe anlattığımız ve görüşlerini anlatacağımız M. Nûrû'l-Arabî'de melâmilik anlayışı kendi yorum ve değerlendirmesiyle gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. (3)

" MELÂMİLİK, bir tarikat olmayıp bu ; Seyyid Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin mahlâsından kalmadır. Benim mahlâsım nasıl Mecdî ise, O'nun mahlâsı da Melâmi ' dir " diyen bir ifadesi ile Abdülazîz Mecdî Tolun (1941) Melâmiliğin yukarıda zikrettiğimiz özelliğine dikkat çeker. (4)

Sühreverdi (1294) Avarifü'l-Maarif'inde, Molla Camî (1492) Nefehâtü'l-

- 2- Mehmet Ali Aynî, Hacı Bayram Veli, 115, İstanbul 1343 ; Fuad Bayramoğlu, Hacı Bayram Veli, II, 223 .
- 3- Bu hususta bkz. Tibyan, Melâmiyye Maddesi, III, 143/a-b ; Tomar, 24 ; M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II, 467 ; Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, 255-260 .
- 4- Osman Ergin, Balıkesirli Abdülazîz Mecdî Tolun, 217,

Üns'ünde ve Hucviri(1077)Keşfu'l-Mahcûb'unda melâmet ve melâmetîler hakkın-
da geniş malumat vermişlerdir.Ayrıca Süleî'nin(1021) Risâletü'l-Melâme-
tiyye adlı müstakîl bir eseri vardır.(5)

Melâmetîliği,irfan yolunun en yüksek noktasında gören Muhyiddin İb-
nü'l-Arabî(1240),Seyyid Şerîf Cûrcanî(1413),Üsküdar'lı Haşim Baba(1782) ve
Eşref Rûmî(1469) eserlerinde bunu beyan etmişlerdir.(6)

Muhyiddin İbnü'l-Arabî(1240)Fütûhat'ında ; " Allah adamları üç kısım-
dır" deyip,şöyle açıklıyor.

Birinci Kısım ; Zühd ve nafilelere riayet edip,ledünnî ilimlere marî-
fetleri olmayanlardır.Übbâd diye adlandırılırlar.

İkinci Kısım ; Ef'âlî Allah'a nisbet edenlerdir.Keramete meylederler.
Ahlâk ve fütûvvet ehlidirler.Üçüncü kısımdayıne göre nefis sahibidirler.Bun-
lara Sûfiyyûn adı verilir.

Üçüncü Kısım ; Melâmiyye adını alan taifedir.Tarifi de şöyledir:Bun -
lar öyle ricâldir ki beş vakit namazın üstüne sünnetlerden başka birşey ek-
lemezler ve bilinecek fazla bir hal ile görünmezler.Sokaklarda gezip,insan -
larla konuşurlar.Allah'ın halkından hiçbirini onlardan birini halk arasında
farz bir amel ve mutâd sünnetten başka fazla bir şeyle göremez.Yalnız kalp-
leri ile insanlardan ayrılıp,Allah'la bulunurlar.İlimde derin bilgiye sahip
olup,Allah'a ubûdiyyetlerinden bir lâhza bile ayrılmazlar.Kalplerini Rubûbiy-
yet Sultan'ı kapladığı ve O'nun altında zelîl bulunduklarından başkanlığa ta-
ma' etmezler.Allah onlara heryeri ve her yerin istihkakı olan amel ve halle-
ri bildirmiştir.Her yerde o yerin gereği muamelede bulunurlar.Halktan gizle-
nirler.Onlar,hiç şüphesiz efendilerine hâlis ve muhlis kullardır.İnsanlar i-
çinde yemekte,içmekte,uyanıklıkta,uykuda,konuşurken devamlı efendilerini mü-
şahede ederler.Sebepleri yerlerine koyarlar ve hikmetini bilirler.İşte bunlar

- 5- Bkz.Hucviri,Keşfu'l-Mahcûb,Terc:Süleyman Uludağ,143 ; Molla Camî,Ne-
fehatü'l-Üns Terc,15-17 ; Ömer Rıza Doğrul,Melâmet,İstanbul 1950 ;
Osman Ergin,Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun,146 .
- 6- Melâmilik,19 .

Melâmf'dir.Ve ricâlin en yükseği bunlardır.Öğrencileri de ricâlin en bu -
yükleri olup,recûliyyet etvarındadırlar.Melâmiyye,hakikat hususunda doğru
bilgi sahipleridir.Yüksek derece ve doğru yol ve Hakk'a yakın menzile sa-
hipleri,dünya ve ahirette ancak bunlardır.Melâmiler,Allah yolcularının e-
ğendileri ve önderleridir.Alemin efendisi Muhammed (S.A.S.) bunların için-
dedir.(7)

Seyyid Şerif Cürcanî(1413) Ta'rîfat adlı eserinde : " Melâmiyye,iç-
lerinde olan halleri,dışlarına vurmazlar.Kemal-i ihlâsın gerçekleşmesine
çalışırlar.....Bunların hakkında(Benim velilerim,kubbelerimin altındadır.
Onları benden başka kimse bilmez) hadis-i kudsîsi gelmiştir.(8)

Melâmetîlik hakkında güvenilir bilgi Risâletü'l-Melâmetiyye'de
bulunmaktadır.Risaleyi kaleme alan Ebu Abdurrahman Muhammed bin Hüseyin
Sülemî(1021)dir.Bu risalede müellif,ilim ve hal sahiplerini sıralarken
şöyle demektedir.1-Fakihler 2-Marifet sahipleri 3-Melâmetiyye.Bunlar,yani
Melâmiler batının Hak ile bir daha ayrılmamak üzere birleşenlerdir."

Sülemî bu bapta,melâmet sahiplerinin halleri hakkında geniş bilgi
vermektedir.Bunlardan;" Melâmilerin özel elbiseleri yoktur.En ziyade husu-
met ettikleri sıfat,gösteriş ve kendini beğenmektir.Kerametlere rağbet et-
mezler.Yalnız kendileriyle meşgûl olurlar.Bunlar,hubb-i gayr timsalidir.
Başkalarından asla yardım istemezler.Günahkârlara hakâret gözüyle bakmaz,
çok ibadet etmekten ziyâde,nefis terbiyesiyle uğraşırlar."(9)

Prof. Neşet Çağatay ise melâmet hakkında şöyle demektedir:" Melâmi-
lik bir nevi felsefî görüş ve bu görüşle hayatı yorumlayış ve yorumladıkla-

- 7- Muhyiddin İbnü'l-Arabî,Futûhat,III,34-35(Melâmiyye Maddesi,Bab:309)
Beyrut ; Bkz.Molla Camî,Nefehatü'l-Üns Terc,15-16 ; Hucvirî,Keşfu'l-
Mahcub Terc,Süleyman Uludağ,143 ; Tibyan,III,141/a-b ; Melâmilik,19-20
- 8- Şerif Cürcanî,Ta'rîfat,Melâmiyye Maddesi; Ayrıca bkz.M.Zeki Pakalın
Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,II,467; Melâmilik,21 .
- 9- Ömer Rıza Doğrul,Melâmet,21-22 ; Ayrıca bkz. M.Zeki Pakalın,Osmanlı
Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,II,470-471 ; Melâmilik,22-24 .

rı bu hayatı yaşama çabalarıdır. Bu açıdan Melâmi, her türlü gösteriştten ve dünya malından yüz çeviren, dervişliği, rindçe yaşamayı kendine ilke edinen kişidir. Dünya kaygısından, ahiret korkusundan uzak kalmak, kendini Tanrı'ya vermek O'nun başlıca düşüncesidir... Gönülünde Tanrı sevgisinden, Tanrı zikrinden başka bir şey bulunmaz. Melâmi, kendini içinde yaşadığı toplumdaki halktan ayırmaz. Fakirane ve kalenderâne bir davranışla gerçek özünü gizler. Dış görünüş bakımından halka açık olan Melâmi'nin gönlü, kendini Hakk'a veren ermişlere, kendini Tanrı'ya adayanlara açıktır.

Melâmi inancına göre Tanrı katında en çok değer kazanan tutumlardan biri de melâmiliktir. Bir kişinin melâmilik sırrına ererek melâmi olabilmesi için " Lâ Mevcûde illâllah " diyerek Tanrı'dan başka bir varlık tanımaması gönlünü Tanrı aşkıyla doldurması gerekir. Melâmi, tasavvufta manevi mertebenin en yücesi sayılan melâmete vardıgı için " İlâhi Nur " a kavuşmuş olan gönlünü Tanrı tecellisi doldurmuştur. Bu basamağa ulaşan Melâmi ile Tanrı arasına kimse giremez. Aradaki boşluk, gönülde varılan birlikle ortadan kalkmış, Melâmi; Hak ile Hak olma sırrına ermiştir. (10)

M. Nûrû'l-Arabî halifelerinden damadı Abdurrahîm Fedâf (1885) Ta'rif-i Melâmiyye risalesinde şunları söylemektedir. " Ma'lûm olsun ki, Melâmiyye denen taife-i sadât, ehl-i tahkik ve tetkik olup, alâ mâhûve indallah cemi-i eşyayı tarif-i ilâhiye ile bilip, kân vemâyekûn, nihân ve iyanın muktezayatını bilip, istidatlar ve kâbiliyetlerin hasebâtiyle hüküm ve tasarruf eden tavâif-i âlûn olup, ki sırlarını ancak اوليائي تحت قبابي sırrınca Hak bilir.... Bunlar vasıl-ı Hazreti Zât olup, haklarında sıfât-ı mâdiha makâmında سواد الوجه في الدارين denildi. Bu taife ise vech-i zâtları halen zühûr etse âlem anlara secde edip ve ma'bûd edinirlerdi. Lâkin في الفهवासınca mezkûr taife-i melâmiyye mehâbîb-i harem-i izzet olduklarından gay -

10- Prof. Dr. Neşet Çakatay, Bir Türk Kurumu olan Ahilik, 68-70.

ret edip, ahvâl-i avâm ile ve âdât ve ekvân ile setredip hakikatlarının id-
raki muhâl ve mümteni' kılınmıştır.(11)

Melâmilik, Nişabur'da Hamdûn Kassâr(271/884) tarafından bir meslek
halinde negredilmezden önce de bir sülûk hali ve bir irfan neşesinden iba-
retti. Hamdun Kassâr ile h. 3. asrın başlarında meslek olarak yayılan Melâmet,
günden güne genişleyerek, nihâyet H. 5. asırda Horasan ve bütün Türkistan'da
çeşitli mümessillere ve şeyhlere sahip bir hale gelmiştir. Bunlara Kübrevî-
lik ve Mevlevîlik gibi büyük tarikatlar ile, Abdalık ve Kalenderîlik gibi
Batınî mezhepleri gösterebiliriz.

Batınî zümrelerin girmesiyle aslî temizliğini kaybeden Melâmetîliğin
yerini H. 9(M.15) son yarısında İkinci Devre yani, Bayramî Melamiliği tutmuş-
tur. Bunlar aynı zamanda ilk melâmilerin neş'e ve irfanını tamamiyle taşımak-
tadır. İkinci Devre melâmiliğinin ihya edicisi olan Bayramîler, bütün Anadolu
ve Rumeli'de pek az müddette yayılmışlardır. Son Devre melâmiler de, Bayramî
melâmilerinin izlerini takip edenlerdir. Şu kadar ki, son melâmilerin Bayramî
melâmilerinden yegâne farkı; melâmete sülûku ilmi bir hale getirmek sûreti
ile" İsrâkîlik " ten ayrılmaktan ibarettir.

Görülen şudur ki, Melâmetîler, Bayramî melâmileri ve Son Devre melâmi-
leri aynı neş'eye sahiptirler. Evvelce belirtildiği üzere zâten Melâmet, bir
tarikat olmaktan öte, bir neş'e ve hal olduğuna hiç şüphe yoktur.(12)

Hulâsa olarak söylersek; Melâmiler, hikmet-i kadîme'nin heyulâsı gibi
her sûreti alan, fakat, hiçbir sûretle kayıtlı olmayan kimselerdir. Zâten ka-
yıtsızlık bunların ayırıcı özelliğidir.(13)

-
- 11- Abdurrahim Fedâî, Ta'rif-i Melâmiyye Risâlesi, Kutüphanemizdeki özel
nüshadan ; Ayrıca bkz. Hasan Özlem, Hısrî Niyazi Divanı ve Serhi, 306
 - 12- Melâmilik, 25-26 .
 - 13- Melâmilik, 195 .

II-BAZI TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ :

1- Mürşid-i Kâmil

Tasavvufta önemli yeri olan konulardan biridir.Müridlerin yetişmesinde ve hakikatları anlamasında anahtar vazifesini görmektedir,denilebilir.

Tasavvuf,herşeyden önce maddî-manevî bir eğitim işidir.Eğitilmeye muhtaç insanın ilk işi,kendisine yol göstermeye muktedir(mürşid-i kâmil) birini bulmaktır.İnsanların mizaç ve tabiatları birbirinden farklı olduğu için eğitim yolları da farklı olacaktır.Bilhassa bu bakımdan bir rehber ve üstada olan ihtiyaç üzerinde ne kadar ısrar edilse yeridir.

İnsanoğlu,kendi noksanlarını nâdiren görebilir,hele noksanlarını derhal düzeltmesi haline daha az rastlanır.Bu konuda ilk tedbir olarak,noksanları ve bunların nasıl giderilebileceğini göstermek için bir üstad lâzımdır.İnsanda var olan devamlı tekâmül sırasında üstad onu birçok lüzumsuz gayretlerden alıkoyacaktır.Yalnızca okumak ve dinlemekle öğrenilemeyecek nice hususların tecrübeli bir üstadın nezaretinde pratik olarak tatbik edilmesi faydalı, hattâ zarûridir.Çünkü,bilmek kâfi değildir.Onun hazmedilmesi ve alışkanlık haline gelmesi lâzımdır.Bu sebeple bütün mutasavvıflar,tasavvuf yolunda yukarıda da belirtildiği üzere ilerleyebilmek için bir mürşide bağlanmak gerektiği konusunda mütefikler.Üstadı olmayan bir müridin yol alması söz konusu değildir.Bayezid El-Bistamî(261/874)nin " Üstadı olmayanın imâmı,şeytandır " demesi bundandır.Gerçek şudur ki,Hristiyan mistisizmi ile İslâm tasavvufu arasındaki başlıca farklardan biri,tasavvufta rehbersiz bir şeyin yapılamayacağıdır.(14)

Muhammed Nûrû'l-Arabî'ye gelince ; O da diğer mutasavvıflar gibi bu anlayışın benimseyicisi ve şiddetli savunucusudur.Eserlerinde bunu görmek ve anlamak pek zor olmaz.

14- Mehmet Demirci, Gazalî'nin Tasavvuftaki Üstadları,75-76,İlâhiyat Fakültesi Dergisi,II,İzmir

O'na göre mürşid-i kâmil,gözden perdeyi kaldıran göz doktoru gibidir.Bütün müşkilleri onunla hallolur.Müşkilleri hallolanlar da,başkaları -nın derdlerine çare olurlar.(15)

Mürşid-i kâmil,sırât-ı müstakîme davet eden kişi olduğundan,şariat,tarikat ve hakikat ilimlerine haberdâr olması gerekir.Sırât-ı müstakim ;Tevhid olup,bu da kâmillerin yoludur.Bunun Kur'an-ı Kerim'den delili şudur. قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي (Yusuf,12/108) " De ki: İşte bu benim yolumdur.Ben,insanları bir basîret üzere davet ediyorum.Ben de,bana tâbi' olanlar da böyleyiz."(16)

Esrâr-ı hakikat olan bu sırât,makamât-ı Tevhid'i kapsar.Bunun bilinmesi ve anlaşılıp keşfedilmesi,ancak gerçek mürşid-i kâmilin talim ve telkiniyle mümkündür.(17)

Tevhid makamlarını bilmek demek zulmânî ve nûrânî perdeleri geçmek demektir.Böylece" gayr "diye bir şey görünmez.Bu da nazarlarında gayr olmayan,sadece zât-ı Hak bulunan hakikat ehli mürşid-i kâmillerin himmeti ile gerçekleşir.Onların himmeti,Tevhid mertebelerini telkin etmeleridir.(18)

Mürşid-i kâmilin bu telkiniyle Allah'a kavuşmak dileyen,O'nun mübarek el ve eteğine yapışmalıdır.O,yüce himmetiyle kişiyi kendinde kalmaktan kurtarır,ona kim olduğunu bildirir.Böylece,yüce maksûda kavuşturur.Bu yola girmeyenler bol ibâdet ve riyazatla meşgûl olur,yabanda kalır ve cemâl-i ilâhiyi burada müşâhede edemeyeceğinden,ahirette de edemez.(19)

İrşad görevini üstlenenlere;mürşid-i kâmil dendiği gibi,Kirâm ve Şeyh de denilir.Punlara ilâveten mürşid-i kâmillere Kümmelîn sözcüğünün de Mu -

- 15- Niyazi Şerhi,30 ; Ayrıca bkz. Mısri,84 .
- 16- Mecmua-1,Fatiha Tefsiri,104 .
- 17- Mecmua-1,Risâle-i Salihiyye,105 .
- 18- Mecmua-1,Şerh-i El-Evrâdü'l-Usbû'iyye,Virdü yevmi'l-Ehad,3 ; Ayrıca bkz. Mecmua-1,Risale-i Mürşidü'l-Uşşak,61 .
- 19- Mecmua-1,Şerh-i El-Evrâdü'l-Usbû'iyye,10 .

hammed Nûrû'l-Arabî tarafından çokça kullanıldığını görmekteyiz.(20)

Mürşid-i kâmil, Elest bezminin sâkisi ve Kâf-ı adem olup, öyle kolayca bulunmaz ve bilinmez. O, aynı zamanda Defter-i Rahmân diye de çağırılır. Çünkü O, Rahmân sıfatıyla muttasıftır. O'nun dediklerini yapmak gerekir. Mürşid'in emrini tutmamak, Hakk'ın emrini tutmamak ve Hak emirlerine itaat etmemektir.(21)

Mürşid-i kâmil, bir deryadır. Mücevherlerini, kenara kendisi atmaz. Ama dalgıçları da men'etmez. Hiçbir mürşid, yolda, çarşı ve pazarda gezenlere "Gelin, size ilm-i Tevhid'i göstereyim " demez.(22)

İrfan mektebinin öğreticisi mürşid-i kâmildir. O, orada elif'in, be'nin te'nin vb. hakikatlarını öğretir.(23)

Yanına varıldığında, sıkıntı ve dünya gailelerini alanlar mürşid-i kâmildir. Sıkıntıları ve gaileleri arttıranlar, insân-ı kâmil değildir. Onlar yalancıdır. Hakk'a giden yolu sarpa uğratacaklarından, onlardan kaçılması gerekir. Gerçek şudur ki, mürşid-i kâmilin yolu gayet kolaydır.(24)

-
- 20- Mecmua-2, Seyrû't-Tevhîd Risâlesi, 13 .
21- Niyazi Şerhi, 148, 77 ve 83 ; Ayrıca bkz. Mısırî, 110, 116 ve 123 .
22- Niyazi Şerhi, 95 ; Ayrıca bkz. Mısırî, 129
23- Niyazi Şerhi, 40 ; Ayrıca bkz. Mısırî, 237
24- Niyazi Şerhi, 71 ; Ayrıca bkz. Mısırî, 251

2- Tevhid Mertebeleri :

Muhammed Nûrû'l-Arabî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de özünü bulan tevhid düşüncesini, kendi anlayış ve yorumlayışıyla şekillendirmiş, ona yeni bir veche kazandırarak pratik ve ilmi usûllerle tatbik alanına koymuştur. Kendinden önce geçen ve vahdet koken bütün mutasavvıfların eserlerini bu yeni yorumlayışıyla ele almış ve kendinden feyzalmak isteyenleri böylece yetiştirmiştir. Bu yeni vecheyi kazandırıp, uygulama alanına koyarken, ayet-i kerimeler ve hadis-i şeriflere dayanmayı prensip edinmiştir. Bunun yanında, ilm-i tevhid derslerinin okumakla öğrenilemeyeceği ve kavranılamayacağı, ancak ve yalnız mürşid-i kâmilin telkiniyle gayeye ulaşılabileceğini beyân etmiştir.

Merâtib-i Tevhid'i iki bölümde incelemekte ve değerlendirmektedir. İlk bölüm; Fenafillâh mertebeleri olarak isimlendirilir. Bu bölüm 3 mertebeden meydana gelmektedir. Bunlara, Terakki Makamları da denir. Sırasıyla ; a- Tevhid-i Ef'âl, b- Tevhid-i Sıfat, c- Tevhid-i Zât'tır. İkinci bölüm ; Bekabillâh mertebeleri olarak isimlendirilir. Onlar da 3 mertebeden ibarettir. Tedellî Makamları diye de adlandırılmaktadır. Sırasıyla : a- Cem' , b- Hazretü'l-cem' , c- Cem'u'l-cem' dir. Bir de Peygamber Efendimize has ve O'na ait bir makam vardır. Ahadiyyetü'l-cem' adıyla anılır, ama telkin edilemez. Edilse de anlaşılamaz. (25)

Muhammed Nûrû'l-Arabî, Halvetiyye tarikatından da icâzetli olduğundan, onların bu makamları yedi isimle telkin ettiklerini ifade eder. Bu isimler, Lâ ilâhe illâllah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm ve Kahrî'dir. (26)

Bu mertebeler tek tek ele alınırsa şu şekilde değerlendirilebilir.

-
- 25- Niyazi Şerhi, 147 ; Ayrıca bkz. Mısri lll ; Mecmua-1, Risâle-i Salihiyye Melâmilik, 293 ; Mecmua-1, Şerh-i İhsanü'r-Rahmân, 90 .
26- Niyazi Şerhi, 135 ve 98 ; Ayrıca bkz. Mısri, 75 ve 142 .

I- FENAFİLLAH MERTEBELERİ

a- Tevhid-i Ef'âl :

Fenafillâh mertebelerinin başlangıcı olup, Fiillerin birliği anlamına gelir. Bu mertebeye gelebilmek için, salık, herşeyden önce dış ve iç temizliğini sağlaması gerekir. Dış temizliğini su ile yaparken (abdest, gusûl gibi) iç temizliğini de zikr-i dâimle gerçekleştirir. Yani, şariat ve tarikat gerekleri yerine getirilir. Bundan sonra hakikat bilgilerinin tahsili ve tatbiki gelmektedir. İlk adımda, merâtib-i tevhidden Tevhid-i Ef'âl telkin ve talim edilir. Buna göre, salık fiilleri birleyerek, bunların hepsini Hakk'a nisbet eder. Tarif edecek olursak, Tevhid-i Ef'âl ; suver-i Berzahiyjede sâdır olan fiillerin, Hakk'ın olduğunun zevkan şuhûd edilmesidir. Suver-i Berzahiyye, bî-attan önce görünen dünyadaki varlıklardır. Bunlardan bulut bir sûret, gök bir sûret, dağ bir sûret, hayvanlar bir sûret ve insanlar bir sûrettir. İşte, bu sûretlerden meydana gelen işlerin cümlesi ale'l-ıtlak Hakk'ındır.

Bu mertebenin gözetilen edebî şudur: Fiillerin hepsini yani, bize nisbetle iyisini de kötüsünü de Hakk'a nisbet etmek esastır. Çünkü, onların iyiliği ve kötülüğü bize göredir. Yoksa Hakk'a nisbet edildiğinde hepsi hayır -dır ve isimlendirilmemiştir. Fiillerin iyiliği ve fenalığı, kula nisbet edildiğinde belirlenir ve bu zamanda, iyi ve kötü diye adlandırılır.

Ehlullah, fiilleri Hakk'a nisbet eder. Ama, meselâ Allah zina etti, de -mez. Zîra, zina ismini ortaya çıkaran bu fiilin kula nisbet edilmesidir. Eğer bu fiil kula nisbet edilmeseydi, o fiilin adı belli olmaz, iyilik ve kötülükten biriyle hükmolunmazdı.

Fiillerin Hakk'a ait olduğunu şu ayet-i kerimelerden anlıyoruz.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَحْسِبُون (Saffât, 37/96) "Allah sizi ve amelinizi halkeyledi." رَيْنَ لِلنَّاسِ حَبَّ الشُّهُرَاتِ مِنَ النَّسَاءِ وَالْبَنِينَ... الخ (Âl-i İmrân, 3/14)

Kadı Beyzâvî tefsirinde رین fiilinin "ma'lûm" okunuşuyla ki; hakikatta herşeyi kula güzel gösteren Cenab-ı Hak'tır.(x)

Salikin bu zevki devamlı şuhûd edebilmesi için,kendisine bir râbîta (kazandığı zevkte bağlanabilme gerçeği) verilir.Bu mertebenin râbîtası Lâ Faile illâllah'tır.Gerçekte bütün işleri yapan,ancak Allah'tır,demektir.(27)

Salık,nefisle olur da ef'âlî Hakk'a nisbet etmeyip kendisinde görürse,o zaman gayriyyette kalır.(28)

Hakk'a nisbet edilen fiiller; hissî,kalbî,afâkî ve enfûsî şekille - rinde olup,bunların ötesinde fail-i mutlakın Hazret-i Ma'sûk olduğu kalb ile müşahade edilir.Ma'sûk'un fiilinin,o fiille zahir olduğu zevkedilir.(29)

Yukarıdaki tarif üzere hareket edip,zevke ulaşan salikte istigrak halinin hasıl olacağı bir gerçektir.Öyle ki,bu zamanda bir kimse ona vursa, o vuruşu aşuk'a nisbet eder de,vurana nisbet etmez.İşte buradan Lâ faile illallah neticesi zahir olur.(30)

Bu makamın hal ve zevki,önceki mürşid-i kâmillar tarafından salikle - rine Lâ ilâhe illâllah virdi verilerek sağlanıyordu.Bu vird,istenilen vechile yerine getirildiğinde istigrak hali hasıl olur ve mürşid,bir üst makam ve zevkin sahibi kılmak için o zaman salike,o zevkin tahsilini sağlayan ism-i ilâhiyi telkin eder.(31)

- (x)- (Bu,Ömer R.A.'dan rivayet olunan okunuştur.)"Allah Tealâ güzel gösterendir.Çünkü O,fiilleri ve eylemleri halkedendir.Bunları bir imtihan için güzel göstermiş olabilir." Bu hususta bkz. Mecmû'atûn mine't-tefâsîr,I,467 ; Krş. Es-Şevkânî,Fethu'l-Kadîr,I,323,
- 27- Mecmua-1,Risâle-i Salihîyye,105-106 .
- 28- Mecmua-1,Şerh-i İhsanü'r-Rahmân,88
- 29- Mecmua-1,Risâle-i Tevhîdül-Behîyye,109 .
- 30- Mecmua-1,Risâle-i Mürşidül-Uşşâk,61 ; Ayrıca bkz.Mecmua-1,Risâle-i Sulûk-i Hakikat,110 .
- 31- Mecmua-2,Seyrû't-Tevhid Risalesi,13

Tevhid-i Ef'âl mertebesi,dört bölümde incelenip zevkedilir.Bunlar ;
Tevhid-i Ef'al,Fenâ-i Ef'âl,Tecelli-i Ef'âl ve Cennetü'l-Ef'âl'dir.(32)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,ef'âlin hepsinin Allah'a ait olduğunu tekrar tekrar açıklarken,tasavvuf ehlinin şu konuda ittifak ettiklerini belirtir. O da ; Muhakkak ki,Hak Tealâ hazretleri bütün kullarının a'yânını yarattığı gibi,onların ef'âlinin de hepsini yaratmıştır.Kullar ve fiilleri,ister hayır,ister şer olsun cümlesi Cenab-ı Allah'ın kazâ,kader,irâde ve meşîyyetiyledir.Farz-ı muhâl,eğer her nevi ef'âl,Cenab-ı Allah'ın kaza,kader,irâde ve meşîyyeti ile olmasa,abd'in de olmaması lâzım gelir,yani mahlûkâtın olmaması gerekirdi.Halbuki Yüce Yaratıcı Kur'an-ı Kerim'de وَاللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ (Gâfir,40/62) "Allah,herşeyin yaratıcısıdır" ve وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (Saffât,37/96)"Allah,sizi ve yaptıklarınızı yaratmıştır" ayetleriyle herşeyin ve kulların a'yân,a'mâl ve ef'âlinin yaratıcısı olduğunu beyân eder.

Tevhid-i Ef'âlin manâsına gelince ; Gerçekten,Cenab-ı Hak ef'âlinde birdir.Görünen ve görünmeyen mülkünde O'ndan gayri fail yoktur.Ve herşey takdîr-i İlâhî üzerine carîdir.Bu makamı zevkedenler neticede tevekkül sahibi olur,halka karşı ihtirası olmaz.Kendi nefislerine fark,aleme ise cem' nazarı ile bakarlar.

Muhammed Nûrû'l-Arabî,bu mertebe telkin edilen salıklara şöyle sesleniyor : "Ey marifet arayıcısı ! Bu makâmın hakikatine ulaşmak istediğinde,mürşid-i kâmilin telkininden sonra,senin için gereken,ister kavlen ve fiilen,ister zahiren ve batınen Nebiyy-i Ekrem S.A.S.e tabi' olmandır.Sonra,ayakta ve otururken,gezerken ve bütün halinde Lâ ilâhe illâllah zikr-i daimîni yaparken bu makamın murakabesiyle zevk ve şuhûd etmendir.Böylece,Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla sana makâmının zevki hasıl olur. " (33)

32- Gelişim,245

33- Gelişim,249-251

b- Tevhid-i Sıfat :

Merâtib-i Tevhid'in ikincisidir.Tarifinde şöyle denilir: Hayat,ilim irâde,kudret,sem',basar ve kelâm Hakk'ındır.Yani,diri olan,işiten,gören, söyleyen,irâde eden ve yegâne kudret sahibi Allah'tır.Burada salık,zevkan bu sıfatlar ile mevsûf olanın Hak Tealâ olduğunu bilecektir.Bu sıfatlar salike ayna olmakta ve orada Hazret-i Ma'şûk müşahede edilmektedir.Bu sıfatların tamamen Hakk'a ait olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de hayli deliller vardır.(x)

Salık,bu zevki devamlı olarak yaşaması için,makamın râbitası olan Lâ Mevsûfe illâAllah'a tutunur.Ve onun şuhûduyla yaşar.(34)

Bu makamın hal ve zevki,önceki mürşid-i kâmiller tarafından saliklerine Allah virdi verilerek sağlanıyordu.Salık,Allah ismini zikrederken sıfat-ı subûtiyyemin Hakk'ın olduğunu tefekkür eder,kemâl sıfatları Hakk'a nisbet eder ve iç âleminde istikrar sağlar.Böylece,makamda istiğrak hasıl olur ve salık,bir üst makam ve zevke geçmeye hak kazanır.(35)

Sıfat,gayba aittir ve zuhura gelmeden öncedir.Zuhûra gelince,şehâdet intikal eder ve Esmâ adını alır.Meselâ,çakmak taşında ateşin bulunması sıfat olarak değerlendirilir.Çakmak çakıldığında meydana gelen şey,ateş ismiyle anılır.Kudret de zuhûrdan evvel sıfat olup,zuhûra gelince Kadîr ismini alır.Sıfatlar,manâ isimleri olup,gaybta zuhûrları vardır.(36)

Tevhid-i Sıfat mertebesi,dört bölümde incelenip,zevk edilir.Bunlar ; Tevhid-i Sıfat,Fenâ-i Sıfat,Tecelli-i Sıfat ve Cennetü's-Sıfat'tır.(xx)

(x)- Meselâ bkz. Hayat:El-Bakara,2/255, İlim:El-Mülk,67/26, Sem' ve Basar: Es-Sûrâ,42/11, İrade:El-Kasas,28/68,Kudret:El-Kehf,18/39,Kelâm: En-Nisâ 4/164

34- Mecmua-1,Risâle-i Salihîyye,106 ; Ayrıca bkz. Mecmua-1,Risâle-i Sü - lûk-i Hakikat,110

35- Mecmua-2,Risâle-i Seyrû't-Tevhid,12 .

36- Mecmua-2,Risâle-i Sa'diyye,1 .Özel nüsha

(xx)- Varidat,Mürşidü'l-Uşşâk,81 ; Mecmua-1,61 .

c- Tevhîd-i Zât :

Ef'âl ve kaynağı olan sıfatı zevkedip Hakk'a veren ve bunların Hakk'ın olduğunu idrak eden salike fenafillâh mertebelerinin sonuncusu olan ve onu veliyyullah derecesine yükselten Tevhîd-i Zât mertebesi,mürşidi tarafından telkin ve talim edilir.

Tevhîd-i Zât ; vücûd birliğidir.Tarifinde şöyle denilir : Vücûd,Hakkıdır.Bu makamda salık,hissen,aklen ve hayalen gerek ef'âl,gerek sıfat ve gerek zât aynalarından vücûdullahla bağlanıp,cümle eşyanın vücûd-ı Hak olduğunu mülâhaza eder ve bu esnada istiğrak hasıl olur.Bu zevk üzere kalabilmek için râbıtaya sımsıkı sarılır.Bu mertebenin râbıtası Lâ Mevcûde illâlah'tır.Bununla Sekir makamları tamamlanır.Salık,bu halde vahdetle kesretten mahcûb olur.Hattâ,Bu kesret nedir ? diye sorulsa cevap veremez.(37)

Salık,evvelâ ef'âli müşahede eder.Ef'âlden sıfat,sıfattan da zât görünür.(38) Bu mertebelerde salikin müşahedesi,halkın fani,Hakk'ın baki ve zâhir olması şeklindedir.Yalnız,zât-ı Hakk'ı,nazar-ı Hak ile ve bu sülûk ile müşahede etmesi gerekir.(39)

Bu makamın hal ve zevki,önceki mürşidler tarafından salıklarına Hû virdi verilerek sağlanıyordu.Hû,mutlak zâttır.Salık,Hû ile zikrederken bütün zâtları bir zâтта ifna eder,böylece,zikir-zâkir-mezkûr bir olur şuhûduna varırdı.Bu makamla Uç sekir mertebeleri tamamlanır.Bundan sonra sülûk yoktur.Artık,Tedellî makamlarına geçilir.(40)

Muhammed Nûrû'l-Arabî'de bu mertebelerin Uçunun Fenafillâh Mertebeleri adıyla anıldığını görüyoruz.Bu,ilm-i Tevhîd'i şuhûd etmede ilk kısımdır ki,İsevî şuhûd diye adlandırılır.Kulun fiili,fiil-i Hak'ta,sıfatı sıfa-

37- Mecmua-1,62 .

38- Mecmua-5,Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Veli,3

39- Mecmua-3,Şerh-i Nutk-ı İmam Ali,2 ;Mecmua-5,Şerh-i Kelâm-ı İmam Ali,27.

40- Mecmua-2,Risâle-i Seyrû't-Tevhîd,12 .

t-1 Hak'ta ve zâtı da zât-1 Hak'ta yok olur.Buna delil Kur'an-ı Kerim'de

.. وَاذْكُرْ لِلَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهَتِهِمْ تَتَفَتَّحُونَ (Al-İ İmrân,3/55)

" Allah,Ey İsa ! Ben seni öldürür,kendime yükseltirim dediğinde.." ayet-i kerimesidir.(41)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,buradaki "teveffî"yi açıklarken,bunun "ihtiyarî ölüm" olduğunu söyler.Hazreti İsa A.S. ihtiyarî ölümle öldükten sonra ikinci kat göğe kaldırıldı,der.(42)

Zâtların tevhid edilmesi,acaba hulûl ve ittihâd problemini ortaya çıkar maz mı ? Veya,Tevhid-i Zât nasıl zevkolunur ? Muhammed Nûrû'l-Arabî bunu şöyle açıklar: " Tevhid-i Zât demek; bütün halk hulûl ve ittihâd olmaksızın,zât-1 Hak'la mevcûd olduğunu zevkan ve keşfen bilip,halk aynasından zât-1 Ma'sûk'un müşahede olunması demektir.Bu ve bundan önceki iki merteye de dahil bunlar bir diğer adla Merâtib-i Sıddıkiyye diye de adlandırılır"(43)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,öğretici mahiyetteki eseri olan Risâle-i Salihîyye'de bu merteye için şunları yazmıştır;" Tevhid-i Zât,vücûd Hakk'ın olup,gayrinin vücûdu yoktur.Kur'an-ı Kerim'den deliller şunlardır. كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (Kasas,28/88)"Herşey helâk olucudur,O'nun zâtı müstesnâ"(x) ayeti ile كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (Rahman,55/26) "Herşey fânidir.Celâl ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bakidir" ayetidir.Bu makamın zevkinde kalabilmek,râbitası Lâ mevcûde illâllah' a bağlanmakla olur.Fenâfillâh makamlarına sahip olanlara Ehlullah denir.Ehl-i fenâ diyenler de vardır.Bunların,makamlarında iken mükellef olmamaları düşünülür.Ancak,makamlarını her zaman kemâl ile keşfedemediklerinden ve bu zamanlarında akıllarına tabi' olduklarından mükellef tutulurlar.İşte onlar,bazen ma'zûr tutulur,bazen da tekdîr olunurlar.Bu makam sahipleri Ehlullah ve Ehl-i Ve -

41- Mecmua-2,13 .

42- Niyazi Serhi,154 ; Ayrıca bkz. Mısri,104 .

43- Mecmua-1,110

(x)- Krş. Gazali,Mişkâtü'l-Fevâr,92-93.

lâyet'tir. Veliler de iki halden hali değildir. Makamlarını zevkettiklerinde, Ehl-i Keşif'tirler. Makâmlarından mahcûb olduklarında diğer insanlar gibi Ehl-i Hicâb'tırlar. Bunlar hakkında şu ayet zikrolunur. **إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي الْقُرْآنِ وَإِن تَوَلَّوْاْ إِنَّا لَنَالِيهِمُ الْغَاثَ وَالْغَابِقَ** (Yunus, 10/62) "Haberiniz olsun ki Allah'ın velî(kul)ları için hiç bir korku yoktur. Onlar, mahzûn da olacak değildir." Ehlullah'ın tarif şöyle yapılabilir : Ehlullah, Hakk'ın ef'âl, sıfat ve zâtına arif, kendi ef'âl, sıfat ve zâtını; zât, sıfat ve ef'âl-i Hak'ta fani kılan ve kendilerinde zahir olan ef'âl ve sıfat ve zâtın Hakk'ın olduğunu keşfeden kimselerdir." (44)

Bu makamda olanların her nefeslerinin hikmet ve kudret dolu olduğu ve isteklerinin hemen veya yakın gelecekte yerine getirileceği ifâde edilir. (45)

Tevhid-i Zât mertebesi, dört bölümde incelenip, zevkedilir. Bunlar; Tevhid-i Zât, Fenâ-i Zât, Tecellî-i Zât ve Cennetü'z-Zât'tır. (46)

44- Mecmua-1, 107 .

45- Mecmua-1, 96

46- Mecmua-1, 61 ; Ayrıca bkz. Varidat, 81 .

II- BEKABİLLAH MERTEBELERİ

a- Cem' Makamı :

Fenâfillâh mertebelerinin zevkettirilip, kulun kendisinin zan ve vehmettiği fiil, sıfat ve zât, idrakinde inkıraza uğrayıp Hakk'ın ef'âl, sıfat ve zâtında yok olduğunda, kendisine Beka makamları telkin olunur. Bu makamların ilki, Cem' makamıdır. Salık, en son olarak zâtını, zât-ı Hak'ta ifna şuuruna erdiğinden burada kendisine zât-ı Hak'ı telebbüs zevki telkin edilir.

Makam-ı Cem'in tarifi şöyledir : Hakk'ı zahir, halkı batın olarak müşahade etmek. Bu makamda, halk ayna olup, oradan Hak zahir olur. (47)

Bu makamda, vahdet şuhûdu galiptir. (48)

Cem' makamı telkin edilen salık, Hakk'a kuvâ olup, O'nun kuvâsında Hak zahir olurken, kendisi bâtın olur. Aynı zamanda, eşya da butûna girer. Şöyle ki; eşya denilen, kâinattaki sûretlerdir. Bunlar, göz kapandığında nasıl insan zihninde batın oluyorsa, Makam-ı Cem'de bulunan salikte de eşya, ilm-i ilâhîde batın, zâtullah zahirdir, zevki hasıl olur. Salık, bu esnada her ne ahkâm zahir olursa, onu Hakk'a isnad eder. İşte buna, ahkâm-ı ilâhiyye derler.

Makam-ı Cem', bir hal-i istigraktan ibaret olduğundan saliki bu makamda çok durdurmazlar. Mecnûn bu yerde; Leylâ benim, benden gayri Leylâ yoktur , demiştir. Bu makamı anlatabilmek için şöyle bir misal verilebilir. Düz bir ova- da bulunan bir direğe sabah güneşi vurduğunda ondan bir gölge hasıl olur. İşte o gölge mahlûktur. O gölgeyi güneşin doğuşu meydana çıkarmıştır. Bir müddet sonra güneş yükselip, zeval vakti geldiğinde işte o vakit, meydana çıkan gölgenin eseri kalmaz. Direkte batın olur. Bu makamdaki salık dahi, şuhûdunda Hakk kemaliyle zahir olduğundan, eşyanın zât-ı Hak'ta batın olduğunu zevkeder. Aynen direkte gölgenin batın olduğu gibi. Malumdur ki, gölgenin hariçte vücudu yoktur.

47- Mecmua-1, 110

48- Mecmua-1, 62

Ancak göze bir karaltı olarak görünür. Buna vücûd-ı zıllî diyebiliriz. Halk da böyle olup, vücûd-ı hakikisi yoktur. Sadece ilimde bir şeydir, hariçte asla vücûdu yoktur. Yalnız, gölgenin inkârı kabil olmadığından, halkın dahi inkârı kabil değildir. Belki halk denilen Hakk'ın ism-i Zâhir'inin hükmüdür. Ve tecelliyât-ı esmâdan ibaret olup, dışarıda vücûdu yoktur. Onun için eh-lullah, "A'yân-ı sâbite vücûd kokusunu duymadılar" demişlerdir. (x) Nerede kaldı ki, vücûdları olsun. Bu makama, Kurb-i Ferâiz de denir. Bu makamın delili olarak Kur'an-ı Kerim'den **إِنَّ اللَّهَ بِمِيرٍ بِالتَّيْسَادِ** (Gafir, 40/20) "Çünkü Allah kullarını çok iyi görendir" ayet-i kerimesi ile **إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ بِلِسَانِ عَبْدِهِ سَمِعَ اللَّهَ لِمَنْ حَمِدَهُ** (Allah kendisine hamdedeni işitir) der." hadis-i şerifi gösterilebilir. (49)

Bu makama; Makam-ı Cem', Kurb-i Ferâiz denildiği gibi, Fenâ-i Nefs, Bekâ-i Rûh ve Seyr-i Muhibbî de denir. Necm suresinde geçen (53/8) **ثُمَّ دَنَىٰ فَتَدَلَّىٰ** "Sonra (Cebrail, ona) yaklaştı. Derken sarktı" ayetindeki **دَنَىٰ** kısmı bu yeri ifade eder. Buraya, Berzah da derler. Vahdetin zahir olduğu yerdir. Bütün eşyanın hakikati, aslen ayn-ı Hak'tır. Agyar, ikilik ve kesret yoktur. Hattâ bu makama varıldığında, bu mertebe yaşandığında bütün vesveseler kesilir. (50)

Muhammed Nûrû'l-Arabî, İslâm Tarihi'nde İfk olayı diye geçen ve Hazreti Ayşe'nin masumiyyeti ile biten olayda şöyle bir değerlendirmede bulunur: İfk ayeti indiğinde Hazreti Ayşe **وَاللَّهِ لَا أَشْكُرُ إِلَّا اللَّهَ** demiştir. Çünkü o vakit Hazret-i Ayşe, Cem' mertebesinde idi. Nazarında Hak zahir, halk batın olduğundan o makama şükür, Hak Tealâ'ya olur. Halbuki kendisine **اشْكُرِي لِرَسُولِ اللَّهِ** denmişti. (51)

(x)- Bkz. Ahmed Avni Konuk, Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Ferhi, 15.

49- Mecmua-1, 107-108

50- Gelişim, 261

51- Mecmua-1, 95 ; Ayrıca bkz. Mısri, 60 ; Krş. El-Cami' liahkâmi'l-Kur'an, Tefsîrû'l-Kurtubî, VI, 197 ; Buhârî, Sahîh, Kitâbü't-Tefsîr, Bab 6, (Nûr 11) ; Ömer Rıza Doğrul, Asr-ı Saadet, II, 146 ; M. Ali Es-Sâbûnî, Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr, II, 589.

Makam-ı Cem'i zevkedenler Havâssü'l-Havâss olup,Sahv-ı Evvel sahip-leridir.Bunlar,vahdet-i zahireyi,kesret-i bâtında müşâhede edenlerdir.(52)

Makam-ı Hakikat ve Cem'-i Bâtın'da denilen bu mertebeyi zevkedenlere Zâtiyyûn da denilmektedir.(53)

"Muhammed Nûrû'l-Arabî," Sülûk-i Tevhid olmadan halka Hak demek küfürdür.Nitekim kendilerini Bektaşiliğe bağlı gösteren fakat seyrü sülûk sahibi olmayan bazı mülhidler nazarlarında,halka vücûd verdikleri halde ona Hak demişler ve küfre düşmüşlerdir.Allah korusun.Fir'avn 'un فقال انا ربكم الاعلى (Naziat,79/24)"Ben sizin en büyük Rabbinizim dedi" demesi de böyledir.Hazreti Rûh diye de adlandırılan bu makanda انا الحق demek caizdir.Yalnız bu sırrı açıklamak caiz değildir.Hallac Mansur(921),bu makamı zevkederken bu sırrı örtmeye sabrı kalmadığından ilân etti ve kendi katline dua okudu.(54)

Bu makamın hal ve zevki,önceki mürşidler tarafından saliklerine Hak virdi verilerek sağlanıyordu.Bu virdi gerektiği şekilde yerine getiren salik makamın zevkinin istisrakına girdiğinde,kendisine bir üst makamın virdi telkin edilirdi.(55)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,Arapça kaleme alınan takrirlerinin bir yerinde müslümanların Bedir Gazası'ndan dönerken birbirlerine düşmanı " Ben öldürdüm" demeleri üzerine فلم تقتلوهم ولكن الله قتلهم (Enfâl,8/17) "Onları siz öldürmediniz.Fakat Allah öldürdü onları" ayetinin nazil olduğunu söyler ve böylece onların; abd'in batın,Hakk'ın zahir olarak şuhûd edildiği Cem' makamına irşad edildiklerini belirtir.(56)

Cem' makamı,Hazret-i İsâ A.S'ın makamıdır.(57)

- 52- Mecmua-1,99 ;Mecmua-2,4
- 53- Niyazi Ferhi,136 ; Mısırî,76
- 54- Mecmua-3,Şerh-i Kelâm-ı İmam Alî,2 ; Mecmua-5,29-30.
- 55- Mecmua-2,Risâle-i Seyrû't-Tevhid,12
- 56- Mecmua-1,102 ; Krş. Tefsiru'l-Kurtubî,1V,384 .
- 57- Niyazi Ferhi,146 ; Ayrıca bkz. Mısırî,103 .

b- Hazretü'l-cem Makamı :

Bekabillâh mertebelerinden ikincisidir.Hazretü'l-cem'in tarifi şöyledir: Halkı zahir,Hakk'ı batın olarak müşahede etmek.Burada Hak aynasının - dan,halk zahir olmuştur.(58)

Bir önceki makamda zahir olan zât,batın olan eşyaya kendi hükmünü verip onu izhar etmiştir.Böylece,hükmünü esmaya nisbet eyleyen zât batın, esma da zahir olmuştur.Bu halde,gören,bilen ve işiten..halktır,ama Hak ile. Nitekim,makam-ı Cem'de gören,bilen ve işiten..abdin kuvasıyla Hak idi.Bu makamda ise,Hak kulun kuvası olmaktadır.Kulun hayatı Hak,kudreti Hak ile ve başarı da Hak iledir.Bu makama ehlullah,Kurb-ı Nevafil adını verirler. Bu mertebenin kemaline erişenler,herkesin bildiğini bilir,işitir ve görür. Kendilerinden ilmi olgunluk sadır olur.Çünkü bunlar,Hak ile görür,işitir ve bilirler.Bu makamda olanlara Mukarrabın derler.Ebrar diye adlandırılan iyiliksever kimselerin yaptıkları,onlardan bir üst durumda olan Mukarrabın' e göre seyyie ve noksanlık olduğu kabul edilir.(x) Nazarları her nereye olursa zahirde halka,ama batında Hakk'adır diye zevk ve ifade edilir.(59)

Bu makamın dayandığı delil aşağıdaki hadis-i kudsî gösterilebilir.
ما تقرب المقربون إليّ بمثل اداء ما افترض عليهم . و ان العبد يتقرب إليّ بالتواضع حتى احبه فاذا احبته كنت له سمعا وبصرا ويدا ولسانا ورجلا
فهي يسمع وبي يصر وبي ينطق وبي يبطش وبي يمشي .
"Bana,kendilerine . farz kıldığım şeyleri eda ettiği gibisi ile yaklaşanı yoktur.Eğer kul,bana nafile ibadetlerle yaklaşırsa,ben onu severim.Ben onu sevince de.. ilh.(60)

Hazretü'l-cem' adıyla meşhur bu makama,ayrıca Fenâ-i Rûh ve Beka-i

58- Mecmua-1,110

(x)- "Ebrarın hasenâtı,mukarrebûnun seyyiâtıdır"Bkz.Kuşeyrî,Risâle,Hal bahsi,55.

59- Mecmua-1,108

60- Bkz.Buharî,Rikak,38 ; Ramûz,330 ; Sadreddin Konevî,Tasavvufî Yorumlarıyla Kırk Hadis,Terc:Harun Ünal,88.

Sir ve Necm suresinde geçen(53/8) ثُمَّ دُنِيَ فَتَدَلَّى "Sonra(Cebraîl, ona) yaklaştı. Derken sarktı" ayetindeki فَتَدَلَّى kısmından dolayı Fetedellâ makamı da denir. Çünkü bu makamda kesret ve sıfata iniş-tedellî- vardır. Kul bu rada, sıfatları kendine nisbet eder. Kesret sorulacak olursa; kesret, sıfat-tır diye cevap verir.(61)

Seyrû'l-Mahbûbî diye de anılan bu mertebede, kesret-i mezahir şuhûdu galiptir.(62)

Bir diğer ifadeyle, kesret-i zahir vahdet-i batında müşahede edilir, demek olan bu makam, Sahv-ı Sâni'nin vuku bulduğu yer olup, makam-ı Sahv-ı Evvel olan makam-ı Cem'den evlâ ve a'lâdır.(63)

Hazretü'l-cem', bütün sıfatların zât-ı Hak ile kaim olduğunun müşahede ve zevkolunduğu bir makamdır ki, zevkedenlerine Sıfatiyyûn denilir.(64)

Ezanda اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ 'ın iki defa söylenmesi, biri Cem'-i batın olan makam-ı Cem' için, diğeri Cem'-i zahir olan makam-ı Hazretü'l-cem' içindir.(65)

Şeriat makamı da dediğimiz bu mertebeyi zevkedenlere aynı zamanda Hülâsa-ı Havâssü'l-Havâss da ad olarak verilmektedir.(66)

Bu makamın hal ve zevki, önceki mürşid-i kâmiller tarafından Allah'ın isimlerinden Hayy virdi verilerek sağlanıyordu. Salık bu virdi yerine getirirken Hazretü'l-cem' mertebesinin zevkini, feyiz ve irfanını kazanmaya çalışıyordu. Makamın zevkinde istigraka kavuştuğunda o zaman kendisine bir üst mertebenin virdi mürşidi tarafından telkin edilirdi.(67)

61- Gelişim, 262

62- Mecmua-1, 62

63- Mecmua-1, 95-96

64- Mecmua-3, Serh-i Kelâm-ı İmam Ali, 2 ; Mecmua-5, 30 ; Niyazi Serhi, 136 ; Ayrıca bkz. Mısri, 76

65- Mecmua-1, 114

66- Mecmua-1, 99

67- Mecmua-2, Risâle-i Seyrû't-Tevhid, 12

c- Cem'u'l-cem' Makamı :

Bekabillâh mertebelerinin Uçuncusudur.Cem'-i Ehadî olan makam-ı Cem' ile,Cem'-i Muhammedî olan makam-ı Hazretü'l-cem'i kendinde toplar.Bir diğer tabirle,kesret ve vahdeti cem'eden bir makamdır.Zahir olsun,batın olsun cümle var olanın Hak olarak müşahade edildiği yer diye ifade edilir.Zahir olan mukayyed,batın olan mutlaktır.Mukayyed dediğimiz de,mutlak dediğimiz de hepsi Hak'tır diye zevkolunur.(68)

Bu makamın delili olarak Kur'an-ı Kerim'den هو الاول و الآخر والظاهر (Hadid,57/3)"O,hem evveldir,hem ahirdir,hem zahir-dir,hem batındır.O,herşeyi kemâliyle bilendir."ayet-i kerimesi gösterilebi-lir.Cem'u'l-cem' makamı;Vücûd-ı Kalbî ve Necm suresinde geçen(53/9) فكان (Bu suretle o,peygambere) iki yay kadar,yahud daha yakın oldu da " ayetindeki قاب قوسين kısmından dolayı Kabe Kavseyn makamı adla-riyle anılır.Bu mertebede ef'âl ve asâra iniş(tedellî) vardır.Görüldüğü ü - zere burada vahdet ve kesret kelimeleri bulunur.Yalnız,kesret ayn-ı vahdet, vahdet de ayn-ı kesret olarak şuhûd edilir.(69)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,Kur'an-ı Kerim,peygamberler ve velilerin beyân ve ifadelerindeki sırlara vakıf olmak isteyenler,bu makamı gerçek yönüyle zevketmeliler,aksi halde hayvandan aşağı derekeye inerler,der.(70)

SULûkun,Tevhid-i Zât mertebesiyle tamamlandığını görmüştük.Bu mertebe ile de Cezbe tamamlanmaktadır.Cezbe'den murad,tedellî'dir.Salîk'in başlangı-cı,Müntehî'nin nihayetidir.Tevhid-i Ef'âl 'de fiilleri Hakk'a veren salîk, Cem'u'l-cem'de Hakk'ın fiillerini giyinir.Bu halle zuhûra çıkar.(71)

Vahdaniyyet makamı da olan bu yerde Mahtub'un da,Muhib'in de Hak oldu-

68- Mecmua-1,110

69- Mecmua-1,62 ;Ayrıca bkz. Gelişim,246.

70- Mecmua-1,108-109

71- Mecmua-2,12 ; Ayrıca bkz.Niyazi Şerhi,36 ; Mısırî,63 .

ğu zevkolunur ve salikte; Muhib ve Mahbûb, zahir ve batın Hak olduğu tahakkuk eder. (72)

Bu makamın hal ve zevki, önceki mürşidler tarafından saliklerine Al - lah'ın isimlerinden Kayyûm virdi verilerek sağlanıyordu. Salik bu virdi yerine getirirken, vahdet ve kesreti birlikte müşahade etmesi istenirdi. Kay - yûm, kendisi bizâtihi kaim olandır. Asâr ise Kayyûm ile kaim olandır. (73)

Cem'u'l-cem' makamını zevkedenlere Ef'âliyyûn ve Safvet-i HULâsat-i Havâssü'l-Havâss da denir. Bu mertebe, mürşid-i kâmiller tarafından saliklerine telkin edilen son mertebedir. (74)

d- Ahadiyyetü'l-cem' Makamı :

Bekabillâh mertebelerinin sonuncusudur. Bu makam, makam-ı Muhammedî' - dir. Mukayyed olan varlıktan kaydın kaldırıldığı yerdir. (75)

Gerçek imanın son durağı burasıdır. Bundan sonra başkaca bir makam yoktur. Çünkü, burası en yüce mertebedir. (76)

Muhammed Nûrû'l-Arabî, bu yerin anlatılamayacağını, anlatılsa ve takrir edilse de salik tarafından kavranılamayıp anlaşılamayacağını açıkça ifade etmektedir. Bu hususta şöyle der : "Buraya makam-ı Ahadiyyetü'l-ayn dahi denilir ve Peygamber Efendimizin kendine mahsus olup, Cavsü'l-A'zam olan zât tarafından teberrûken ta'lim edilir. Buna rağmen bu makamdaki zevk alınamaz. Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ (İsrâ, 17/34 ve En'âm, 6/152) "Yetimin malına, rüşdüne erişinceye kadar, o en güzel olanından başka bir sûretle, yaklaşmayın" buyurmuştur. Yetim-i Hakîki, Hazret-i Rasûlullah S.A.S.'in kendisidir. O'nun malı Ahadiyyet'tir. Biz ona

72- Mecmua-1, 98

73- Mecmua-2, 12

74- Mecmua-2, 4

75- Mecmua-1, 110

76- Mecmua-3, Risale fî beyân-ı sülûk-i Şeriat ve Tarikat ve Hakikat, 3

yaklaşmaktan nehyolduk. Eger Rasûlullah S.A.S.'in kendisi bizzât telkin e-
derse zevk alınır, yoksa zevk alınamaz."(77)

Peygamber Hazret-i İbrâhim A.S., Tevhid'in babası olduğu halde bu
makama ancak kadem-i Muhammedî ile girebilir.(78)

Vahdet-i zahire ile vahdet-i batına arasında fark olmaması ve her
ikisinin, salikin nazarında aynı olması şuhûdudur. Bu mertebeyi zevkedenle-
re Nihâyet-i (veya) Hâssiyyet-i Hülâsa-i Havâssü'l-Havâss derler. Ahadiyyet,
iki kısımdır. Biri, Ahadiyyetü'l-ayn'dır, "Hüve" ile ifâde edilir. İkincisi, A-
hadiyyetü'l-kesret'tir. Bu da, "Allah" lâfzı ile ifade edilir. Akla göre, ara-
larında fark varmış gibi görünüyorsa da hakikatta fark yoktur. Buna delil
olarak Kur'an-ı Kerim'den قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (İhlâs, 112/1) "De ki: O, Allah'tır,
bir tektir" ayet-i kerimesi gösterilebilir.(79)

Muhammed Nûrû'l-Arabî, " Bu makam, vahdetin ayn-ı kesret, kesretin de
ayn-ı vahdet müşahade edildiği ve Ev ednâ makamı diye de adlandırılan ma-
kamdır. Kur'an-ı Kerim'de وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى (Enfal, 8/17)
"Attığın zaman da (Habibim) sen atmadın, ancak Allah attı" ayeti bu makamın
zevkini gösteren delildir. Ondan sonra iman-ı tahkikî hasıl olur. Hakka'l-ya-
kîn olan makam-ı Hitâm'a geçilir. Burada ne kesret, ne vahdet ve ne de Tâ-i
hitab bulunur" der.(80)

Bu mertebenin şuhûduna Muhammedî şuhûd denilir. Bu da Tevhîd-i Sırf
olup; Cem', Hazretü'l-cem' ve Cem'u'l-cem'in muhtevasını oluşturduğu Mûsevî
şuhûddan sonra gelir.(81)

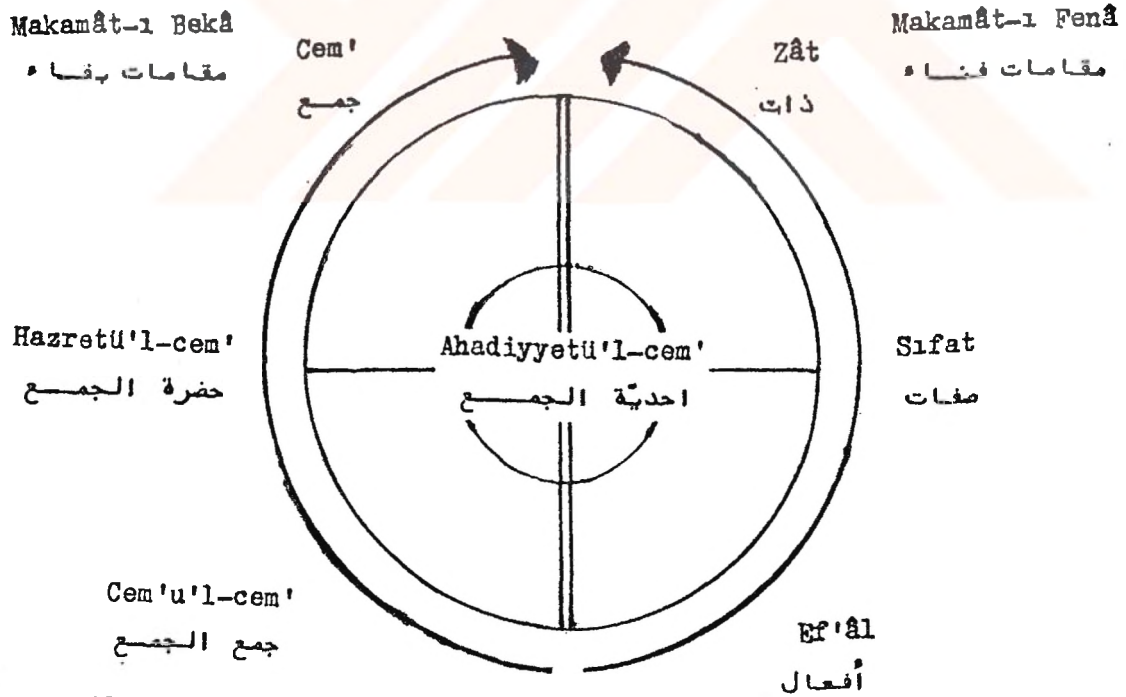
Bu makamın hal ve zevki, önceki mürşidler tarafından Allah'ın isimle-

- 77- Mecmua-1, 109. Not: Kabaca yaptığımız araştırma sonucu Tasavvufî Tef-
sir kitaplarında böyle bir yoruma rastlanmamıştır.
78- Niyazi Ferhi, 154 ; Ayrıca bkz. Mısırî, 99 .
79- Mecmua-1, 99
80- Mecmua-1, 62
81- Mecmua-2, 13

rinden Kahrâr virdi verilerek sağlanıyordu.Kahrâr ismini vird olarak vermekten gözetilen amaç şu idi;Kahrâr,sıfat,esmâ ve asârın meydana getirdiği kesreti,herbirinde zâtın tecelli etmesiyle kahreder,yok eder.Kahrâr zikrin-den doğan tulûat ve feyizler,sadece Peygamber Efendimiz'den gelir ve buraya ancak Muhammedî verâset ile ulaşılır.(82)

Zât-ı Ahadî'nin vücûb ile muttasıf olmasından dolayı bu mertebenin asla zevk olunamayacağı ifade olunur.(83)

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız Tevhid mertebelerini Muhammed Nûrû'l-Arabî,aşağıda gösterilen dairede de ifade etmiştir.Görüldüğü üzere daire iki kısımdır.Bir kısmı,Fenâfillâh mertebeleri olan Tevhîd-i Ef'âl, Tevhîd-i Sıfat ve Tevhîd-i Zât'ı göstermekte,diğer kısmı da bunlara karşılık olmak üzere Bekâbillâh mertebeleri olan Cem',Hazretü'l-cem' ve Cem'u'l-cem'i içermektedir.Ortada,Ahadiyyetü'l-cem' bulunmaktadır.(84)

- 82- Mecmua-2,12
83- Mecmua-1,4 .
84- Melâmilik,297 .

3- Vahdet-i Vücûd :

Varlık birliği anlamına gelen bu ter kibin ilk defa Şeyhu'l-Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından il mî bir veçhe ile değ erlendirildiğ i bilinir.Muhammed Nûru'l-Arabî de Şeyhu'l-Ekber'in açık tesiri altındadır.(x)

(x)- "Bu terim hakkında birkaç noktaya iş aret etmek faydalı olacaktır,kanaatindeyiz.

a)"Vahdet-i vücûd" tabiri İbnü'l-Arabî tarafından kullanılmamıştır.İbnü'l-Arabî'nin eserlerini tarayarak bir ç alışma yapan Dr.Suad Hakim bu terimin O'nun kullandığı istilahlar arasında mevcûd olmadığını ifade etmekte ve şöyle demektedir."Vahdet-i vücûd tabirini İbn Arabî'yi inceleyenler icad etmiştir,daha doğ rusu bu kimseler O'nu vahdet-i vücûda kail olanlar zümresinde tasnif etmişlerdir.Araştırma ve inceleme yapanlar,neticede İbn Arabî'nin "Vücûdum hepsi birdir","Orada ancak Allah vardır" ve "Vücûdda ancak Allah vardır"gibi ö mlelerinden hareketle vahdet-i vücûd ashabından olduğ una istidlâl etmişlerdir.

Dr.Suad Hakim bu tabiri ilk defa kullanan kimsenin muhtemelen İbn Teymiye(728/1328)olabileceğini,Michel Chodkiewicz ise ilk defa olarak Sadreddin Konevî'nin(673/1274)Miftahü'l-Gayb adlı eserinde kullanmış olduğunu ve"şeyhinin doktrinine ş üphesiz zaruri olan felsefî bir ifade verdiğ ini,fakat bu sistemciliğ in pek çok yanlış anlamalar ortaya" çıkardığını"söylemektedir.

Sadreddin Konevî,İbnü'l-Arabî'nin talebesi olduğ u ve İbn Teymiye'den kırkbeş sene önce vefat ettiğ i düşünülürse,bu tabiri yazılı metinlerde ilk defa Konevî'nin kullandığını kabul etmemiz gerekir.Konevî'nin Miftahü'l-Gayb adlı eserine baktığımızda eserin 12/b ve 13/a yapraklarında "ke-vahdeti'l-vücûd"(Vahdet-i vücûd gibi) ve"min haysü vahdeti vücûdihî"(Vücûdunun vahdeti bakımından)ibarelerini görmekteyiz.

Prof.Dr.Nihad Keklik Konevî hakkındaki ç alışmasında vahdet-i vücûd tabirine Konevî'nin eserlerinde rastladığını beyan eder.

İlk defa bu tabir Konevî'nin eserlerinde görülmüş ve O'nun yaşadığı devirde ve kendisiyle Mısır'da görüşmüş olan İbn Seb'in'in(669/1270) kullanılmaya bağ lanmıştır.Bu durumda İbn Teymiye,tabiri icad eden olmayıp,tabirinyaygınlaşmaya başladığı bir zamanda,karşı çıktığı muta-savvıfların görüşlerinden biri olarak bu terimi kullanmış görünmektedir.

b) Ş u da bir gerç ek ki,her ne kadar tabirini kullanmasa bile,İbnü'l-Arabî vahdet-i vücûd doktrininin esas temsilcilerinden biri ve en başta geleni olarak bilinmektedir.Aynı şekilde Hz.Mevlâna'nın Mesnevî' -sinde bu tabir mevcûd olmamakla beraber bu görüşü aksettiren en güzel eserlerden biridir.İbnü'l-Arabî'den önce yaşayan,meselâ Bâyezîd Bistamî(261/874),Hallâc(320/922),Cüneyd Bağdadî(297/909) ve Gazzalî(505/ -1111)gibi mutasavvıfların söz ve eserlerinde de bu terimi görememekteyiz.İlk büyük tarikatların kurucusu Abdülkadir Geylânî(561/1166),Ahmed Yesevî(562/1167) ve Ahmed er-Rifâî(578/1182) gibi sûfilerin eserlerinde de durum aynıdır.İbn Atâullah el-İskenderî'nin(709/1309)eserlerinde de bu tabire rastlanmamaktadır.Öyle anlaşılmaktadır ki,terimin mevcudiyetiyle terimden kasdedilen manânın mevcudiyeti birlikte görünmektedir.İbnü'l-Arabî'ye terimi kullanmamasına rağmen vahdet-i vücûdçu kendi gibi düşünen diğ er sûfilere vahdet-i vücûdçu değ ildi,diyerek yapılan karışıklığın incelenmesi gerekmektedir." Bu hususta bkz. Ahmed Avni Konuk,Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Ş erhi,Vahdet-i Vücûd bölümü,

Bunun dışında bu görüşü ısrarla savunanların da üzerinde etkisi görülür.

-Takrir ve şerhettiği kişilerin eserleri buna delildir.-

Vahdet-i vücûd,bütün varlığın tek ve eşsiz vücûd-ı mutlakdan geldiği;bu zât-ı Mutlak'ın kendisinde mevcûd"şe'n" ve nisbetleri izhar etmesiyle sonsuz bir çokluk meydana geldiği,fakat bu çokluğun hakiki birer varlık olmayıp her an bir hal ve şe'nde bulunan Mutlak zâtın değişik tecellileri ile yok olmakta ve yeniden benzerlerinin yaratılmakta bulunduğudır.Esasen Mutlak zât kendini eşya ve kâinat sûretinde açığa vurmuştur.İlk ve son,a - çık ve gizli O'dur.O'ndan başka varlık yoktur.Eşyâ ve kâinat,Allah'ın zahiri;Allah eşya ve kâinatın batını ve ruhu mesabesindedir.Yaratan-yaratılan hep O'dur.Çünkü,vücûd birdir.(85)

Muhammed Nûrû'l-Arabî,vahdet-i vücûd konusunda açık bir tavır içindedir.Aşağıdaki cümlelerde bunu rahatlıkla görmek ve bulmak mümkündür.

Hakikatta arif olan ancak Allah'tır,gayrı değildir.Çünkü Hakk'ın vücûdundan başka vücûd yoktur.Ancak,Hak Tealâ hakikat sûretleriyle sûret - lenip zahir oldu.Böyle olunca,şahıslar Hakk'ın vücuduyla zahir olmuştur.Yani,bu şahıslar ilmî hakikatların sûretleridir.Yalnız şunu ifade edelim ki,burada hulûl ve ittihâd yoktur.Kâmillerin tarif ettikleri bu noktada hulûl ve ittihâd yoktur,olamaz da.Zîra hulûl ve ittihad iki varlık arasında olur.Yağın süte,suyun nebâta hulûlü ve ıssı su ile soğuk suyun ittihadı gibi.Görüldüğü üzere hulûl ve ittihâd iki mevcûd arasında olmaktadır.Halbuki,hakikatta mevcûd,vücûd-ı Hak'tır ve O'da birdir.Ortada iki mevcûd yok ki,birbirine hulûl ve ittihâd etsin.(86)

Kendini kaybedenlere mefkûd denir.Mefkûdun dahi vücudu yoktur.Onda görünen Hakk'ın vücûdudur.(87)

- 85- Bkz. M.Zeki Pakalın,Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III,563 ; Hayranî Altıntaş,Tasavvuf Tarihi,98 .
86- Varidat-Şerhi,I,191;Ayrıca bkz. Varidat,28 .
87- Mecmua-1,94 .

سبحانك لا اله الا انت !
bih ederim.Sen,kayıtlı varlıklardan mukaddes,bir tek zâtsın.Bütün mevcûda-
tı Sen'den başka istigrak eden yoktur.Arapça'da ilâh ve Allah ,istigrak e-
den demektir.Bizde,kaplayan anlamındadır.Bu mevcûdatı zât-ı ulûhiyyetten
başka,kaplayan ilâh yoktur.Ve Sen'i hiç kimse de tevhîd edemez.Çünkü Sen,
ezel-i sâbıkta da,ebed-i lâhıkta da Sen'sin.Bu sûretlerle zahir olan da
Sen.Sen'den gayri zahir ve mevcûd yoktur."(88)

Hazret-i Seyhu'l-Ekber'in bazen "Gayr" tabirini kullanması,hakika-
ten"Gayr"ın varolduğunu zannettirmesin.Çünkü "Gayr",hicap ehline göredir.
Hicap ehli,baktığında Hakk'ı görmeyen,suretlere ve zuhûrata takılanlardır.
İşte onlar,sûretleri Hakk'ın vücûdundan gayr'i sahir ve o şekilde inanır-
lar.(89)

Gerçek şudur ki,Allah;ulûhiyyet mertebesinin sahibidir.Bu mertebe
hem mutlak batın olan Hakk'ın mertebesine,hem de mukayyed olan halkın mer-
tebesine şamildir.Yani,bütün mertebeleri kapsar.O'na şöyle yalvarılır.

Ey Allah'ım ! Sen,teksin.Yardımcın ve danışmanın yoktur.Zira Sen,
herşey ne veçhile olacaksa,ilm-i zâtinle bunu bilirsin.Kimseye danışmaya
muhtac değilsin.Ve bu zuhûrat Sen'den gayri de değildir.Cümlesi,Sen'sin.
Vücûd seninledir,sücûd da sanadır.Pu da,Sen sana secde edersin,demektir.Hem
de Sen,aynı zamanda Rab ve Ma'bûd 'sun.(90)

Biraz düşünsek,bize bizden yakın ve daima hazır olan,kendinden gay-
rı zahir ve mevcûd olmayan zât-ı hüviyyet nasıl taleb olunabilir?Zira taleb
uzaklığın alâmetidir.Talebi kabul etmek demek,ikiliğin varlığını kabul de-
mekdir.Bu da olur mu ? (91)

88- Mecmua-1,11 ; Ayrıca bkz. Melâmilik,264-265 .

89- Mecmua-1,11

90- Mecmua-1,24

91- Mecmua-1,9.

Muhammed Nûrû'l-Arabî,Niyazi Divanı'nı şerh ederken ;

"Her ne kim görür gözün ondan cemâl-i yâre bak" mısraının açıklamasında ; "Gözün her ne görürse, ondan Hakk'ın cemaline bak. Çünkü her ne şeye gözün erişiyorsa o şey sana (Sakin bize aldanma ! Bizim müstakil vücudumuz var, zannetme. Bize bakma, bizim hakikatımız olan Hak Tealâ hazretlerine bak. Zira, biz fitneyiz, seni aldatırız) derler diye nida ederler" demekte ve eşyanın özüne nazar-ı dikkat çekmektedir. (92)

Aynı manâda Hazret-i Ali K.V.nin şu mısraını açıklarken görüyoruz.

.. ما الخلق في المثال : "Bütün mahlûkatın vücûdlarının zuhûru kar'ın varlığına benzer. Yani, mahlûkatın müstakil vücûdları yoktur, karın müstakil vücûdu olmadığı gibi. Zira, karın vücûdu, suyun vücududur. Başka vücûd yoktur. Halk da böyledir. Vücûdları, Hakk'ın vücûdudur. (....) Halk, Hakk'ın zuhûrudur. Her sûretle cilvegâr olur. Bu cilveleri halk'a nâm oldu. Nefsü'l-emirde yüce zâtından gayri zât yoktur. Bütün halk nâmıyla olan cilvesi ve zuhurudur. (93)

Bu konuda insanlar üç bölümde olup, üç türlü görüşe sahiptir. Birinci bölümde olanlar; Avâmdır ki, bu vücûd yani halkın vücûdu Hakk'ın vücûdundan gayridir, derler. İkinci bölümde olanlar; Havâssdır ki, halkın vücûdu, vücûd-ı zillîdir derler. Üçüncü bölümde olanlarsa; Asfiyadır ki, bu mevcûdat, vücûd-ı Hakk'ın aynıdır, gölgesi değildir derler. Bu makam asaleten Peygamber S.A.S. Efendimizindir. Punum için Muhammed Efendimizin gölgesi yere düşmedi. Efendimizden A.S. gayri olan evliyaullah ve kâmiller bu makama peygamberimizin izini izlemekle varırlar. (94)

Asfiya bölümünde zevketmekte olan salık, şuhûdî zevk ile Hakk'ın kemaliyle zuhûrunu görür. Bu halde eşya zât-ı Hak'ta batın olur.

92- Niyazi Şerhi, 22 ; Ayrıca bkz. Mısri, 55 ; Hasan Özlem, Mısri Niyazi Divanı ve Şerhi, 49

93- Mecmua-5, 28 ; Ayrıca bkz. Melâmilik, 265 .

94- Varidat Şerhi, II, 409 ; Ayrıca bkz. Melâmilik, 264 ; M. Fazlı Güvenç, Varidat Şerhi, 87 .

Aynen,direkte gölgenin batın olduğu gibi.Halk da hariçte vücûdu olmayıp, Hakk'ın ism-i zahirinin hükûdür.Bu yere Kur'î Feraiz(x) denir.(95)

Vahdet-i vücûdu fikir olarak benimseyip,bütün eserlerinde işleyen Muhammed Nûrû'l-Arabî,açık tesirinde kaldığı Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin ظننت ظنونا diye başlayan şiirini açıklarken şunları söyler."Ancak,bir olan vücûd,Hakkânî vücûddur.Senin zannettiğin vücûd,sana ait değildir.Belki o vücûd,Hakk'ın vücûdudur.Sen,vücûd-ı Hakkânî ile zâhir oldun.Bir olan vücûd,asla,ayrılık kabul etmez."(96)

4- Nûr-ı Muhammedî : (Hakikat-ı Muhammediyye)

Nûr-ı Muhammedî;Hakikat-ı Muhammediyye de denilen bu görüş,İslâm Tasavvufi düşüncesi içerisinde H.III.asırdan bu yana yer almaktadır.Buna göre, Nûr-ı Muhammedî;ilk yaratılan şeydir.Öteki bütün varlıklar,ondan feyzalmışlardır.

Nûr-ı Muhammedî,Hazret-i Muhammed S.A.S.'e mahsûs nûr veya Nübüvvet nûru demek olup " Tahkik ehline göre Hazret-i Muhammed her kemâlin başlangıcı,her güzel hasletin menşeidir.Zahiren ve batınen bütün faziletlerde ve kemalâtta O'nun önceliği vardır."

İzahtan varestedir ki,Hazret-i Muhammed'in nûrunun,Allah'ın nûrundan yani zâtından yaratılmış olması,asla maddî bir olay hatıra getirmez.Bunun manâsı,ilâhî iradenin O'nun nûrunun icadını belirlemesi demektir.

Nûr-ı Muhammedî meselesi,ayet ve hadîslere dayandırılarak açıklanmaktadır.Bu konuda Muhyiddin İbnü'l-Arabî,Abdülkerim el-Cîlî ve Sehl et-Tüsterî gibi meşhur mutasavvıflar fikir beyânında bulunmuşlardır.(97)

(x)- Kur'î Feraiz : Farzlarla Hakk'a yakınlık sağlamak demektir.Bu hususta bkz.Buharî,Rikak,38 ; Bundan önce geçen Hazretü'l-cem' Makamı.

95- Mecmua-1,107-108 .

96- Mecmua-1,101

97- Mehmet Demirci,Nûr-ı Muhammedî,İlâhiyat Fakültesi Dergisi,Dokuz Eylül Üniversitesi Sayı:1 1983

Muhammed Nûr-ı'l-Arabî'de varlık aleminin zuhûrına kadar gelen mertebeler sistemini görmekteyiz. Merâtib-i İlâhiyye'de, herşeyden önce evveli ve âhiri olmayan, idrak edilmeyip görülmeyen, akılların durduğu, anlayışların kesildiği ilk mertebe Zât-ı Baht diye isimlendirilir. İkinci mertebe, Nûr-ı Muhammedî'dir. Peygamber Efendimiz buyurdu: (x) مَا لَوْ مَا خَلَقَ اللَّهُ النَّوْرَ "Önce Allah Nûr-ı Muhammedî'yi yarattı. O, altında ve üstünde hava olmayan 'Amâ'da parıldadı"(98)

Nûr-ı Muhammedî'ye halkın evveli olduğu için akl-ı evvel de denir. Bütün mevcûdat ondan zuhûra gelmiştir. Nûr-ı Muhammedî, nefs-i küll ile peydâ oldu. Tabiat, heyûlâ, şekil, cisim, arş ve cümle felek ve melek, cin ve hayvan, nebât ve insan bu tertib üzere nûr-ı Muhammedî'den peydâ oldular. (99)

İlâhi kemâlin asıl kaynağı ve maddesi nûr-ı Muhammedî olduğu ifade edilmiştir. Tıpkı noktanın, harflerin maddesi olduğu gibi. Var olarak görülen taş, ağaç, şahıslar ve diğerleri, kendilerine nûr-ı Muhammedî nefholmasıyla yani, teveccühüyle zuhûra gelmişlerdir. Gerçek şu ki, hakikat-ı Muhammediyye; hakikat-ı İlâhiyye'de müttehiddir, ona zaid değildir. Bir diğer söyleyişle, hakikat-ı Muhammediyye, hakikat-ı İlâhiyye'den zahir olmuştur ve ona mazhar olmuştur. Zira tecellî, kendisine tâbi' olunan mütecellî'ye bağlıdır. (100)

Varlık ağacının aslı, Muhammed nûru olduğu gibi, nihâyeti de Muhammed vücûdudur. Meyveli ağacın aslı lûb(çekirdek) olup, âhiri de lûbdür. (101)

Hakikat-ı Muhammediyye, Yetim malıdır. Kur'an-ı Kerim'de geçen لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ (İsrâ, 17/34 ve En'âm, 6/152) "Yetimin malına, rûdûne erişinceye kadar, o en güzel olanından başka bir sûretle yaklaşmayın" ayeti bu husûsa işaret eder. Ayette geçen "Yetim" Efendimiz ,

(x)- Kastellânî, Mevâhibü'l-ledünniyye Tercümesi, 1-7. Abdülbakî, İstanbul 1312 ; Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, I, 265-266. Aclûnî, hadis hakkında müsbet-menfî bir beyân ve nakilde bulunmamaktadır. Bkz. Mehmet Demirci, Nûr-ı Muhammedî, İlâhiyat Fakültesi Dergisi, D. E. Ü. Sayı: 1 1983

98- Mecmua-2, 7

99- Mecmua-2, Risâle-i Sa'diyye, 2. Özel nüsha

100- Mecmua-2, 5

101- Mecmua-2, 30

"Mâle'l-yetîm"de hakikat-ı Muhammediyye'yi gösterir.(102)

Hakikat-ı Muhammediyye'ye sıfatların görüldüğü yer olması hasebiyle Tecelli-i Sıfat denir.Bundan başka,Tecelli-i Sâfî ve Tecelli-i Vahdet adları da verilir.(103)

5- Merâtib-i Muhabbet :

Muhammed Nûrû'l-Arabî,muhabbeti,Hakk'a yakın olmak için yapılan bir faaliyet olarak kabul eder.Muhabbetin mertebelerini üçe ayırır.İlk mertebe, Velâyet mertebesidir.Bu mertebede olanlar,Hak ile oldukları vakitte mahcûb olmayıp,ehl-i şuhûddur.Fakat halk ile olduklarında mahcûb olurlar.İkincisi, Sıddıkiyyet mertebesidir.Bu mertebe sahipleri,daima Hak ile olur,halk ile olmaz.Üçüncü mertebe ise,Kurbiyyet mertebesidir.Bu mertebe ehli de Hak ile olsun,halk ile olsun,mahcûb olmazlar.Bu üç mertebeden sonra bir de Nübüvvet mertebesi vardır ki,o,yalnız nebîlere mahsûs olduğundan gayrileri bu mertebeye muttali' olamaz.(104)

Bir diğer deyişle,Velâyet mertebeleri;merâtib-i Tevhid olan,Tevhid-i Ef'âl,Tevhid-i Sıfat ve Tevhid-i Zât'tır.Sıddıkiyyet mertebesi;makam-ı Cem',Kurbiyyet veya Mukarrabîn mertebesi;makam-ı Hazretü'l-cem' dir.Nübüvvet mertebesi ise,makam-ı Cem'u'l-cem'dir.(105)

6- Merâtib-i Muhammediyyûn :

Mertebeleri bir başka cephesiyle inceleyen Muhammed Nûrû'l-Arabî, bu konuda şöyle der:"Ma'lûm ola ki,Muhammediyyûn mertebeleri beştir.Avâm,Havâss,Havâssü'l-havâss,Hulâsatü havâssü'l-havâss ve Safvetü hulâsatü havâssü'l-ha -

102- Varidat Şerhi,II,467;Ayrıca bkz.Varidat,43

103- Mecmua-2,Risâle fî beyân-ı Şeriat ve Tarikat ve Hakikat,2.Özel nüsha

104- Mecmua-1,96 .

105- Mecmua-1,105

vâss,Avâmın mertebesi,imân-ı istidlâldir.Havâssın mertebesi,Tevhîd'dir.
Havâssü'l-havâssın mertebesi,makamü'l-Cem'dir.Hazretü'l-cem' makamı,Hulâ-
satü havâssü'l-havâss mertebesidir.Safvetü hülâsatü havâssü'l-havâss mer-
tebesi ise,Cem'u'l-cem' makamıdır.Bir de mertebe-i Safvetü hülâsatü hâssi-
yeti'l-has olan Ahadiyyetü'l-cem' makamı vardır ki,o da Rasûlullah'ın ma-
kamıdır.(106)

7- İbadet :

İbadet,Hakk'a yapılan kulluk görevidir.Muhammed Nûrû'l-Arabî,bu konu-
yu üç bölümde değerlendirir.

Birincisi,İbadet adıyla anılır.Bu,kulum kendi varlığını cehennemden
kurtarmak ve cennet nimetlerine kavuşmak için yaptığı kulluk vazifesidir.
Karşılık ve maksada dayalı olduğu için kâmiller katında değeri yoktur.Bu kı-
sım ibadet,Avâm'ın ibadetidir.

İkincisi,Ubûdiyyet adını taşır.Cennet ve cehennem düşünülmeyerek,yal-
nız Allah rızası için yapılan kulluk görevidir.Bu da,Ebrâr'ın ibadetidir.

Üçüncüsü de,Ubûdet adını taşır ve en üstünü olarak tanımlanır.Kul,bu-
nu yerine getirirken hiçbir katkısı yoktur.Billâh lillâh yapılır.Bu mertebe-
de,âbid-ma'bûd Hak'tır.Bu tür ibadet,Havâss'ın ibâdetidir.Gerçekte ibâdet;
taât,ilim ve amelle olmaz,ancak Tevhîd ile olur.(107)

8- Keşif :

Keşif sözlükte,perdenin kaldırılmasıdır.Terim olarak ise ;

هو الاطلاع على ما وراء الحجاب من المعاني الخفية و الامور الحقيقية وجودا أو شهودا .

"Perde arkasındaki gaybî manâlara ve hakikat meselelerine vücûden(hakka'l-
yakîn) veya şuhûden(ayne'l-yakîn)muttali' olmaktır.(108)

106- Mecmua-2,4

107- Niyazi Serhi,150-151 ; Ayrıca bkz. Mısırî,95 ; Krş. Kuşeyrî,Risâle,Ubû-
diyyet bahsi

108- S.'erif Cürcanî,Ta'rîfât,Keşif Maddesi .

Keşif,kul ile gayba ait hususlar arasında perde bulunmamasıdır.A-
çıklık özelliğini taşıyan bir delil ile kalbin,Hakk'ın huzurunda oluşudur.
Bu halde delil üzerinde düşünmeye,yol aramaya ihtiyaç yoktur.(109)

Muhammed Nûrû'l-Arabî de keşif anlayışına temas etmiş ve eserlerin-
de bu konuyu işlemiştir.Özetle şöyle demektedir." Tevhid dahi keşf ve şuh-
ûda bağlıdır.Keşf ve şuhûd olmadan Tevhid olamaz.Keşf-i kevnî üç kısım -
dır.Birincisi,Keşf-i Feraset'tir.Bunun hakkında (x) اتقوا فراسة المؤمن فانه
ينظر بنور الله "Müminin ferasetinden sakınınız.Çünkü o,Allah'ın nûruyla ba-
kar" hadîsi sâdır oldu.İkincisi,Keşf-i Misâli'dir.Rasûlullah S.A.S.'in
Cibrîl-i Emin'den vahy almak üzere alem-i melekûta geçtiği ve bazen de
vahyi tebliğ için Hazret-i Cebrail'in alem-i şehâdete adam sûretinde gel-
mesidir.Üçüncüsü,Keşf-i 'Ayanî'dir.Hazret-i Ömer R.A. Medine-i Münavvere'-
de minberde iken Nihavend fethine gönderilmiş olan müslüman ordusunun ha-
lini görüp,dağ ardında kâfirlerin onlara saldıracağını ayanen keşfetmiş ve
komutanı Hazret-i Sâriye'ye (xx) "Dağa,Ey Sariye
dağa! " diye nidâ etmiştir.Hazret-i Sâriye de,Hazret-i Ömer'i görmüş ve hi-
tabını işiterek,kâfirleri o noktada karşılamıştır.(110)

-
- 109- Kuşeyrî,Risâle,Mükâşefe Maddesi ; Ayrıca bkz. Süleyman Uludağ,Ku -
şeyri Risalesi Tercümesi,168
(x)- Tirmizî,Hicr,6
(xx)- Bkz. Sa'düddin Taftazânî-Şerhu'l-Akaid,66.Dergâh Yayınları 1982 ;
Nûreddin Es-Sabûnî,El-Bidâye fî usûli'd-Dîn,54,Diyanet İşleri Ya-
yınları,Terc: Bekir Topaloğlu.
110- Mecmua-1,91 ; Ayrıca bkz.Varidât Şerhi,I,178-185

9- Keramet :

İman ehli bir şahsın,peygamberlik davası gütmeden kendisinden zuhûr eden harikulâde iştir.Aynı iş,imani olmayandan sudûr ederse buna İstidrâc denir.Peygamberden zuhûr ederse buna da Mucize adı verilir.(111)

Keramet ikidir.

a- Kevnî(Sûrî)Keramet : Bir anda uzak yerlere gitme,ortada olmayanı gözler önüne serme,vahşî hayvana yaklaşma gibi gözle görünen keramettir.

b- Manevî(Hakiki)Keramet : Bu da bilgi,ahlâk ve ibadet konularında gösterilen keramet çeşididir.

Sûfîler,evliyanın kerameti vardır,diye ittifak etmişlerdir.(112)

Muhammed Nûrû'l-Arabî de,kerameti kabul etmektedir.Fakat O,ikinci kısım olan,keramet-i ilmiyyeyi tercih eder.Tasarruf-ı ahkâmdan ziyade,tasarruf-ı kulûba ehemmiyet verir.Menba'u'n-Nûr'da anlattığı rüyalar ve insilâh olayı,müşahede sahasından dışarı çıkmaz.

O'na göre kevnî keramet gösteren,Ebu'l-vakt'tır.İbnu'l-vakt ise,keramet göstermekten hoşlanmaz.Esasında peygamberler mucize,ehlullahlar da keramet göstermeye rağbet etmezler.Çünkü onlar,Allah'ın fiilidir.Eğer halk inad eder,peygamber ve velilere inanmazlarsa ,o zaman fiilullahı inanmadıklarından üzerlerine ilâhi gazap nâzil olur.Bundan dolayı,nebilere mucize,evliyaullah da keramet göstermekten kaçınırlar.(113)

Muhammed Nûrû'l-Arabî bir gün bir yere giderken,yanındaki müridi O'na;"Efendim,evliyaullahı bazan tayy-ı mekân olurmuş"dediğinde"İşte,biz de yürüyoruz ya"diye mukabelede bulunduğu rivayet olunmaktadır.(114)

O'na göre ilmî kerametler,kevnî kerametlere mümasil olmayan gerçek kerametlerdir.İlmî kerametler,kevnî kerametlerin aksine daimîdirler.(115)

111- S.Şerif Cürcanî,Ta'rîfât,Kerâmet Maddesi

112- Kelâbâzî,Et-Taarruf lîmezhebi ehli't-Tasavvuf,71.

113- Niyazi Şerhi,107

114- Melâmilik,286 ; Ayrıca bkz.Varîdat,54 .Kerametleri için bkz.Menâkıb,32.

115- Mısri,159 ; Ayrıca bkz.Melâmilik,285-286.

10 - Yaratmak :

Muhammed Nûrû'l-Arabî, bu görüşünü de vahdet-i vücûd inancı çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu husustaki ifadeleri şöyle sıralanabilir.

Büyük mutasavvıf Hacı Bayram Veli'nin, "Çalab'ım bir şâr yaratmış - İki cihân arasında" diye başlayan şiirinin açıklamasında; " Türkçe'de Çalab, Allah demektir. Ve şâr'dan maksat, Cem'u'l-cem' mertebesi ile hakikat şehridir. Yaratmış demek, İzhar eyledi demektir. Zîra yaratmak, manevî vücud - dan sûrî vücûda geçmek anlamındadır. Zahir ehlinin, yokluktan vücûda gelmek diye anladığı gibi değildir." der, (116)

Buna göre, halkın vücûdu zuhûrdur, vücûd değildir. Hak Tealâ'nın tecellilerindendir. Bilindiği üzere, tecellilerin zuhûru olur, vücûdu olmaz. (117)

Hazret-i Ali K.V. nin şiirini açıklarken de " Hakikatta ve nefsü'l-emirde, kar suyun gayrı değildir. Ancak su, havanın soğuması ile kar sûretinde görülür. Bu halde su ismi gizlenir, kar ismi ortaya çıkar. Gerçekte bir "şey" - dir. Buna göre halk, Hakk'ın zuhûrudur ve her sûretle cilvegâr olur. İşte bu cilveleri, halk'a isim olmuştur. Nefsü'l-emirde yüce zâtlarından gayrı zât yoktur. Rûtûn halk namıyla olan, cilvesi ve zuhûrudur. (118)

Hakk'ın tecellilerinin halk adıyla zuhûra gelmesini icad eden zât, Allah'tır. Bir diğer ifadeyle, icad edilen eşya, zâtın ism-i zahir ile zuhûrudur. Şurası bilinmeli ki, bu eşya evvelde yok idi de, sonradan vücûd buldu demek isabetli değildir. İsbetli olan, eşyanın vücûd-ı ilmîden, vücûd-ı ayanîye çıkmış olmasıdır. (119)

Yaratmak, zuhûra getirmek olduğuna göre bu mümkünât tafsîlât-ı Muhammedî'dir. Hakk'ın batınına Cem'-i ilâhî, zahirine de Cem'-i Muhammedî denir. (120)

116- Mecmua-5,1 ; Ayrıca bkz. Mehmet Ali Aynî, Hacı Bayram Veli, 86

117- Mecmua-1,97

118- Mecmua-3, Serh-i Kelâm İmam Ali, 1. Özel Nüsha

119- Mecmua-1,3 .

120- Mecmua-1,114 .

11- Âlem :

Muhammed Nûrû'l-Arabî,vahdet-i vücûd nazarıyla baktığından,O'na göre âlem,Hak'la beraber vardır.Bu açıdan âlem,mutlak olan cins,nevi' ve şahsiyle kadımdır.O'nun meydana gelişi zamana bağlı değildir,zâttıdır.Çünkü haka - yık,dışarıdan bir etkiyle,yaratılmış değildir.Burada hâdis ve değişken olan Hakk'ın vücûdundan tecelli yoluyla meydana getirdiği hallerdir.Hudûs adı,o-na Hakk'ın tekaddümü olduğundan ve zâtından bir tecelli olduğundan gelir.Hakayık,Hakk'ın Hazret-i Ceberûtiyye'sidir.Zaman denilen mefhum hiç bir zaman var olmadığından,âlemin hudûsü zamanî olmayıp,kendi özünde bulunduğu - dan zâttıdır.(121)

Daim ve Bakî olma sıfatına sahip olduğundan Allah,şüphesiz ezelden ebede bu sıfatların gereği,ahkâmını icrâ eder.İcrâ ettiği ahkâmdan biri olan âlem,eşyâ-yı mümkün ve a'yân-ı sâbitedir.Âlem,ilimde esmânın sûretleri ve hariçte taayyündür.Bu itibarla bakıldığında âlem,ayn-ı zât olduğundan ve zât dahi daim ve baki olduğundan zû zill zail olmadan gölge dahi yokolmaz.(122)

Âlem,mezâhir-i ilâhiyyedir.Hazret-i Yakub oğlu Hazret-i Yusuf'u ararken çocuklarıyla aralarında geçen konuşma buna işaret eder.Söyle ki; Hazreti Yakub oğlu Hazret-i Yusuf'u araştırır-soruştururken,diger çocuklarının"Gelen geçenden Yusuf'u sormanda ısrar edersin.Bu ısrardan vücûdum zayıf olur veya kendini helâk edersin"dediklerinde,onlara cevaben "Yani,benim kime şikâyet ettiğimi zannediyorsunuz? Ben ancak,gelen giden mezâhir-i ilâhiyye olmakla onlarda zahir olan Hak Tealâ'ya şikâyet eylerim.Siz ise bu makamı bilmezsiniz"(x)deyip,yaratılanların Hakk'ın birer tecellisi olduğunu anlatmak istedi(123)

121- Varidat Serhi,II,307-308

122- Melâmilik,257

(x)- Yusuf Sûresi,12/85-86

123- Mecnua-1,95 .

Bu alemde, gayrullah görmeyenlere Sıddıkın denir. Onların dayandıkları hep Hak'tır. (124)

Yukarıda geçen zevkleri alabilmek için zât, sıfat ve ef'âlin küllî-yen Hakk'a teslim edip, fena-i küllî ile Hak'ta fani olmak gerekir. Bu halde saliki, Hak, kendine karîb kılar ve o, ayn-ı Hak olma şuhûduna sahip olur. (125)

Alem ve bu görünen sûretlerin hepsi, zâtın vahidiyyetle zuhûrudur. On-
dan gayri hiç bir zahir yoktur. "Şey", nefsü'l-emirde yoktur. Zîra "şey", hakika-
tıyla ma'dûm ve mefkûddur. Ancak, görünen vücûd-ı ilâhîdir. Fakat, bunun örtü-
lû olması, isimleri yönündendir. Arif-i billâhtan gayri kimse göremez. (126)

12- Ölüm :

Tasavvufta ölüm hiç bir zaman, genellikle bizim ona verdiğimiz olum -
suz manayı taşımaz. Tasavvuffi cehd ve gayretin büyük bir kısmının, Allah aşkı
ile yakından ilgili olan ölûme hasredildiğini söyleyebiliriz. Gerçekten cehd
ve gayretlerin bıkip usanmaksızın ölüm arayışı olarak tarif eden sûflerin
sayısı pek çoktur. (127)

Muhammed Nûrû'l-Arabî, ölüm hakkındaki görüşünü özetle Fatiha suresi-
ni tefsir ederken belirtmiştir. Buna göre: " Kıyâmet gününün maliki Allah
Tealâ hazretleridir. Kıyâmet günü demek, haşir ve neşir günü demektir. Haberde
şöyle gelmiştir. مَا مَاتَ الْعَبْدُ قَامَتْ قِيَامَتُهُ Yani "Kişi öldü-
ğü vakit, kıyameti kopar" demektir. Ölmek ise iki kısımdır. Birincisi; Mevt-i
İztırarî, İkincisi; Mevt-i İhtiyarî'dir. Mevt-i İztırarî; Herşeyin ölümüdür.
Kur'an-ı Kerim'de كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (Al-i İmran, 3/185 ve Enbiya, 21/35
ve Ankebût, 29/57) "Her can ölümü tadıcıdır" ayet-i kerimesi bu gerçeği beyân

124- Mecmua-1, 97

125- Mecmua-1, 98

126- Mecmua-1, 3-4 .

127- Bu hususta geniş bilgi için bkz. Moqdad Mensî, Mutasavvıflara Göre Ö-
lüm, Çev: Mehmet Demirci, İslâmî Araştırmalar Dergisi, Sayı:3

eder.Mevt-i İhtiyarî ise,kâmilîne mahsûstur.Haberde şöyle varid olmuştur.

موتوا قبل أن تموتوا "Ölmezden önce ölünüz"ihtiyarî ölüme işarettir.

Mevt-i ihtiyarî;fenafillâhtır.Fenafillâhta ölen yüce taifenin haşir ve neşirleri,dünyada olur.Mevt-i ıztırarîleri ise,dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihalleridir.Bu yüce taife mekân ile mukayyed olmadıkları gibi,kevn ile dahi mukayyed olmazlar.Kâmilînden olmayanların ölümleri ancak ıztırarîdir.Bunlar da iki taifedir.Mü'min-i takiyy ve Kâfir-i şakiyy.Mümin-i takiyy,öldükten sonra onun ruhu,İlîyyîn ile mukayyed olur.Kâfir-i şakiyy ise,Sic-cîn ile mukayyed olur.(128)

13-Ahiret :

Dünya hayatının bittiği an başlayan hayat demek olan ahiret konusunda Muhammed Nûrû'l-Arabî,özetle şöyle demektedir.

"Ahirete hakikatçe vakıf olmak istersek,bilmeliyiz ki,ahiret alemi,emir,gayb ve melekût alemindendir.Cesed ve cisimden oluşan ve kevnü fesâd alemi denilen şehadet aleminden değildir.Ahiret alemi,rûh-ı izaffi de denilen emir alemidir.Allah Tealâ وَيُثَبِّتُكَ مِنَ الرُّوحِ قُلُوبُ الرُّوحِ مِنْ أَمْرِ رَبِّي (İsrâ,17/85)"Sana rûhu sorarlar.De ki: Rûh,Rabbimin emri(cümlesi)ndendir"buyurduğu bu mesellidir.

Emir alemi,Gayb alemi ve Melekût alemi hepsi bir anlama gelir.

Ahiret işleri,avâmın kabul ettiği gibi değildir.Oranın işleri,emir alemine uygun işlerdir.Nefs-i nâtika denilen yalnız rûh olup,rûhla beraber cisim değildir.Çünkü,cisim değişir.Meselâ,Zeyd'in zâtı.O'na değişme yoktur.Açıklamaya çalışalım.Zeyd'in cismi 20 senede eriyip,tamamen değişir,ondan bir şey kalmaz.Ama zâtı,küçüklüğünde ne ise,büyükliğünde de odur,Değişmez,bakî kalır.Bundan anlaşılan şudur ki,iade edilen ruhdur,cesed değildir.Onun avdeti de teşekkül ile olur.Yani,a'mâl-i hasene güzel sûretlerle,a'mâl-i

seyyie de kötü sûretlerle teşekkül eder.Çünkü,Berzah aleminde olsun,Ahiret aleminde olsun,oradaki manâlar sûretleri zuhûra getirir ve bu sûretlerle zahir olurlar.Böylece ruhlarda orada bu sûretlerle görünürler.Cenab-ı Hak buyurur: يوم تبلى السرائر فما له من قوة ولا ناموس (Târik,86/9-10)
"O günde ki(bütün)sırlar yoklanıp meydana çıkarılacaktır.Artık onun için ne bir kudret,ne de bir yardımcı yoktur"

Arifler,Berzah ve Ahiret aleminin misal aleminden olduğunu bildikleri gibi,bu alemin de misal aleminden olduğunu bilirler.Onlar,insanların öldükten sonra uyanacaklarını haber veren peygamber efendimizin hadisine inanırlar.Ölümün dahi ihtiyarî ve ıztırarî olduğunu kabul ederek,ihtiyarî ölümün fenafillah olduğunu görürler.Bundan sonra bakabillâh ile dirilirler.Bu olaya Büyük Kıyamet derler.Bu hal ile daha dünyada intibâha gelirler.Bu zevke ancak,evliyadan asfiya olan arifler ererler.(129)

14- Ru'yetullah :

Ru'yet;Dünyada ve ahirette gözle müşahedeye verilen addır.(130)

Allah Tealâ'nın görülmesi demek olan bu kavram hakkında sûfiler,Allah'ın ahirette yalnız müminler tarafından görüleceğine ittifak etmişler - dir.Bu hususun aklen caiz,naklen de vacip olduğunu söylerler.(131)

Muhammed Nûrû'l-Arabî de ru'yetullahı kabul etmektedir.O'na göre,ahiret aleminde ki görme de sûretle olup,mutlak olarak görünme yoktur."Mutezile mezhebinin Hakk'ı kaydetmemek için ahirette ki görmeyi inkâr etmesi manâsızdır.Çünkü Hak,ahiret aleminde sûretle görülecektir."Öyle ki;Cenab-ı Hak,önceleri bir sûretle zahir olup انار بكم diye hitap edecektir.Ezelde

الست بربكم (A'raf,7/172)"Ben sizin Rabbiniz değil miyim" diye

129- Varidat Ferhi,38-92 arası özeti ; Melâmilik,250-251

130- S.Serif Cürcanî,Ta'rîfât,Ru'yet Maddesi.

131- Kelâbazî,et-Taarruf lîmezhebi ehli't-Tasavvuf,42,Ru'yet bahsi .

sorduğunda o zaman arifler nasıl بلى dedilerse, ahirette de بلى diyeceklerdir. Ama mahcûb olanlar, نعوذ بالله diyerek inkâr edeceklerdir. Sonra Cenab-ı Hak, diğer bir sûretle (Gafûr ve Rezzâk gibi) görülecek ki, mahcûblar O'nu dünyada bu sûretle bilirlerdi, işte o zaman, hicâb ehli secdeye varıp, O'na ikrar edecek. Ama uzun süreli secdede kalamayacaklardır. Arifler ise, Hakk'ı dünyada her yüzden seyredip ikrar ettiklerinden, ahirette de aynen her yüzden seyredip ikrar edeceklerdir. (132)

N E T İ C E

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında yetişen, tahsiline Kahire'-de başlayıp, Yanya ve Mekke'de devam eden Muhammed Nûrû'l-Arabî, müderrislik hayatına Rumeli'de girmiş ve adını burada duyurmuş bir şahsiyettir.

Tahsilî sırasında çeşitli tarikatlara da intisap ederek, onlardan hilâfet belgesi almıştır. Asıl ününü, melâmet neşesinde karar kıldıktan sonra kazanmıştır.

Medrese eğitim ve öğretimine, ilm-i ledûn diye de adlandırılan melâmet zevk ve neşesinin eğitim ve öğretimini ilâve etmiştir. Melâmet zevkinin telkini diyebileceğimiz bu uygulamayı, kendi yorum ve düzenleyişiyle sunmuştur. Bu yeni düzenlemeyle İsrakîlik'in önüne geçtiği ifade edilir.

Yetiştirme metodu dediğimiz melâmet neşesinin yeni düzenlemeyle telkinini Muhammed Nûrû'l-Arabî, Risâle-i Salihîyye'sinde açıkça belirtmiştir. Özetle ; zikir talimiyle başlayan yetiştirme işlemi, Fenâfillâh mertebeleri olan Tevhîd-i Ef'âl, Tevhîd-i Sıfat ve Tevhîd-i Zât mertebelerinin telkini ve bunların yaşanmasıyla devam eder. Hak'ta yok olma şuur ve idrakine kavuşan salık bu kez, Bekabillâh makamlarının telkini yapılır. Bu mertebeler de, Cem', Hazretü'l-Cem' ve Cem'ü'l-Cem' diye adlandırılmaktadır. Yalnız, salık bir mertebeden diğerine, ancak, zevkettikçe mürşidi tarafından yükseltilir. Yok olma şuurunun ardından, bu makamların zevkiyle var olma şuuruna erilir. Ona göre salık, erdiği bu manevi hazzı dünyada yaşarken bizzat hareketleriyle ispat etmesi gerekir. Tek yetim-i hakiki, Hazret-i Muhammed S.A.S.e ait male'l-ye -tim olan Ahadiyyetü'l-Cem'e kimse ulaşamaz. Çünkü Allah, böyle emir buyurdu.

Vahdet-i vücûd prensibinin ağırlıkla işlendiği eserleri takrir ve şerheden Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin, bu takrir ve şerhleri, o esnâda hazır bulunan talebeleri tarafından zaptedilmiştir. Bunların sayısının 99'a vardığını söyleyenler varsa da, elimizdeki sayı 65'tir. Bu sayının 19 u Arapça, 46 sı da Türkçe eserlerden oluşur. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla irili ufaklı 15 eseri basılmış ve yayın hayatına sunulmuştur.

Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin, devrinin önemli simaları üzerinde etkili olduğu da görüldür. Bunların içinde belli bağlılarından bazıları, bu çalışmamızda hayat hikâyeleriyle sunulmuştur. Bu zâtların, bulundukları toplum içinde temayüz eden kişiler (vali, müderris, müşîr, şeyhülislâm gibi) olduğu dikkati çeker.

Hicrî 3. asırda Hamdûn Kassâr ile başlayan, Allah yoluna gidişin en tükenmez sermayesi olan Melâmet düşüncesi, Milâdî 15. yüzyılda Hacı Bayram Veli'de yeniden şekillenmiş ve nihâyet Milâdî 19. asırda Muhammed Nûrû'l-Arabî'de son devresine ulaşmıştır.

Muhammed Nûrû'l-Arabî, iç dünyanın aydınlatılmasını, melâmet zevkini telkin ederken çeşitli tasavvufî fikirleriyle sağlamıştır. Onun, mürşid-i kâmilin varlığına inancı kesindir. Mürşidi, bazen göz doktoruna, bazen de u-lu bir deryaya benzetir. İlm-i Tevhid'e sülûk, mutlaka onunla gerçekleşir. Meratib-i Tevhid'i (Fena ve Beka makamlarını) yalnız, o telkin eder. Başka şekil ve yolla anlaşılması mümkün değildir.

Vahdet-i vücûd, onun düşüncesinde önemli bir yer tutar. Hattâ bir ideal haline gelmiş görülmektedir. Ancak bu ideali hulûl ve ittihâd gibi iki bâtil akımdan korumaya son derece özen gösterir. Ona göre hulûl ve ittihâd, iki ayrı varlık arasında olur. Gerçekte ise, bir varlık vardır, o da Hak'-kın varlığıdır. Halkın vücûdunu, varlık olarak görmez. Halk, Hakk'ın zâhir ismiyle zuhûrudur, inancına sahiptir.

İkilik perdesinin kalktığı hakikat yolunda giderken, ilmi kerametlere değer verdiğini her halükârda ifade etmektedir. Bu makamda olanlar -evliyaullah ve asfiya gibi adlarla anılırlar ki; onlar dünya ve ahiret kaygusundan geçip, vâsıl-ı ilâllah olanlardır. Ona göre, vâsıl-ı ilâllah olanlar aynı zamanda nûr-ı Muhammedî'yi herşeyin aslı olarak görürler, ibadetlerini ubûdet zevkiyle yani abid-ma'bûd bir, şuhûduyla yaparlar. Çünkü onlar, ölmezden evvel ölme sırrına ermişlerdir. İztırâfî ölümlerinde de ruhları, hiç bir alemle mukayyed olmayacaktır.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz. Muhammed Nûrû'l-Arabî, kendinden önceki tasavvuf erbâbı gibi, müntesiplerinin iç dünyasını ma'mûr ederek işe başlamış, böylece; iç dünyası ma'mûr olanın, dış dünyasının da ma'mûr olacağı hakikatını vurgulamak istemiştir. Bıraktığı eserler ve yetiştirdiği şahsiyetler, bunun en büyük delili ve göstergesidir.

M E T İ N L E R

a- Arapça Metinler

b- Türkçe Metinler

c- Orjinal Osmanlıca Bir Metin

شرح سورة الكوثر

بسم الله الرحمن الرحيم

أَنَا اعطيتك الكوثر :	أى التوحيد الذاتى . و يجوز أن يراد منه
المحبة الذاتية و المعرفة الذاتية	
فصل	: أى زين جوارحك الظاهرة بأنوار الصلاة المكتوبة
لربك	: أى لقرب ربك أو لرضا ربك
و انحر	: أى نفسك بالتجريد من افعالك و صفاتك وذاتك
إن شئتلك هو الابرار	: أى منقطع عن شهود الحق و موله .

شرح ابجد

بسم الله الرحمن الرحيم

ابجد	: ابى آدم من الطاعة فى أكل الشجرة
هوز	: نزل من السماء الى الارض
حطي	: حط ذنبه بالتوبة
كلمن	: اكل من الشجرة
سغفر	: عصى آدم ربه فى الجنة ، فأخرجه من النعيم
قرشت	: اقررت و اعترف الذنب
شخذ	: من ربه عليه بالمغفرة
ضظفلا	: سلم من العقوبة .

فتبارك الله احسن الخالقين

رسالة مشاهد التوحيد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله المتوحد في ذاته و صفاته و افعاله الظاهر باسمائه و
آثاره الغائم على كل نفس بآياته و بيئاته ، و الصلوة و السلام على
صاحب المقام الاحدث الذي شرب منه مشربه من هو متحقق باحدىة . و بعد :
فهذه رسالة في بيان حضرة العيسوية و الموسوية و المحمدية التي
عليها مدار سلوك العارفين . اعلم ان مشاهد التوحيد ثلاثة اقسام :
عيسوي و موسوي و محمدي .

الاول : الغناء في الله . و هو المشهد العيسوي و الحاضرة
العيسوية . هي الموت الاختياري الجامع لغناء الافعال و فناء الصفات و
فناء الذات . فغناء افعال العبد في افعال الله تعالى و صفاته في
صفات الله تعالى و ذاته في ذات الله تعالى . قال الله تعالى
(اذ قال الله يا عيسى ابني متوفيك و رافعك الي) آل عمران / ٥٥

الثاني : البقاء بالله . و هو المشهد الموسوي و الحاضرة الموسوية
و هي بقاء افعال العبد بافعال الحق و صفات العبد بصفات الحق و ذات
العبد بذات الحق تعالى . قال الله تعالى مرز و جل : (فلما اتاها نودي
من شاطئ الواد الايمن في البقعة المباركة من الشجرة ان يا موسى انني
انا الله رب العالمين) القصص / ٣٠

الثالث : المشهد المحمدي و الحاضرة المحمدية . و هي توحيد الصرف
بعد المشهد الموسوي الذي هو الجمع و حضرة الجمع و جمع الجمع . والتوحيد
الصرف هو احدىة الجمع كما قال الله تعالى لمحمد عليه السلام (و ما
رميت اذ رميت و لكن الله رمى) الانفال / ١٧
و الله اعلم . و صلى الله على سيدنا محمد و على آله و صحبه و
سلم تسليما كثيرا . والحمد لله رب العالمين .

رسالة سير التوحيد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى اصطفى سيدنا محمدا الممطفى مرءى على آله و اصحابه
 نجوم الهدى لمن اقتدى .
 اعلم ان سير التوحيد و هو سير روحاني . له مناسبة تامة لأذكار
 الطريقة العلوية التي لقيتها الكرام للمريدين في بداية الحال . ثم انهم
 اذا سلكوا طريق التوحيد بما قطعوه من الاسماء السبعة على النفوس السبعة
 من شهود انوارها المعينة . فصورتها : انهم لقيوا توحيد الافعال لكلمة
 التوحيد . حال كونهم ينتسبون الاشار الى الذات العلوية بقولهم (لا اله الا
 الله) مع رابطة لا خالق الا الله . فاذا استقر توحيد الافعال بحصول
 الاستفراق فيه يلقنه الشيخ توحيد الصفات باسم الذات . لانه جامع للاسماء
 و الصفات . فاذا ذكر اسم الذات لا يذكره الا برابطة الصفات الثبوتية
 من القدرة و الحيات و العلم و الارادة و السمع و البصر و الكمال
 و التكوين . فينسب بالرابطة ان هذه الصفات الكمالية هي لله خاتمة
 يستقر توحيد الصفات و يحمل الاستفراق فيه . ثم يلقنه الشيخ توحيد الذات
 باسم هو . لان هو الذات المطلقة . فيذكر هو برابطة الذات مغنيا جميع
 الدوات في الذات التي يذكرها بهو . فيكون في هذا المقام ، الذكر و
 المذكور واحدا . و الذكر ذكر الواحد تعالى . فتتم مقامات التكرار
 الثلاثة . ثم لا سلوك بعد . هذا . لانه ليس وراء الذات مرمى . ثم يرجع
 فيتدلى . فيلقنه الشيخ اسم الحق مع رابطة الجمع الذى هو شهود الحق
 بالحق ، حتى يستفرق . فيلقنه اسم الحي . و هو شرط للاتصاف بجميع
 الاسماء و الصفات . فيشهد الاسماء و الصفات ظاهرا و الذات باطنا . و هذا
 المقام حضرة الجمع يعني التجلي الاول للذات . ثم يلقنه الشيخ اسم
 القيوم . و هو الذى قائم بذاته و قامت الاشار به . فيشهد في هذا
 المقام ، الاشار قائمة بالذات . و هذا المقام جمع الجمع . فبهذا تمت
 الجذبة كما تم السلوك بتوحيد الذات . و المراد بالجذبة ، نهاية

التَّوَلَّى . فبدأ به السَّالِك نهاية المنتهى . و بعد هذا الاسم ، القَهَّار ، قال بعض اهل الطريق : لا يعمل اليه احد . و كلامهم له وجه : لانه ليس لاحد بالاصالة و انما هو بمتابعة اقدام النبي ص . متأخرا بقدم واحد . فالقَهَّار السَّدى يقهر الكثرة الصفاتية و الاسماوية و الاشارية بتجلي الذات في كل منها . و هو مقام احديّة الجمع . و هو المقام المحمديّ من الذي ينال بالوراثة المحمديّة . و الحمد لله على التَّمام و الصَّلَاة على النبي و آله و السَّلام .
الاسم الأوّل : كلمة التَّوحيد لا اله الا الله . معناها : لا استحقاق للعبودية الا لله . فتكون الاشار و الافعال مستندة اليه . لانه هو المعبود الحق .

الاسم الثاني : اسم الجلال ، الله . معناه : الشَّيْء عن كل ما سواه . و المفتقر اليه كل ما عداه . فهو عتجم بجميع الاسماء و الصفات . فنسب جميع الكلمات اليه .

الاسم الثالث : هو . العشير الى غيب الهويّة الذي هو السَّذَات المستهلك فيه جميع الافعال و الصفات و الاسماء و الاشار .
الاسم الرابع : الحق . و هو عين الوجود .

الاسم الخامس : الحيّ . و هو موصوف الحيات المستلزمة جميع الصفات .
الاسم السادس : القيوم . و هو من قام بذاته و قام به غيره بلا حلول و لا اتحاد .

الاسم السابع : القَهَّار . و هو القاهر ما سواه . و لا موجود الا اياه هذا تقرير لتلقي مقامات الكملين الذين هم من مسالك الانبياء بالاسماء التي كل اسم منها رمزا الى مقامات العارفين و العاشقين .
و الله يقول الحقّ و يهدي السَّبيل . و الحمد لله ربّ العالمين .

كتاب الرّشاد في المبدأ و المعاد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي تجلّى بوجوده السّرمديّ لا مهدياً له الدّائم الابدّي و
صلّى الله على محمّد في الهداية و النّهاية و آله المنسوبين بالعناية .
اعلم ، انّ هذه الرّسالة في المبدأ و المعاد . و رتبتها على مقدّمة
و اصلين و خاتمة . أقول : فالمقدّمة في بيان المراتب الالهية . الاصل
الأوّل ، في بيان المبدأ . الاصل الثّاني ، في بيان المعاد . و الخاتمة ،
في بيان الهروز . أمّا المقدّمة :

إعلم يا اخي ، انّ الذات البحت جلّ جلاله و عظم شأنه فبإطلاقه .
و اطلاقه عن الاطلاق هو عين كمال . إذ المقيّد محصور . و المحصور محدود .
و المحدود متناه ، فالمقيّد متناه . فمن هذا لا يدرك و لا يرى و لا يشار
اليه و لا تدلّ العبارة عليه . فيه تحيرت العقول و دونه وقفت الفهوم . و
قال الله تعالى : (و يحذركم الله نفسه و الله رؤف بالعباد) آل عمران ٣٠/
٣٠/ . فمن رأفته أن يحذّرنا عن تضييع الوقت في هذا . و من رأفته علينا
أنه تعالى خلقنا ليعرف الينا . فقال : كنت كنزاً مخفياً فاحسبت أن أعرف
فخلقت الخلق لأعرف . فالأوّل ما خلق النّور المحمّديّ ص . فتشعشع في العماء
الذي ما فوقه هواء و لا تحته هواء كما هو مروى عن ابي رزين العقيليّ لما
سأل رسول الله ص . بقوله : أين كان ربّنا قبل أن يخلق الخلق ؟ قال : كان
في عماء . إعلم أنّ العلماء قالوا : هو عبارة عن الممكنات التي طلبتها
الاسماء بالذّات و الصّفات . فخلق الله أوّلاً ، النّور المحمّديّ جامعاً للممكنات
التي ارادها الحقّ في الظّهور في امين . فخلق الله من ذلك النّور ، التّوجّ و
اشبت فيه ما كان و ما يكون من الطّبيعة التي اصل الهولّي التي هي قابلية
تشكّل اجسام الطّبيعة . و العرش و الكرسيّ و فلك الاطلس وهو فلك الهروج و
الكواكب و فلك المنازل . و أوّل ما وجد من العناصر : الماء و الارض والنّار
و الهواء . و أوّل ما وجد من المواليد : المعدن و الثّبات و الحيوان .
و أوجد الملائكة من نور و الجنّ من نار و سموم و الانسان من حمأ

مسنون . ثم أنعم عليه بمرتبة الخلافة . فهو الجامع لما يكون . و الله الهادي .

الاصل الاول : في بيان المبدأ :

إعلم يا أخي ، ان مادة الانسان اى النطفة التي تحصل اما من الثبات أو من الحيوان المأكول له . و الحيوان متولد من الثبات و الثبات من المعدن اعني الارض التي اصلها الطبيعة التي منها يتربب الجسم . و الطبيعة هي نفس الرحمن التي تنفس بها أى ظهرت عن الثور المحمدي فهي اللوح . فمتى تنزلت مادة الى الثبات الى الحيوان الى عالم الانسان و لم يتعوق ، فهو احدى السير . فبحسب تعوقه يقرب استعداداه و يبعد . والتعويق على الطبائع المعدنية و النباتية و الحيوانية . و تعوقه اما برونه في غير مأكول من الثبات و الحيوان أو في مأكول و هلك قبل تناول ابويه أو تناوله لكن كانت النطفة غير مخلوقة أو سقط قبل نفخ الروح أو مات أحد الابوين و المادة به . (والله يعلم مستقرها و مستودعها) هود، ٣٦/١١ . هذا هو السير الجسماني . و أما السير الروحاني ، فالانسان إن كان احدى السير فيصل من غير مجاهدة و تعب . و من تعوق اشتد تعبهُ بقدر تعوقه . و من هذا أرسل الرسل لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل . و بعد الرسل جعل الله لهم ورثة يدعون الى الله تعالى بإرشاد القرآن العظيم الذي انزل الله على رسوله . أرشدنا تعالى بلسان حبيبه الى شرعه و طريقه و معرفته فضلا عن توحينه . فقال : (و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون) الذاريات، ٥٦/٥١ . فالعبادة من اسباب التوحيد . و التوحيد، افعالي و صفاتي و ذاتي . و ما غير هذا الا الرجوع الى الذات بالذات و الى الصفات بالذات و الى الافعال بالذات . فمن حيث بدأ رجع . و تتم الدائرة . و أما من لم يكن له استعداد لا نهى له في التعويق فيبقى ، أنزل من الحيوان (اولئك كالانعام بل هم أضل) الاعراف، ١٧٩/٧ . و هم الذين لم يدخلوا في دائرة التوحيد القولي التقليدي المشار اليه بقوله تعالى : (قولوا آمنا بالله و ما انزل على ابراهيم و اسمعيل و اسحق و يعقوب و الاسباط و ما اوتي موسى و عيسى و النبيون من ربهم لا نفرق بين احد منهم و نحن له مسلمون) آل عمران ، ٨٤/٣ .

أَو التَّوْحِيدَ الاستدلاليّ المشار اليه بقوله تعالى : (سُرِّبَهُمْ آيَاتُنَا فَنَسِيَ

الْإِفْئَاقَ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۖۖ) فعلت ٥٣/٤١٠ .

أَو التَّوْحِيدَ الشَّهَادِيّ المشار اليه بقوله تعالى : (شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولَا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ

الْحَكِيمُ) آل عمران ١٨/٣٠ .

فَأَهْلَ الْوَحْدَةِ هُمُ الْكَامِلُونَ الَّذِينَ يَظْهَرُونَ فِي الْعَوَالِمِ مَا شَاءُوا . وَ

اللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ مِفْتَاحَ الْغَيْبِ .

وَ الْأَصْلَ الثَّانِي ، فِي بَيَانِ الْمَعَادِ :

أَعْلَمُ يَا أَخِي ، أَنَّ الْمَعَادَ أَوَّلَهُ الْحَشَرُ وَ طَرَفُهُ الْآخِرُ هُوَ النَّشْرُ . وَ

الرُّوحَ بَعْدَ الْمَوْتِ مَرْكَبُهَا الْوُجُودُ الَّذِي هِيَ بِهِ مُتَقَدِّمَةٌ . وَ هُوَ الْوُجُودُ الْحَقَّانِيّ

فَإِنْ كَانَ الْمَيِّتُ مِنْ أَهْلِ الْوَحْدَةِ لَمْ يَتَقَيَّدْ فِي الْبَرَزَخِ وَلَا فِي كُلِّ عَالَمٍ

أَيْضًا بِتَقْيِيدٍ . بَلْ يَسْرَحُ فِي أَيْ شَاءَ . وَ إِنْ كَانَ مِنَ الْمُنَافِقِينَ فَهُمْ مَقْيَدُونَ فِي

الْعُلَيَّينَ . وَ إِنْ كَانَ مِنَ الْأَشْقِيَاءِ فَهُمْ مَقْيَدُونَ فِي السَّجِّينَ . قَالَ اللَّهُ تَعَالَى :

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آوَتُوا الْكِتَابَ آمَنُوا بَمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ

أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ

وَ كَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا) النَّسَاءُ ٤٧/٤٨ . فَالْأَشْقِيَاءُ يَمْسُخُونَ أَوْ تَرُدُّ عَلَى أَدْبَارِهَا

فَيَمْسُخُهُمْ أَمَّا قَبْلَ الْمَوْتِ أَيْ كَمَا حَوَّلَتِ الْأُمَمَ السَّالِفَةَ وَ أَجَادَ هَذِهِ الْأُمَّةَ كَمَا

فِي رُوحِ الْبَيَانِ . وَ أَمَّا بَعْدَ الْمَوْتِ فَيَحْشَرُ كُلُّ مِنَ الْأَشْقِيَاءِ فِي صُورَةِ حَيَوَانَ

طَبْعِهِ . بَلْ هُوَ حَيَوَانٌ فِي صُورَةِ إِنْسَانٍ . فَإِذَا انْفُصَلَتْ بِالْمَوْتِ ظَهَرَتِ الْقَسَمُورَةُ

الْحَيَوَانِيَّةُ عَلَى طَرِيقِ حَالِهِ وَ مَآلِهِ . مِنْ أَنَّ الرُّوحَ إِذَا انْفُصَلَتْ عَنِ الْبَدَنِ تَقْبِلُ

بِبَدَنِ إِنْسَانٍ آخَرَ وَ هُمُ التَّنَاسُخِيَّةُ ، أَوْ حَيَوَانَ وَ هُمُ التَّمَنَّاخِيَّةُ أَوْ نَبَاتٍ أَوْ

مَعْدِنٍ تَبْقَى أَهْدَا وَ هُمُ التَّرَاسُخِيَّةُ وَ لَا تَبْقَى بَلْ تَشْتَقِلُ مِنْ مَعْدِنٍ إِلَى نَبَاتٍ وَ

حَيَوَانَ وَ إِنْسَانٍ . وَ هَكَذَا إِلَى الْأَبَدِ وَ هُمُ التَّنَفَّاسُخِيَّةُ . فَهَذَا بِأَبْطَلِ بَوَاجِهِينَ :

الْوَجْهَ الْأَوَّلَ : أَنَّهُمْ قَالُوا ، أَنَّ الْأَرْوَاحَ لَا قِيَامَ لَهَا بِنَفْسِهَا . بَلْ

تَحْتَاجُ إِلَى بَدَنِ تَقُومُ بِهِ . وَ هَذَا يَقْتَضِي أَمَّا قِيَامَهَا بِنَفْسِهَا عِنْدَ النُّقْلِ .

فَتَنْعَدِمُ أَصْلًا وَ يُلْزَمُهُمْ أَنَّهَا لَا تَقُومُ بِوُجُودِ الْحَقِّ . وَ أَعْلَمُ ، أَنَّ الرُّوحَ تَجْسَدُ

بِجَسَدٍ طَبِيعِيٍّ كَمَا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ . إِنْ يَجْمَعُونَ مَرْتًى كَمَا لِأَهْلِ النَّارِ .

الوجه الثاني : هو عين الأول او مثله . قال قوم : هو عينه على
جواز اعادة المعدوم بعينه . و قال قوم : هو مثله على عدم اعادة المعدوم
بعينه . و قال قوم : الاعداد عن تفريق مع بقاء العظم العجب لا عن عدم .
و هذا هو الرَّاجح عند المتكلمين .
و اما اهل التحقيق يجمعون بين القولين . يعاد بعينه بحسب المرتبة
و بمثله بحسب الصورة و لا مثل في الحقيقة . (كل يوم هو في شأن) الرحمن ، ٥٥/
و الله يقول الحق و هو يهدي السبيل
و اما الخاتمة :

اعلم يا اخي ، ان الحق تعالى من حيث ذاته غني عن العالمين . و
من حيث كماله التجلي الصفاتي و الاسمائي و الافعالي و الاشاري و الاحكامي
و في كل تجلي جزئي تجلي بجميع كماله لئلا يلزم النقص في تجليه تعالى . و
لذا قال الله تعالى : (قال يا ايليس ما منعك ان تسجد لما خلقت بيدي)
ص ٧٥/٣٨ . اي بجميعتي . الاولى ، جمعية الحقائق الالهية و الاخرى ، جمعية
الحقائق الخلقية . فوجد آدم عليه السلام بالجمعية من الاسماء الالهية و
تحقيق به النوع الانساني و ما من الاسماء الخلقية الا و جمعه فهو جامع جميع
الحقائق . (و علم آدم الاسماء كلها) البقرة ، ٣١/٢ . فاذا علمت هذا
فاعلم ان ما ظهر من الانبياء عن المعجزات و من الاولياء عن الكرامات ، انما
هي الحقائق التي اوجدها الحق فيهم فبرزوا بها كضرب موسى عليه السلام
اليوم بعصاه فانفلق و جاوز بنوا اسرائيل . و كان احضار آصف بن برخيا السلام
عرش بلقيس قبل ارتداد البصر . انظر الى بروزهما بالاعتداء الالهي و غيره
من الحقائق الحقيقية . و قسروا اعتبر . و اما البروز بالحقائق الخلقية
كبروز الياس عليه السلام و هو من بني اسرائيل ارسل الى قرية يعطبك
نشأ بالحقيقة الادريسية التي كان الياس محققا بها . و لذا قال النبي
صه : ان الياس هو ادريس . و لذا كان صاحب الاحدية يبرز بما اراده الحق
تعالى من الحقائق التي يتحقق بها دنيا و اخرى . لا يتقيد بشيء . و من هذا
بروز بني اسرائيل قردة و خنازير . و بروز امين الحجاج زمن المأمون

خنزيرا كما هو في القرآن في قصة بني اسرائيل في تفسير (الحقّي) في قوله تعالى : (يا ايّها الذين اوتوا الكتاب آمنوا بما نزلنا مصدقا لما معكم ..) النساء، ٤٧/٤ .

و من هذا القبيل ، بروز اهل الجنة بالحسن و الجمال يوما فيوما بما فيهم من الحقائق حتى يبرزوا ملائكة . و اهل النار حتى يبرزوا بما فيهم من القبح و الجلال يوما فيوما حتى يكونوا شياطين .
خذ هذا و اتق عن مذهب اهل الضلال من التناسخية و التراسخية و التماسخية و التفساخية . لانّ القائل لا يشهد شيأ ليس قائما بوجوه الحق . كيف يكون الحق تعالى غير الكون و الكون قائم به . و كيف يكون عن الكون و كان و لا كون .

و الحمد لله ربّ العالمين و صلى الله على سيّدنا محمد، و على آله و

صحابه اجمعين .

Risâle-i MÜRŞİDÜ'L - UŞŞAK

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ma'lûm ola ki imânın üç mertebesi vardır.Evvelki mertebesi,İstidlâlî-dir.Ve bunun vech-i tahsîli ilme'l-yakîn ile olur.Bunun iki tarafı vardır.Evvelki taraf İstidlâl bi'l-misli 'dir.Yani,abdin sıfatları olan;hayat,ilim,kudret,irade,semi',basar,kelâmı delîl kılıp misilleri Hakk'a isbât olunur.Zîra kemâl sıfat,Sâni' ile zâhir olur. **بُنَا إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ** buna şâhiddir.Yani,Allah Tealâ sûretiyle Âdem'i halketti.Sûreti demek,sıfatları -dır.Hayat,ilim,kudret,irâde ve gayrileri.Lâkin,abdin sıfatları cüz'iyedir ve gayr-i müessiredir,hâdislerdir.Hakk'ın sıfatları kadîmedir,müessiredir,külliyedir.Nisbetle ihtilâfları vardır.Haddizâtında birdir.Meselâ Kudret,Hakk'a ve halka nisbet olmayınca kadîm ve hâdis hükümler.Hakk'a nisbet olmakla kadîm ve müessire olur.Halk'a nisbetle hâdis ve gayr-i müessire olur.İkinci tarafı, Bi'z-zıd 'dır. **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ** Sûra,42/4 şâhiddir.Yani,birşey Hakk'a benzer yoktur.Meselâ,abd âciz ve muhtâc ve fânî ve hâdis.Ve Hak Tealâ Kadîr ve Müstağnî ve Kadîm ve Bâkî'dir.İmdi,bu imân-ı istidlâl ile mü'min olan,Ma'bûd ;hayâllerinde icâd eyledikleri sûrettir.Lâkin,imânlarında ma'zûrdurlar.Hak Tealâ indinde makbûldür.Zîra akıl gâyeti budur. **مَا وَسِعَنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي** kabûlindendir.Zîra,kalb sığıdığı sûret hayâldir.Ol,Hakk'ın tecelliyâtındandır.Tenzîhiyyeleri teşbîh oldu.Itlakları taklîd oldu.

İmânın ikinci mertebesi, İmân-ı İyâzî'dir.Tahsîli,ayne'l-yakîn ile olur.Mürşid-i kâmil telkîniyle makâmı zevkeder.Makâmâtı yedidir.Üç makâm Fenâfillâh'tır.Evvelkisi;Tevhîd-i Ef'âl ve Fenâ-i Ef'âl ve Tecelli-i Ef'âl 'dir.Ol makânda sâlik,hissen ve aklen ve hayâlen idrâk eylediği cümle ef'âlî Hazret-i Ma'sûk 'a nisbet edip,ol ef'âl âyinesinden Hazret-i Ma'sûk râbîta olup ma'sûkunu zikrede.İstigrâk hâsıl olur.Hattâ bir kimse darbetse ol,darbı ma'sûka ve mezkûra nisbet edip,sûret-i dâribe nisbet etmeyip Lâ Fâile illâAllah neticesi zâhir olup,gâfil olmaya.

Ba'dehu, İkincisi Tevhîd-i Sıfât ve Fenâ-i Sıfât ve Tecelli-i Sıfât'tır. Ol makâmda sâlik, hissem ve aklen ve hayâlen idrâk eylediği sıfât-ı kemâli Hakkı a nisbet edip, ol sıfât âyinesinden Hazret-i Ma'sûk 'a râbîta olup, istiğrâk hâsıl ola. Lâ Mevâufe illâllah neticesi hâsıl olur. Üçüncüsü, Tevhîd-i Zât ve Fenâ-i Zât ve Tecelli-i Zât'tır. Ol makâmda sâlik, hissem ve aklen ve hayâlen gerek ef'âl ve gerek sıfât ve gerek zât âyinelerinden vücûdullahı râbîta olup, cümle esyâda bir vücûd-ı Hakk'ı mülâhaza ede. İstiğrâk hâsıl ola. Lâ Mevâufe illâllah neticesi hâsıl ola. Sekr-i tâm olur. Vahdetle, kesretten mahcûb olur. Hattâ, bu kesret nedir ? suâl olursa cevâp vermez. Ba'dehu, sahve, makâm-ı Bekâbillâh'a dâhil olur. Ol vakit Hazerât-i Hamse-i İlâhiyye olan ; Hazret-i Zâtü'l-Gayb ve Hazret-i Sıfatü'l-Lâhût ve Hazret-i Esâmü'l-Cebe - rût ve Hazret-i Ecsâmü'l-Nâsût, bu cümleler birbirlerine birbirinin mazharı olmağa müşâhede ede. Kulûl ve ittihâd yoktur. Vahdet, kesret müşâhede olduğundan, ittihâd yoktur.

İmdi Hakka'l-Yakîn mertebeleri ise dördttür. Evvelkisi, Vahdette şuhûdu gâlib olmağa Makâmü'l-Cem' ve Seyrü'l-Muhibbî derler. Bu makâmda ان الله يقول مارأيت شيئا الاورأيت الله lisânı vârid oldu. Ve bu makâmın lisânı مارأيت شيئا الاورأيت الله سمع الله لمن حمده قبله. İkincisi, Kesret-i mezâhirin şuhûdu galib olup, buna Hazretü'l-Cem' ve Seyrü'l-Mahbûbî derler. Bu makâmda hadîs-i kudsîde vârid oldu ki : ..وان العبد يتقرب الي بالتواضع حتى احبه فاذا احبته كنت له سمعا و بصرا و يدا و لسانا و رجلا.. Ve lisânı مارأيت شيئا الاورأيت الله سمع الله سمعته. Üçüncüsü, Hem vahdet ve hem kesret-i mezâhir, ikisi bile müşâhede ola. Buna Cem'ü'l-Cem' ve Kâbe kavseya derler. Bu makâmda مارأيت شيئا الاورأيت الله هو الاول والاخر والظاهر والباطن (Hadîd, 57/3) varid oldu. Ve lisânı مارأيت الله معه. Dördüncüsü, Vahdet ve kesreti fânî edip, yani vahdet ayn-i kesret ve kesret ayn-i vahdet müşâhede edip, buna Makâm-ı Ahadiyyetü'l-Cem' , Ev ednâ makamı denir (Enfâl, 8/170) مارأيت اذ رميت ولكن الله رمى oldu. Ve lisânı مارأيت الله dir. Ba'dehu, imân-ı tahkîkî olup Hakka'l-yakîn'de dahil olur. Hakka'l-yakîn bir makâmıdır. Ana Makâm-ı Temkîn ve Makâm-ı Hitâm ve Makâm-ı İttihâd denir. Burada ne kesret ve ne vahdet ve ne tâ-i hitâb sâbit olur. Makâmın lisânı مارأيت الله الا الله dir.

و الحمد لله على التوفيق

Risâle-i TEVHİDÜ'L - BEHİYYE

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين و على

آله و صحبه اجمعين . و بعد :

Ma'lûm ola ki,Tevhîd-i İlâhî üç kısımdır.Evvelki,Tevhîd-i Ef'âl 'dir.Tevhîd-i Ef'âl demek,âşık olan kimse ef'âl-i hissiyye ve ef'âl-i kalbiyye ve âfâkiyye ve enfûsiyye verâsında Hazret-i Ma'sûk 'u kalbiyle müşâhede eder.Her fiili hisseder ise Ma'sûk 'un fiili ol fiil ile zâhir olduğunu zevkeder.

İkincisi,Tevhîd-i Sıfât'tır.Tevhîd-i Sıfât demek,âşık olan kimse Ma'sûk'unu evsaf-ı mahsûsesinde ve ma'kûlesinde kalbiyle müşâhede eder.Her mevcûd-ı mahsûs ve ma'kûl,her birisi Hazret-i Ma'sûk 'un bir kemâl sıfâtının mazharıdır.âşık olan kimse Hazret-i Ma'sûk 'un kemâl sıfâtlarını zerrât-ı âlemin verâsında zevkeder.

Üçüncüsü,Tevhîd-i Zât'tır.Tevhîd-i Zât demek,vahdet-i zâtiyyeyi kesret mezâhiri ile müşâhede eylemektir.Ve kesret-i mezâhiri vahdet-i zâtiyye ile müşâhede eylemektir.Vahdet-i zâtiyyenin zuhûru,kesret ile dir.Ve kesretin vücûdu vahdet ile dir.Vahdet tekessür etmeyince 'ayânda zâhir olmaz.Ol kesret Hazret-i Ma'sûk 'un zâtıdır. Ol merâtib iki kısımdır.Birisi,Müessire'dir.Esma-i zâtiyye ve evsâf-ı fiiliyyedir.Ve birisi,Müteessire'dir.Elvân hissî,meâni akliyyedir.Makam-ı Velâyet'in nihâyeti budur.Gayri,makâm yoktur.Ancak,Makâm-ı Muhammedî'dir.Âna kimse vâsıl olamaz.Veresele vâsıl olurlar.

Risâle-i ESRA'ER-I EZÂN-I MUHAMMEDÎ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله و
و اهل بيته اجمعين. أما بعد :

Ma'lûm ola ki,Fâtîha sûresi ümmü'l-Kur'an 'da merâtib-i ilâhiyye beş-
tir.Evvelkisi,Mertebe-i Ulûhiyyet ki,Elhamdû lillâh.İkincisi,Mertebe-i Rubû-
biyyet ki,Rabbü'l-Alemin.Üçüncüsü,Mertebe-i Rahmâniyyet ki ,Er-Rahmân.Dördün-
cüsü,Mertebe-i Rahîmiyyet ki,Er-Rahîm.Besincisi,Mertebe-i Mâlikîyyet ki,Mâli-
ki yevmi'd-dîn'dir.Yani,ulûhiyyet sâhibinin ismi ALLAH,rubûbiyyet sâhibinin
ismi RAB ve rahmâniyyet sâhibinin ismi Er-RAHMÂN ve rahîmiyyet sâhibinin is-
mi Er-RAHÎM ve mâlikîyyet sâhibinin ismi MÂLİK'tir.

İmdi,Fatihe-i Şerîfe'de olan esmâ-i hamse; Allah,Rab,Rahmân,Rahîm,Mâ-
lik ezân-ı Muhammedî'de olan evvelâ dört kere Allahü ekber,Allahü ekber,Alla-
hü ekber,Allahü ekber demek,ulûhiyyet sâhibi olan Allah,Rab,Rahmân,Rahîm ve
Mâlik'ten ekberdir,bunâ işaretir.Zîra ulûhiyyet,rubûbiyyetten ve rahmâniy-
yetten ve rahîmiyyetten ve mâlikîyyetten e'am ve esmeldir.Zîra ulûhiyyet,mev-
cûdâta ve ma'dûmâta şâmilidir.Rubûbiyyet,mevcûdâta hastır.Rahmâniyyet,ni'am f-
câdına hastır.Ve rahîmiyyet ni'am-ı uhreviyyeye hastır.Ve mâlikîyyet,mülk-i
tasarrufa hastır.Ulûhiyyet ise cümleye şâmilidir.Bundan ötürü,ulûhiyyet sâhi-
bi olan Allah cümle merâtib sâhiblerinden ekberdir.İşte,ezân-ı Muhammediyye'-
de evvelâ dört kere Allahü ekber demekliğin sebebi budur.

Ma'lûm ola ki,Cem' iki kısımdır.Birinci kısmı;Cem'-i ilâhî ki,cemi'-i
merâtib-i ilâhiyye müteaddid ise de,lâkin zât,vâhidedir.Yani Allah,Er-Rahmân,
Er-Rahîm,El-Kuddûs ilâ mâlânihâye cümlesinin cami'i zâttır.Yani,Ahadiyyetü'l-
Cem' ki Allah'tır.Ve İkinci kısım,Cem'-i Muhammedî ki,mümkinât maddesi ve aslı
Muhammed'dir.Ve mümkinât,Muhammedî tafsîldir.İşte Cem'-i ilâhî,Hakk'ın bâtını-
dır.Ve Cem'-i Muhammedî, Hakk'ın zâhiridir ki,ezân-ı Muhammedî'de iki kere

أشهد أن لا اله الا الله -أشهد أن لا اله الا الله -أشهد أن لا اله الا الله

Eşhedü,yani,şuhûd ederim ki En lâ ilâhe illâllah,O'ndan gayri zât yoktur.

Ve birisi, Cem'-i Bâtin'dır. Eşhedü, yani, şuhûd ederim ki En lâ ilâhe illâllah Bu dahi, Andan gayri zât yoktur. Cem'-i Zâhir, Makâm-ı Şeriat'tır, Hazretü'l-Cem'. Ve Cem'-i Bâtin, Makâm-ı Hakikat'tır, Makâmü'l-Cem' dir. Eger ikisini cem'eder - sen Makâm-ı Cem'ü'l-Cem' olur. İşte, iki kere ezân-ı Muhammedî'de اشهدان لا اله الا الله demek sebebi budur.

Ve ma'lûm ola ki, Cem'-i Muhammedî Rasûlullah S.A.S. şahs-ı enverleri cemi'-i inse ve cinne rasûl, yani Hakk'a da'vet eder gönderilmiştir. Belki cemi'-i mümkinâtı, rûh-ı enverleri Hakk'a dâ'fidir. كنت نبيا و آدم بين الماء والطين. hadîs-i şerîfi buna işârettir. Bundan ötürü ezân-ı Muhammedî'de اشهدان محمدا اشهدان لا اله الا الله bir kere inse da'vet ve bir kere cinne da'vettir. İşte ezân-ı Muhammedî'de iki kere اشهدان محمدا رسول الله demek sebebi budur. Buraya kadar müezzin bu kelimât ile kibleye karşı te-veccüh eder olduğu halde ezân-ı Muhammedî'yi okur.

Ma'lûm ola ki, Hak Tealâ hazretleri Âdem A.S.'ı halkedip vâdi-i Nu'mân ı da, yani sahra-i Arafat'ta zürriyeti arkasından ihrâc edip, süedâyı arkasının sağ tarafından ve eşkıyâyı sol tarafından ihrâc eyledi. Süedâ ehl-i yemîn ve eşkıyâ ehl-i şimâl (A'râf, 7/172) hitab oldukta, süedâ nidâyı işitip dediler. Ve eşkıya nidâyı işitmeyip taklîden dediler. İmdi müezzin, ezân-ı Muhammedî okurken nefis başını sağa dönüp iki kere حَيَّ عَلَى الْمَلَا حَيَّ عَلَى الْمَلَا der. Bir kere süedâ-i inse salâta da'vet eder. Ve bir kere süedâ-i cinne salâta da'vet eder. Ve sol tarafına başını dönüp iki kere حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ okur. Bir kere eşkıyâ-i inse felâha da'vet eder. Ve bir kere eşkıyâ-i cinne felâha da'vet eder. Yani, Tevhîd'e da'vet eder. Tevhîd, ayn-ı felâhtır. İşte, ezân-ı Muhammedî'de iki kere حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ - حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ demek sebebi budur.

Ma'lûm ola ki, ba'dehu müezzin kibleye karşı dönüp iki kere الله اكبر الله اكبر demek, bir kere Hazret-i Gayb'a ve bir kere Hazret-i Şehâdet'e .Yani, Hazretü'l-Gayb ve Hazretü's-Şehâdet'ten ekberdir. Ve Hak Tealâ merâtib hasebiyle tekesşür eder. Lâkin ehadiyyü'z-zât olduğundan, gayri yoktur. Kesret ahvaldir olduğu için ezânda لا اله الا الله yani, zâtında ehaddir. Yani, zâhiren ve bâtinen ve hissen ve ma'nen, bilâ hasr velâ kayd Hak'tır.

(Bakara,2/115) وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ رَاسِعٌ عَلِيمٌ

Bu âyetin sebeb-i nüzûlu : Bazı sahâbeler Kâ'be 'yi taharrî edip namaz kıldılar.Ba'dehu taharrîlerinde Kâ'be 'ye isabet etmeyip,namazlarını iâde etmek istediler.Rasûlullah S.A.S. efendimize gelip arzylediler.Bu âyet nâzil oldu.Yani,her nereye dönerseniz Hakk'ın bir yüzü vardır.Bir yüz hasrolmaz.Cesedin kiblesi Kâ'be 'dir.Ama insanın kiblesi,vech-i Hak'tır.Bilâ kayd velâ hasr,zikr-i dâimî kiblesi olduğu gibi.Ve Kâ'be,vücûh-ı Hak'tan bir vecihtir. Ve cesed kiblesi kayıt tarîkiyle olması,emr-i Hak'la oldu.Cesede,mukayyed kibleden gayri olmaz.Zîra,cesed mukayyedir.

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ
و صحبه اجمعين . و الحمد لله ربّ العالمين .

Şerh-i Gazel-i HACI BAYRAM VELİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال البحر المظم و السر المظم السلطان الحاج بايرام ولي :

Çalap'ın bir şâr yaratmış iki cihân arasında

Ehl-i lûgat-ı Türki'den Çalap, Allah demektir. Ve Şâr'dan murâd, Medîne-i Cem'ü'l-Cem' ve mahrûse-i hakikattır. Yaratmış demek, Ya'nî ızhâr eyledi. Zira yaratmak manâsı, vücûd-ı ma'nevîden vücûd-ı sûriye intikâl eylemektir. Ehl-i zâhirin 'ademden vücûda gelmek dedikleri gibi değildir. İki cihân demek, biri Hüviyyet, biri Eniyyet. Hüviyyet, bâtın-ı Hak'tır. Ve Eniyyet, zâhir-i Hak'tır.

Ma'nâ-i mısra': Hüviyyet-i sıfât ve eniyyet-i suver arasında şâr-ı hakikat ve mahrûse-i Cem'ü'l-cem'i Çalap ızhâr eyledi. Ve ol mahrûse-i hakikat bu iki cihâna câmi' olduğu için Cem'ü'l-Cem nâm verildi. Ve cihân-ı hüviyyet bâtın ya'nî sıfâttır. Ve cihân-ı eniyyet, Cem'-i zâhir ya'nî suverdir, deydü iki cihânı câmi' olan şâr-ı hakikat ve Cem'ü'l-Cem' ; bir yanı var ki Çalap'tır. Mezkûr olan iki cihânı şâmilidir.

İnnî : Cihân-ı hüviyyet. Ve Ene : Cihân-ı eniyyet. Ve Allah ; ikisine şâmil olan, lisân-ı Türki'de Çalap'tır. Bunun için قال المنوب الى شاه علي الحاج بايرام

Bakıcak didâr görünür ol şârın kenârında

Didâr görmeyen yoktur. Cümle halk, didâr görür. Lâkin cühelâ, bîhaber olduklarından görmüyorlar ve görünmez derler. Cehilleri kendilerine hicâbtır. Didâra hicâb yoktur. Meselâ : Pâdişâh-ı zemîn serîr-i saltanattan tebdîlen çıkıp memleketini seyrederse, hangi sûretteyse bilen tanır, bilmeyen tanımaz. Hattâ tanıyan bir kimse tanımayan bir kimseye, Pâdişâh geçti, gördün mü ? suâl ederse, Görmedim, cevâb verir. Belki görmediğine yemîn eder.

Ma'nâ-yı mısra' : Cehil, hicâb olmasa bakıcak didâr görünür ol şârın kenârında . Ya'nî, hâric-i suverden olursa eniyyetle görürsün. Zira didârı görmekte kesret vardır. Râf, mer'î, rû'yet tekessürüyledir. Ve mer'î olan didâr, zât ve sıfât ve ef'âldir. Şâr kenâresi olan ef'âl, evvel müşâhede olunur.

Ve ef'âlden sıfât ve sıfâttan zât 'görülmür.Hüviyyet ise,ayn-ı şâr olduğundan
وقد قال: رؤيتنا لنا و رؤيتنا له و رؤيتنا له
Rûyetü'ne .

Şeyh Küsterî K.S.îcâd eylediği Karagöz ile cahilân cehillerine ve ehl-i şuhûd olan velîlerin dîdâr görmelerine ve ehl-i tahkîk olanların hüviyyet-i 'ayn olmalarına misâl kıldılar.Bilmeyen,perde ardında taharrük eden ve söyleyenî görmez,suveri görür.Ve bilen kimse,perde kenârından görür ki,muharrik ve söyleyen suver değildir.Hareketten muharriki ve sözden söyleyenî müşâhede eder.Ama perde dâhiline girende asla rû'yet-i suver olmaz.Belki perde dâhilinde olan suverden birisi olur.Kezâlik ol şâra dâhil olursa,şârdan addolunur.
Hazret-i Sultân Bayrâm Velî K.S. buyurur:

Nâgihân ol şehre vardım ol şehri yapılar gördüm

Ey azîzler,ol şârın dört sûru vardır.Evvelki,Tecelli-i Ef'âl 'dir,min haysü'l-ef'âl dîdâr müşâhede eylemektir.İkinci sûru,Tecelli-i Esmâ'dır.Min haysü'l-esmâ dîdârı müşâhede eylemektir.Üçüncü sûru,Tecelli-i Sıfât'tır.Min haysü's-sıfât dîdârı müşâhede eylemektir.Dördüncü sûru,Zât'tır.Min haysü'z-zât dîdârı müşâhede eylemektir.Bu dört sûru tecâvüz etmeden ol şehre varılmaz.

Ma'nâ-yı mısra' ,Tecelliyât-ı ef'âl ve esmâ ve sıfât ve zât,cümlesini kat'eyledim.Mezkûr tecelliyâtta sülûk-i hakîkî tamâm eyledim.Nâgihân,şehr-i hakîkata girdim.Gördüm ki,ol şehir her ânda teceddüd edip yapılır.Her ânda bir hüsn,zâhir olur gördüm.Ve kendime nazar eyledim.Ol şehirden cüz' olduğumdan her ânda bir hüsn-i cemâlim fenâ ile bekâ arasında yapılırdı.Ve kezâ Hacı Bayrâm Velî-i Muharrem buyurdu :

Ben dahi bile yapıldım taş ve toprak arasında

Taştan murâd,bekâbillâh.Ve toprak,fenâfillâh ki tekaddem.

Ey azîm,Bir ânda iki tecelli olmaz.'Abes lâzım gelir.İki ânda bir tecelli olmaz.Tahsîl-i hâsıl lâzım gelir.Bundan ma'lûm oldu ki,her ânda bir tecelli olur.(Nahl,16/77) قال تعالى: وما امرنا الا واحدة كلعج بالبحر أو هو أقرب dir.ولايجرى آن زمانى(Rahman/29)Yevm,yevm-i ilâhî.Ya'nf haberde كل يوم هو في شأن

Bundan Ötürü Hazret-i Arif-i billâhi'l-Âlî Hacı Bayrâm Velî buyurur:

Şehirden oklar atılır gelir sonra yapılır

Arifler sözü satılır ol şehrin pazarında

Kemâ sebak, oklardan murâd, tecelliyât-ı âniyye-i ilâhiyye, isti'âre-i musarraha-i tahkikiyyedir. Müşâbih, oklar. Müşebbehe, tecelli-i ilâhiyye. Vech-i şebek olan, dolu alâka-yı te'sîrdir. Lâkin vech-i şebek, evvelkilere hissîdir linisbetin ma'nevîdir. Ve arifler sözünden murâd, füyûzâtlarını birbirine nakletmektir. Zîra birbirinden kitmân ve hirmân, şânlarından değildir. Satılır demek, birbirine ol füyûzâtları bezlederler. Asla kıskanmak yoktur. İsti'âre-i nebeviyye fi'l-maddedir. Fefhem.

Şâkirdler taş yonarlar bulunup üstâda sunarlar

Allah'ın ismin anarlar ol taşta her pâresinde

Şâkirdler, ehl-i merâtib-i bekâ, sahv-ı tâm makâmlarında olanlardır. Taş yonarlar, ya'nî mahvlerini, bakıyye-i sekirden mutahhar kılmaya dâim sa'yederler. Zîra sekir, hâldir, makâm değildir. Hâle itibâr yoktur. Beyt-i sânide mezkûr olan taş, toprak; isti'âre-i musarraha-i asliyye-i tahkikiyyedir. Taş, bekâbil - lâhtır. Makâm-ı mahve remzolunur. Ve toprak, hâl-i fenâ ve sekr murâd olunur. Ve dahi sekrin üç mertebesi vardır, mahvın üç mertebesi olduğu gibi. Bulunup üstâda sunarlar buyurduğu, ya'nî bekâ ve mahvleri tamâm oldukta, asla bakıyye-i sekirleri olmayıp ehl-i temkîn mertebelerine vâsıl olurlar. Hazret-i Hacı Bayrâm Velî efendimiz K.S. buyurur:

Bu sözü ârifler anlar câhillere işidip tanlar

Hacı Bayrâm kendi yansa ol şârın minâresinde

Ol şârın minâresi, makâm-ı Muhammedî olan Ahadiyyetü'l-Cem' makâmına da'vettir. Ve bu makâma erişince halife ve mürşid olamaz. İsti'âre-i musarrahadır. Hattâ da'vet kelimât-ı tayyibeleri ol makâma işârettir. Ve kelimât-ı tayyibe, Ezân-ı Muhammedî'dir. Bundan ma'lûm oldu ki, ârifün üç kısımdır. Bir kısmı, da'vetle me'mûr olmaya. وَالْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ve بُنَى إِسْرَائِيلَ bu na işârettir.

T. C.

Yükseköğretim Kurulu

Ve bir kısmı dahi, da'vetle me'mûrlardır. Anlar Rusûl gibidirler. Ve bir kısmı dahi, da'vette olan. rusûl mesâbesinde kâmillere âmir zâtlardır. Anlar, ulû'l-azm mine'r-rusûl mesâbesindedirler. Ve bu zâtlar Cavs ve Kutub, İmâmân gibi mutasarrıfın-ı kûmmelîndendir.

و بالله التوفيق . لا موجود غيره

FATİHA-İ ŞERİFE'nin Tefsiri

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ma'lûm ola ki, Besmele-i Şerif'te üç isim vardır. Biri, İsm-i Celâl ki Allah, ism-i zât. İkincisi, İsm-i Kemâl'dir ki Er-Rahmân, ism-i sıfat. Üçüncü, ism-i Cemâl'dir ki Er-Rahîm, ism-i Ef'âl 'dir.

Bundan ma'lûm oldu ki, Besmele; ism-i z t ve sıfât ve ef'âl 'dir. Ya'nî tecelli-i İlâhî, zâtı, sıfâtı ve ef'âliyle âlem, vücûda gelip mevcûd oldu. Zât, sıfât ve ef'âl olmayınca birşey vücûda gelmez. Ef'âl, sıfât mazharıdır. (فانهم للعارف يكفي الإشارة)

الْحَمْد لِلَّهِ : Hamd demek, Hak Teâlâ hazretleri zâtını senâ etmektedir. Rasûlullâh S.A.S. شَاءَ عَلَيَّكُمْ كَمَا أَشِيتَ عَلَى نَفْسِكَ buyurdu. Ya'nî Hak teâlâ zâtına lâayık olan ta'zîmâtı kimse hasredemez. Ancak bînihâye olan, zâtına lâayık ve mâ'lûmdur. Ol, hamdülillâhtır.

رَبِّ الْعَالَمِينَ : Ya'nî, zâtıyla ve sıfâtıyla ve ef'âliyle âlemfni zuhûra getirip ve her ân imdâd eden Rabbü'l-âlemin'e hamd mahsûsdur. Âlemfinden murâd, mahlûkâtıdır. Evvelâ, Rûh-ı Muhammed S.A.S. dir ki, ism-i Bedî' mazharıdır. İkinci, Rûh-ı İnsânî, Nefs-i nâtika, ism-i Bâ'is mazharıdır. Üçüncü, Tabîat ism-i Bâtın mazharıdır. Dördüncü, Heyûlâ ism-i Âhîr mazharıdır. Beşinci, Şekil ism-i Zâhir mazharıdır. Altıncı, Cism-i Kull ism-i Hakîm mazharıdır. Yedinci, Arş ism-i Muhît mazharıdır. Sekizinci, Kürsî ism-i Şekûr mazharıdır. Dokuzuncu, Felek-i Atlas ism-i Ganî mazharıdır. Onuncu, Felek-i Menâzil ism-i Mukaddir mazharıdır. Onbirinci, Felek-i Zühâl ism-i Rabb mazharıdır. Onikinci, Felek-i Müsterî ism-i Alîm mazharıdır. Onüçüncü, Felek-i Merfîh ism-i Kâhîr mazharıdır. Ondördüncü, Felek-i Şems ism-i Nûr mazharıdır. Onbeşinci, Felek-i Zühre ism-i Musavvir mazharıdır. Onaltıncı, Felek-i Utarî ism-i Muhsin mazharıdır. Onyedinci, Felek-i Kamer ism-i Mübîn mazharıdır. Onsekizinci, Felek-i Esîr ism-i Kâbîz mazharıdır. Ondokuzuncu, Küre-i Havâ ism-i Hayy mazharıdır. Yirminci, Küre-i Mâ' ism-i Muhyî mazharıdır. Yirmibirinci, Küre-i Tûrâb ism-i Muhît mazharıdır. Yirmiikinci, Mâden ism-i Azîz mazharıdır. Yirmiüçüncü, Nebât ism-i Rez-

zâk mazharıdır.Yirmidördüncü,Hayvân ism-i Mudill mazharıdır.Yirmibeşinci,Cin ism-i Nâîf mazharıdır.Yirmialtıncı,Melek ism-i Kaviyy mazharıdır.Yirmiyedinci,İnsân ism-i Câmî' mazharıdır.Yirmisekizinci,Mertebe-i İnsân Refîû'd-derecât mazharıdır.Bu âlemlerin mürebbîleri ve sâhibleri Hak Teâlâ hazretleridir.

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ;Yirmisekiz âlemi icâd eden Rahmân ve imdâd eden Rahîm'dir.

يَوْمَ الْيَوْمِ;Yevm-i kıyâmet mâlikî,Allah Teâlâ hazretleridir.Yevm-i kıyâmet demek,yevm-i haşir ve neşirdir.Ol mevttir.Haberde vârid olduğu üzere اِذَا مَا تَالْعَبْدُ قَامَتْ ya'nf,kişi öldüğü vakit kıyâmeti kopar,demektir.Ölmek iki kısımdır.Biri,Mevt-i İhtiyârî,digeri Mevt-i İztırârî'dir.Mevt-i İztırârî,herşey ölür.كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (Enbiya,21/35),her kişi/mevti zevkeder.Ve Mevt-i İhtiyârî,kâmilîne mahsûsdur.مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا haberde vârid oldu.Mevt-i İhtiyârî,Fenâfillâh'dır.Ol tâife-i 'aliyyelerin haşirleri ve neşirleri dünyâda olur.Mevt-i ıztırârîleri,dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ irtihâlleridir.Ve bu tâife mekân ile mukayyed olmadıkları gibi,kevn ile dahi mukayyed olmazlar.Kâmilinden olmayanların mevtleri ancak ıztırârîdir.Ve ânlar iki tâifedir,Mü'min-i Takiyy ve Kâfir-i Şakiyy.Mü'min-i takiyy,ba'de'l-mevt ruhu 'İlliyyîn ile mukayyed olur.Kâfir-i şakiyy,Siccîn ile mukayyed olur.Mü'min-i takiyy,tecelli-i cemâlde olur.Kâfir-i şakiyy,tecelli-i celâlde olur ki,mevâlidde tevffiki ve ahzeylediği sıfâta göredir.Rûhları kimi hınzır ve kimi maymun ve kimi hayye ve akreb.Herkes kesbeylediği sıfât suretinde Siccîn'de habsolur.Ve Devr-i Dâim ile kâil olanlar Tenâsuh ve Temâsuh ve Tefâsuh ve Terâsuh olur,deyu mezhepleri bâtıldır.Tenâsuh ma'nâsı ; rûh-ı insân nez'oldukta yine beden-i insâna hal olur demektir.Temâsuh,beden-i hayvâna hal olur.Tefâsuh,nebâta hal olur.Terâsuh,ma'dene hal olur demektir.

Lâkin;nebâta,ma'dene hal olur ise ile'l-ebed kalır,devretmez.Hayvâna ve insâna hal olursa devreder deyu,bu kavli diyen tâife Devriyye mezhebidir ki onlar,Yahûdî ve Mason ve Protestan ve gayrileridir.Ve bu mezhebçe tebdîl-i merâtib ve taayyûnat lâzım gelir.Zira Zeyd,Amr olmaz ve Bekir,Besîr olmaz.İnsân hayvân olmaz,nebât hayvân olmaz.Zîra,taattul lâzım gelir.

يا نبي الله : يا نبي الله ! Seninle sana ibâdet ederiz. İbâdetimiz, taleb-i cinân ve havf-ı nifrân için varlığımız ile değildir.

اهدنا الصراط المستقيم : Sırât-ı müstakîm, kâmillerin sırât-ı müstakîmidir ki Tevhîd'dir... قل هذه سبيلي أدعوا إلى الله (Yusuf, 12/108) fermân-ı ilâhî ile sâbit oldu ki, mürşid da'vetiyle olur. Mürşid, şeriat ve tarîkat ve hakikat haberdârı olmak lâzım gelir.

صراط الذين أنعمت عليهم : Ol sırat-ı müstakîm enbiyâ ve kâmilîn sırâtlarıdır ki, Tevhîd-i sırf'â kadar.

غير المغضوب عليهم : Onlar, Yahûdîlerdir ki, âlemi mevcûd ve Hak Teâlâ hazretlerini ma'kûl tutarlar.

والفاسقين : Onlar Nasârâlardır ki, halka Hak diyenlerdir. Hazret-i İsâ ve gayrileri hakkında dedikleri gibi.

والله اعلم وصلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم اجمعين

Risâle-i SÜLÜK-İ HAKİKAT

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه

اجمعين. وبعد :

Ma'lûm ola ki, Tevhîd üçtür. Tevhîd demek, Hakk'ın vâhidliğini kalb ile fark ve zevketmek. Evvelki tevhîd, Tevhîd-i Ef'âl. Tevhîd-i Ef'âl demek, cemî-i halk ef'âlullah olduğunu bilip ve her fiilin rû'yeti indinde o fiilin âyinesinden Hazret-i Ma'sûk'u müşâhede etmektir. İkinci tevhîd, Tevhîd-i Sıfât. Tevhîd-i Sıfât demek, halkta zâhir olan sıfât âyinesinden Hazret-i Ma'sûk'u müşâhede etmektir. Üçüncü tevhîd, Tevhîd-i Zât. Tevhîd-i Zât demek, cemî-i halk bilâ hulûl velâ ittihâd zât-ı Hak ile mevcûd olduğunu zevkan ve keşfen bilip halk âyinesinden zât-ı Ma'sûk 'u müşâhede etmektir. Mevtebe-i Sıddıkiyye bu üç tevhîdden ibârettir.

Amma kurb mertebesi, ittihâddan ibârettir. İttihâdın dört makâmı vardır. Evvelkisi, Makâmü'l-Cem' dir. Makâmü'l-Cem demek, Hakk'ı zâhir ile, halkı bâtın ile müşâhede etmektir. Hadîs-i Nebvî'de vârid olduğu gibi. اِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِمَنْ عِبَدَهُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. Bu makâmda halk, âyine oldular. âyinelerden Hak zâhir oldu.

İkincisi, Makâm-ı Hazretü'l-Cem' dir. Hazretü'l-Cem' demek, halkı zâhir ile Hakk'ı bâtın ile müşâhede etmektir. Hadîs-i Kudsî'de vârid olduğu gibi.

ما تقرب المقربون اليّ بشئ ادا ما افترق عليهم وان العبد يتقرب اليّ بالتواضع حتى احبته فاذا احبته كنت له سمعا وبصرا ويدا ولسانا ورجلا في سماعي بصري يسمعي بصري ينطق بي ببطش و بي يمشي

A'zâ ve kuvâ cümlesi, bu makâmda âyine oldu. Hak âyinesinden, halk zâhir oldu.

Üçüncüsü, Makâm-ı Cem'ü'l-Cem' dir. Makâm-ı Cem'ü'l-Cem' demek, bâtın-zâhir cümlesini, Hak müşâhede etmektir. Âyet-i Kerîme'de vârid olduğu gibi. هو الاول والاخر

(Hadîd, 57/3). Bu makâmda bâtın olan mutlaktır. Ve zâhir olan mukayyedir. Ev-

vel mutlak, âhir mukayyedir. Cümlesi, Hak'dır. Dördüncüsü, Makâm-ı Ahadiyyetü'l-

Cem' dir. Bu makâm, makâm-ı Muhammedî'dir. Hazret-i Muhammed S.A.S. kademi üzere

olan âna vâsıl olur. Cem'ü'l-Cem' , Kâbe kavseyn'dir. Ahadiyyetü'l-Cem' , Ev ed-

nâ'dır. Makâm-ı Ahadiyyetü'l-Cem' demek, mukayyeden kayıd ref'olmaktır.

(Kasas, 28/88) قال الله تعالى: كل شيء هالك الا وجهه ... والحمد لله رب العالمين

Risâle-i SÂLİHİYYE

(Vasiyetnâme)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Ma'lûm ola ki, tecelliyât-ı ilâhiyye üçtür. Evvelkisi, Tecelli-i Ef'âl 'dir. İkincisi, Tecelli-i Sıfât'tır. Üçüncüsü, Tecelli-i Zât-ı kemâl'dir.

İmdi, bu tecelliyât-ı ilâhiyyeyi ârif olmağa ve tecelliyât-ı selâseyi şuhûd etmeğe, merâtib-i Tevhîd'i bilmeğe mütevakıftır. Şöyle ki; kişiye evvelâ lâzım olan mücâhededir. Zîrâ, Allah جاهدوا بأموالكم وأنفسكم (Tevbe, 9/41) ya'nî, hem malınızla hem nefsinizle mücâhede eyleyin. Mücâhede ta'rîf olunca envâ'-ı kesîrası vardır. Lâkin, mücâhede-i Muhammediyye şöyledir ki ; evvelâ, ahkâm-ı şer'iyye öğrenmeğe çalışın. Zîrâ, a'mâl-i şer'iyyenin sıkkat ve fesâdı ilm-i şer'iye mütevakıftır. Eğer ki ilm-i şer'i bilinmezse, ahkâm-ı şer'iyye-yi ilâhiyye'yi icrâdan geri kalınır. Sâniyen, esrar-ı tarîkat olan zikr-i dâimi tahsîl etmeğe çalışın ki, gaflet zikr-i dâim ile ref'olur. Ve bu zikr-i dâimin tahsîli, ehl-i zikir olan kimsenin ta'lîm ve telkînine muhtâcdır. Zîrâ, Cenâbı Hak فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (Nahl, 16/43) buyurduğu; " siz keyfiyet-i zikri, ehl-i zikir olan zevât-ı kirâmdan suâl edin, eğer keyfiyet-i zikri bilmezseniz. " Bu âyette anlaşılıyor ki, meşâyih-i 'izâmın me'mûriyyeti ancak keyfiyyet-i zikri ta'lîm ve beyândır. Yoksa, zikr-i ilâhî'yi 'aded ile kaydetmeğe hiçbir vechile hak ve salâhiyyeti yoktur. Sâlisen, esrar-ı hakîkat-ı ki, cemâl-i vahdeti müşâhede etmek, hicâb-ı isneyniyyeti ref'etmekle olur. Ve esrâr-ı hakîkatı fehm ve keşfetmek, makâmât-ı Tevhîd ve İttihâd'ı, mürşid-i kâmil-i hakîkînin ta'lîm ve irşâdına muhtâcdır.

Makâmât-ı Tevhîd üçtür. Tevhîd-i Ef'âl ve Tevhîd-i Sıfât ve Tevhîd-i Zât'tır. Ehl-i kemâl, bu merâtib-i Tevhîd'e birçok isimler koymuşlardır. Yakında ta'rîf olunacaktır.

Ve makâmât-ı İttihâd dahi dörttür. Cem' ve Hazretü'l-cem' ve Cem'ü'l-cem' ve Ahadiyyetü'l-cem' dir. Bu makâmâta dahi ehl-i kemâl çok isimler ta'yîn ey-

lemişlerdir.Anlar dahi söylenir.

Ma'lûm ola ki,merâtib-i Tevhîd olan ef'âl ve sıfât ve zât,merâtib-i velâyetdir.Cem',mertebe-i Sıddîkîn'dir.Hazretü'l-cem',mertebe-i Mukarrebîn-dir.Cem'ü'l-cem',mertebe-i Nübüvvet'tir.

Yine ma'lûm ola ki,merâtib-i hakikatın ibtidâsı,Tevhîd-i Ef'âl 'dir. Ve bu makâmın ta'rîfi şöyledir : Suver-i Berzahîyye'de sâdir olan ef'âl,Hakk'ın olduğunu zevkan,ya'nî ilm-i kuvâ ile şuhûd olunacaktır.Suver-i Berzahîyye demek,kable' l-bîat görünen suver-i ekvândır ki,ol suver-i berzahîyyeden meselâ;bulut bir sûret ,gök bir sûret ve dağ bir sûret ve hayvânlar bir sûret ve insânlar bir sûret.İşte bu sûretlere,Suver-i Berzahîyye derler.Ve bu sûretlerden zâhir olan işlerin cümlesi ale'l-ıtlak Hakk'ındır.Ve Tevhîd-i Ef'âl'in edebi odur ki,ef'âlin cümlesini ya'nî,bize nisbetle iyisini ve fenâsını Hakk'a nisbet ede.Çünkü,ef'âlin iyiliği ve fenâlığı bize nisbetledir.Yoksa,Hakk'a nisbet olundukta cümlesi hayırdır.Ve isimlerden mühezzehtir.Anınçûn ehlullah,ef'âli Hakk'a isbât eder.Yine,Allah zinâ etti,demez.Zifrâ,zinâ ismini icâd eden nisbettir.Eğer fiilin kula nisbeti olmamış olsa,ol fiilin iyiliği ve fenâlığı ta'yîn olunmaz.Ef'âl sâlikinin esnâ-yı zikirde râbitası LÂ FÂİLE İLLALLAH'dır.Ve Kur'ân 'da وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (Saffat,37/96) yani"Allah sizi ve amelinizi halkeyledi".Bu makâma delîl çoktur.Biriوَحَمَلْنَاكُمْ (İsra,17/70) "Ben sizi gerek karada ve gerek denizde yükledim".Ve ya'nî,"Ben sizi gerek karada ve gerek denizde yükledim".Ve رَزَيْنَ لِلنَّاسِ حَبَّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النَّسَاءِ وَالْبَنِينَ (Al-i İmran,3/14) . Kâdî Beyzâvî tefsirinde buyurur ki,ref' ile kıraatı delîldir ki,hakikatta herşeyi kula güzel gösteren Hak'dır.

Merâtib-i Tevhîd'den ikincisi,Tevhîd-i Sıfât'tır.Tevhîd-i Sıfât'ın ta'rîfi : Hayât,ilim,irâdet,kudret,sem',basar,kelâm Hakk'ındır.Ya'nî,diri olan Allah'dır.Ve işiten,gören,söyleyen Allah'dır.İrâde eden Allah'dır ve Kâdir olan Allah'dır.Bu sûrette sâlik,zevkan bilecek;bu sıfatlar ile mevsûf olan zât Allah'dır.Bu sıfatlar sâlike âyine olup,ol âyinede Hazret-i Mevsûf'u müşâhede edecektir.Bu sıfatların Kur'ân 'da delîlleri olan,hayât Hakk'a mahsûs olduğu اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (Bakara,2/255) ayetidir.

Ya'ni, hayât ancak Hakk'a mahsûsdur. Ve eşyâda görünen Hakk'ın hayâtıdır. Zîrâ şerfiatta eşyânın hayât-ı ilâhiyye ile hayy olduğunda cümle ehl-i sünnet ve ehl-i kelâm ittifak etmişlerdir. Ve ilim Hakk'ın olduğuna **وَلِئَلَّامُ** (Mulk, 67/26) **أَيُّهُمُ الْعَلَمُ** (Kehf, 18/39) **وَاللَّهُ الْعَلِيمُ** (Saffat, 37/180) ve **وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ** (Bakara, 2/165) ve irade Hakk'ın olduğuna **وَأَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا** (Kasas, 28/68) âyetleri ile müsbettir. Sem' ve basar Hakk'ın olduğuna **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ** (Şûrâ, 42/11) âyet-i kerimesi delildir. Ve râbitası **LA MEVSUFE İLLALLAH'** dır.

Merâtib-i Tevhîd'in üçüncüsü, Tevhîd-i Zât ki; vücûd Hakk'ındır. Gayrisinin vücûdu yoktur. Zîrâ, **كُلٌّ مِنْ عَلَيْهَا قَانُ** (Kasas, 28/88) ve **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ** (Rahmân, 55/26) ya'ni, herşey hâlik ve fânîdir. Ancak zâtullah fânî değildir. Eşyâ hâliktir demek, eşyâ ma'dûm ise vücûdu yoktur. Ancak, mevcûd Hak'dır. Gayrinin vücûdu yoktur. İşte bu makâmın râbitası, **LA MEVCUDE İLLALLAH'** dır. Ve bu üç makâm ashâbı, Ehlullah'dır. Ehl-i fenâ tesmiye ederler. Ve bunlar makâmlarına nisbeten mükellef değildir. Lâkin, makâmlarını kemâl ile keşfedemediklerinden ekserî zamânda akıllarına tâbi' olduklarından, akıllarına ve amellerine nisbeten ehl-i zevktir ve mükelleftir. Anıññın ba'zı evkât ma'zûr tutulurlar. Ve ba'zı zamânda tekdîr olunurlar. Zîrâ, makâmlarında huzûrları zamânlarında her ne sâdır olursa ma'zûr tutulurlar. Ama makâmlarında zevkleri olmadıkta her ne sâdır olursa tekdîr olunurlar. Ve bu makâm sâhibleri Ehl-i velâyet'tir. Ve velîler iki halden hâli değildir. Makâmlarında oldukları hâlde ehl-i keşiftir ve makâmlarından mahcûb oldukları vakitte sâir ahad-ı nâs gibi ehl-i hicâbdır. Ve bunlar hakkında... **إِنَّا أُولَئِكَ لَآخِرُونَ عَلَيْهِمُ** (Yunus, 10/62) gelmiştir. Ve, ehlullah kime derler?, deyu suâl olunacak olsa, ta'rîfi şöyledir: Ehlullah ol kimselerdir ki, Hakk'ın ef'âline ve sıfâtına ve esmâsına ârif ve kendi ef'âli ve sıfâtı ve zâtı, zât-ı Hak'da ve sıfât-ı Hak'da ve ef'âl-i Hak'da fenâ olmuş ve kendisinde zâhir olan ef'âl ve sıfât ve zât Hakk'ın olduğunu keşfetmiş olan kimseler velîdir.

Dördüncü makâm, Makâm-ı Cem' dir. Bu makâmda sâlik, Hakk'a kuvâ olup ,

kuvâsında Hak zâhir olur ve kendisi bâtın olur. **إِنَّ اللَّهَ بِصِيرِ الْعِبَادِ** (Gafir, 40/20) âyet-i kerîmesi bunu ifâde eder ve **إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ بِلِسَانِ عَبْدِهِ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ** hadîs-i şerîfi bunu ifâde eder. Ve bu makâmda eşyâ, Hak'da bâtın olur. Şöyle ki eşyâ denilen suver-i ekvândır. Suver-i ekvân ise, gözlerini kapadığın vakitte bu eşyanın sûretleri insanın zihninde bâtın olduğu gibi, Makâm-ı Cem' de dahi eşyâ, ilm-i ilâhîde bâtın olur. Zâtullah zâhir olur. Ve bu makâm sâlikî eşyâya nazar eyledikte, suver-i ilâhiyeye nazar edecek ve her ne ahkâm zâhir olur ise, cümle ahkâmı Hakk'a nisbet eyler. Ve buna, ahkâm-ı ilâhiyye tesmiye ederler. **إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُحِيطُونَ عَلَى النَّبِيِّ** (Ahzab, 33/56) âyeti bunu ifâde eder. Ya'nî, Allah

ve melekleri ya'nî sıfât-ı ilâhiyyenin cümlesini icrâ eden Hak'dır. Anınçûn **قف يا محمد، فإن ربك يحكي** Mi'râc 'da Hazret-i Peygamber'e buyurdu.

يَعْبُدُ اللَّهَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ (Âl-İmrân, 3/18) bunu ifâde eder. Ve bu makâmda sâlikî çok durdur-
mazlar. Zîrâ, hakîkatta makâm değildir. Belki, bir hâl-i istiğrâktan ibârettir.

Mecnûn ile Leylâ'da; Leylâ benim, benden gayri Leylâ yoktur, Mecnûn'um dediği gibi. Ve Makâm-ı Cem' de eşyanın bâtına rûcû'unun diğer bir misâli. Meselâ; düz bir ovada bir direk olsa, sabah güneşi o direğe vurduktaki bir gölge çıkar. İşte, o gölge mahlûkdur. Ol gölgeyi güneşin tulû'u izhâr eyledi. Bir müddet sonra, güneş yukarı çıktı. Ve zevâl vaktinde ol gölgenin eseri kalmayıp direkte bâtın oldu. Sâlik dahi, şuhûdî zevk sebebiyle Hak, kemâliyle zâhir oldukta eşyâ, zât-ı Hak'da bâtın olur, direkte gölgenin bâtın olduğu gibi. Ve gölgenin vücûd-ı haricîsi olmayıp, ancak göze bir karaltı görünür. Belki, vücûd-ı zillîsi olduğu gibi, halkın dahi vücûd-ı hakîkîsi olmayıp yalnız, ilimde birşey olup hâricde aslâ vücûdu yoktur. Anınçûn ehlullah buyurdular: A'yân-ı sâbite, vücûd kokusunu duymadılar. Nerede kaldı ki, vücûdları olsun. Ve bu makâma, Kurb-ı Ferâiz derler.

Makâm-ı İttihâd'ın ikincisi ve makâmât-ı Tevhîd'in beşincisi, Hazretü'l-Cem' dir. Hazretü'l-Cem' demek, Hak bâtın halk zâhir demektir. Ya'nî, ol halk ki zâtın ilminde bâtın olmuş idi ve ilm-i ilâhîde mahfûz olmuş idi, o ilimde olan esmâyı Hak, kendi vücûdu ile izhâr edip ve kendi hükmünü esmâya verip esmâyı izhâr eyledi. Ve zât, kendi hükmünü esmâya nisbet eylediğinden esmâ zâhir, zât bâtın oldu. Bu hâlde gören ve bilen ve işiten halkdır, lâkin abdin kuvâsiyle.

Bu makâmda Hak,kulun kuvvâsı olur.Kulun hayâtı Hak ile ve kudreti Hak ile ve basarı Hak ile dir.Nitekim hadîs-i kudside **فَاذا احببتك كنت له سمعاً و بصراً و يداً**.. ilh,hadîs.Ya'nî,ben kuluma muhabbet eylediğim vakitte,o kulumun sem'i ve basarı ve yedi ve rici ben olurum.Benimle görür,benimle işitir,benimle söyler benimle tutar,benimle yürür.Ve bu makâma ehlullah,Kurb-i Nevâfil tesmiye ederler.Ve bu makâmın kemâline nâil olan kimseler,herkesin bildiğini bilir ve işitir ve görür.Ya'nî,kerâmât-ı ilmiyye ve kemâlât-ı sıfâtiyye kendisinden sâdır olur.Zîrâ,bir kimse ki Hak ile görür ve işitir,elbet o kimsenin sem'i ve basarı ve ilmi kuvvetlidir.Ve bu makâm sâhiblerine,Mukarrabîn dahi derler. Bundan aşağı bulunan kimselerin haseneleri,ânlara nisbetle seyyiedir. **حسنات** **الابرار سيئات المقربين** Ve bu makâm sâhibleri her nereye nazar ederse nazarı,zâhirde halka ise de,bâtını Hakk'a olduğu şübhesizdir.

Makâm-ı İttihâd'ın üçüncüsü,makâm-ı Tevhîd'in altıncısı;Cem'ü'l-cem' - dir.Bu makâmda **الباطن والظاهر والاول والاخر** (Hadid,57/3)âyetinin ma'nâsı nedir soruldukta ol dahi;ezel benim,âhir benim,zâhir benim,bâtın benim,yâhud karşısında olan sûrete;evvel sensin,âhir sensin,zâhir sensin,bâtın sensin,der ve cevâbında sâdıktır.Zîrâ ânın şuhûdunda Hak,bu suveri kendi vücûduyla ızhâr eylemiştir ve keyfiyyet-i zuhûru dahi,ehli indinde ma'lûmdur.Ve'l-hâsıl bu marâtibi güzelce bir kimse zevkedemezse Kur'ân 'ın esrârına ve enbiyânın esrârına ve evliyânın esrârına muttali' olamaz.Ol kimse,hayvânlardan daha edallidir. **اولئك كالانعام بل هم اضل** (A'râf,7/179)âyet-i kerimesine mazhar olur.

Ey birâder! Bu takrîri fehmedebiliyorsan esrâr-ı Süleymân ve mülk-i Sübhân ne olduğunu fehmedersin ve fehmedemezsen beyhûde gelir,gidersin.Ve hiçbir zevk alamazsın.Ve yine ma'lûm olsun ki,bu makâmdan sonra bir daha makâm vardır ki,ol makâmı takrîr etmeğe ne bende kuvvet vardır ve ne de takrîr edecek olsan bile,sen fehmedemezsin.Çünkü ol makâm,Ahadiyyetü'l-ayn ve makâm-ı Muhammed olduğundan ancak gavs-ı a'zam olan zâtın mülkü olup teberrûken bize ta'lîm ederler.Fâkin biz ol makâmdan zevk alamayız.Kur'ân'da **ولا تقرروا مال اليتيم** (İsrâ,17/34) gelmiştir.Yetîm-i Hakîkî,Hazret-i Muhammed S.A.S.kendisidir.Ve ânın mâlî,aha - diyyettir.Biz ândan nehyolduk ki,takarrub edemeyelim.Eğer Rasûlullah S.A.S. kendisi bizzât telkîn ederse zevk alınır ve illâ zevk alınmaz.

Şeyhu'l-Ekber'in bir KASİDE'sinin Şerhi

بسم الله الرحمن الرحيم

وما ان يكون ولا قط كنتا

ظننت ظنونا بانك انتا

Ya'nf, zann-ı kesir ile vücûd senin olduğum zannedersin. Ve varlık kendine nisbet edersin. Halbuki, birşey değilsin. Aslâ ve kat'a senin varlığın yoktur. Sen, sen değilsin.

فما بان عنك ولا غيبته بنتا

فلا فرق بين وجود لم يكن قط

Ya'nf, vücûdu olmayan nefsü'l-emirde ma'dûm olup 'ademden fark ve kesreti yoktur. Ancak, vücûd-ı vâhid, vücûd-ı Hakkânf'dir. Vücûd-ı aynf zannettiğin vücûd, sana âid değildir. Belki o vücûd, vücûd-ı Hak'dır. Vücûd-ı Hakkânf ile zâhir oldun. Vücûd-ı vâhid mübâyet kabûl etmez.

و ثاني اثنين دع ما ظننتا

فان انت فائك رب

Eğer sen, vücûd-ı Hakkânf olduğum vâkıf oldum ise, sırr-ı Rubûbiyyet sen olmuş olursun. İkilik ve ikiliğe dâf olanı terket. Zîrâ bu zannın, zann-ı fâsiddir. Nefsü'l-emirde ikilik yoktur. Vahdet-i sırfa vâkıf olmayınca muvâhid olamazsın. Vahdet-i sırfa vâkıf olmaklık Tevhîd'i, Vâhid olan zât-ı aliyye-yenisbet etmekle olur. Zîrâ, Tevhîd'i kendine nisbet edersen, ayn-ı şirkâir.

فان زال جهلك لنتا

فان قلت جهلا بانك غير

Eğer, cehâlet hâlinde gayriyyetle kâim ve kâil olursan, cehlîn zâil olduğu hâlde tahsîl-i maârif için isti'dâd hâsıl olur. Galîz-i kalbin gidip maârif-i ilâhiyyeye liynetin hâsıl olur.

و بعدك قرب بهذا حسنتا

فوصلك هجر و هجر و وصل

Ya'nf, nefsü'l-emirde mevcûd vâhid olup التما Bakara, 2/115. فانيما تواتوا فشم وجه التما mantûkunca vasl hicret olur ve hicret vasl olur. Ve bu'd kurb olur ve kurb bu'd olur. Zîrâ, bir tecellîye teveccûh edip vâsıl olursun. Bir tecellî hicr olur ve bir tecellîden bu'd olur. Bir tecellîye kurb olur. Dâimâ takallûb-ı tecelliyâtla şuhûd hâsıl oldukça şınla irfânın hüsn olur.

لئلا يكون ما عنه جثا

دع الفعل فافهم بهنور انكشاف

Binâen aleyh, faslı terk, ya'nf, ikiligi terkeyle ve terkin keşfile ola. Lâklâk-ı lisân, da'vâ ile olmaya. Zîrâ, da'vâ ile olan Tevhîd, sırf olmadıkta Tevhîd olmaz. Tevhîd, sırf ola. Zîrâ tevhd, sırf olmayınca vücûda terkib olur. Hâsıl eylediğin tecellî, mütecelliyile mürekkeb olmak lâzım gelir. Ya'nf, itti-hâd lâzım gelir.

بهون فبشرك هنتا

فلا يكون مع الله شيء لئلا

Vücûdda Hak Teâlâ'nın şerfki ve nazfiri yoktur. Kanallâ ve لا شيء معه. Vücûdda Hak Teâlâ'nın şerfki ve nazfiri yoktur. Lâkin tecelliyâtta birbirine göredir. eseri fehvâsınca vücûdda şerfk yoktur. Lâkin tecelliyâtta birbirine göredir. Nefsü'l-emirde mâiyyet yoktur. Eger tevhd üzere olmazsan, tevhdde takfir etmiş olursun. Ve bir şeyin heyyin olduğumu itikâd edersen, bu ise şirkdir.

Ya'nf, şirk irtikâb etmeklik sana kolay olur.

و الحمد لله رب العالمين

SALAVAT-I ŞERİFE'sinin Şerhi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ فِي جَمِيعِ مَظَاهِرِ الَّذِي هُوَ هِيَوَاهَا وَ اَوْجُزَهَا
وَ انْقَاهَا وَ اطْنِئْهَا وَ اَرْقَاهَا وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ :

Ma'nâsı : Yâ Allah ! Cemî'-i esmânla ulumuz Muhammed S.A.S.i ta'zîm
eyle. Ve : فِي جَمِيعِ مَظَاهِرِ الَّذِي هُوَ هِيَوَاهَا

Cemî'-i mezâhirde gerek âlem-i melekût ve gerek âlem-i mülk, ol âlem-
lerde Hazret-i Muhammed'i ta'zîm eyle. Alemlerin aslı ve mâddesi olandır. Zî-
râ, nûrundan hâsıl oldular.

Öyle Muhammed ki, cümle âlemlerin zübdesi
ve nekâvetidir. Zîrâ cümle, ândan halkolunmalarından murâd, cesed-i pâkleri i-
le vücûda gelmekledir. Hadîs-i kudside buyuruldu. لَوْلَاكَ لَمَّا خُلِقَ الْعَالَمُ

İmdi, şecere-i vücûd-i aslî, Muhammed nûrudur. Ve nihâyeti, Muhammed vü-
cûdudur. Meyve ağacının aslı Lûbb olup, âhiri dahi Lûbb olduğu gibi.

Ya'nî, âlem tafsîli ve a'lâsıdır. Zîrâ, ce-
sed-i şerifleri zübde-i hafîyye olduğu gibi, nûr-i enverleri cümleye tafsîl
oldu.

و عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمَ . قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : اَنَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَّى

اَيُّ مَنْ نُورِي .

Şeyh Ahmed b.İdris 'in SALAVAT-I ŞERİFE'sinin Şerhi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ma'lûm ola ki,ehl-i ta'lîm ve tedkîk kemâl-i şefkatlerinden nâşi maâ-
rife şâmil kütüb tasnif ederek ihvânların tevhidlerini kesb-i lezzet ve is-
tiğrâk ve makâmları da terakki bulmak için kütüb-i merkumu lisân-ı Tevhid
üzere tahrîr eylediler.Ve ba'zı tasnifleri salâvât ve ed'îye ile olup,ol ma-
kâmâtta kemâl üzere Hazret-i Rasûlullah S.A.S.i medh ü senâ eylediler.Bâhu-
sûs evlâd-ı rasûlden Seyyid Ahmed b.İdris K.S. hazretlerinin tasnif buyur-
dukları Salâvât ve Evrâd,maârif-i ilâhiyyeyi cami' ve makâmâtını kemâl ü-
zere tedkîk ve beyân buyurmuşlardır.Lâkin,lisân-ı Arabî ile ma'nâları da -
kik olduğundan,Fakîr;lisân-ı Tûrkî üzere bu Salâvât-ı Şerife'leri şerhey -
lemek murâd ederim.

Mürşid-i kâmil,mukarreb ilâllah,halîfe-i bâtın Es-Seyyid Ahmed b.İd-
ris buyurdular ki :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ma'lûm ola ki,Besmele hakkında ulemâ-i kirâm gûnâgûn i'râb ve binâ
vesâir kavâ'id ve me'ânî tekellûm buyurdular.Cümleye ma'lûmdur.Lâkin bu Fa-
kîr,Besmele hakkında bir nebze tekellûm ederim;

Ma'lûm ola ki,Besmele-i Şerif'de esmâ-i selâse vardır.Evvelâ,İsmü'z-
zât Allah.Sâniyen,İsmü's-sıfât Er-Rahmân.Sâlisen,İsmü'l-ef'âl Er-Rahîm.Bu
tertîb üzere Şer'-i Şerif,besmeleyi zikretmeyi emredip şer'an fiili câiz o-
lan şey ibtidâsında besmele zikrolmaz ise olşey bereketsizdir,buyurdu.

كل أمر ذي بال لم يبدأ فيه بسم الله الرحمن الرحيم فهو أبتـر
oldu.Demektir ki herşey;ekl ve şûrb ve gayri fiil ibtidâsında besmele zikri
bu fiil zâtullah ve sıfâtullah ve halkullah ile zuhûra geldiğini,haber ver-
mekdir.Ve muvahhid olduğunu beyân etmektir.Besmeleyi zikretmek,muvahhidin
alâmetidir.Bundan ötürü kütüb-i İslâmiyye ibtidâsında besmele zikrolunur.Be-
ra'at-i istihlâldir.Ama,mekrûh ve harâm üzerine besmele menhîdir.Zirâ nefis,

haramı ve mekrûhu da'vet eder. قال الله تعالى: لهما كتب وعليهما اكتبت (Bakara,2/286)Kâdf Tefsirine nazar olunsa bu ma'nâya delâlet eder.

الهمزة : Ma'lûm ola ki,ulemâ-i kirâm buyurdular ki ; Allahûmme â-
hirinde olan Mîm,harf-i nidâya bedeldir.Zîrâ aslı : الله dır.Ama,ba'de'l-
i'lâl الهمزة oldu.Lâkin,Muhakkikler katında hemze,zâtullaha işârettir.Ve
lâm-ı ülâ,sıfât-ı cemâle ve lââm-ı sâni,celâle işârettir.Ve Hâ,hüviyyete.Mîm
ef'âle işârettir.Ma'nâ böyle olur ki;Allah'ım ! Zât-ı bâkemâl ile ve sıfât-ı
cemâl ve celâl ile ve ef'âl-i ilâhiyyeyi kemâl ile,

يا :Ya'nî;rahmet,ihsân,ikrâmını ziyâde eyle.Zîrâ,tecelliyât bînihâ-
yedir.Bundan ötürü,Allah Teâlâ habîbine قال رب زدني علما (Tâhâ,20/114) bu-
yurdu.Ma'lûm ola ki,tecelliyât-ı ilâhiyyeye nihâyet yokdur.

على مظهر العظمة الذاتية : Ma'lûm ola ki,azamet-i zâtiyye-i ilâhiy-
ye hazarâttır.Ve hazarât beşdir.Hazretü'z-zât,Hazretü's-sıfât,Hazretü'l-esmâ
Hazretü'l-ef'âl ve Hazretü'l-ahkâm'dır.Bu;cümle,zât-ı Muhammediyye ile zâhir
oldular.Hazretü'z-zât,hakikat-ı ilâhiyye,Hazretü's-sıfât,hakikat-ı Muhamme-
diyye,Hazretü'l-esmâ,hakikat-ı insâniyye,Hazretü'l-ef'âl ve'l-ahkâm,hakikat-ı
Ademiyye'dir.Bu hakâiki,zât-ı Muhammed S.A.S. efendimiz hazretleri câmi'dir.
Zîrâ,evvel mahlûkdur.Ve hâtemü'l-enbiyâ'dır.Bunların hakikatları birdir.Zîrâ
Nûr tesmiye olunduğu zâtı zâhir ve gayrı mazhardır.Ve Rûh tesmiyesiyle menba-ı
i hayât ve muhyîdir.Ve Kalem tesmiyesi,ilmullahda mücmel olanı tafsîl eder.Ve
Akıl tesmiye kılınması,müdrîkdir.Arş ta'bîr olunması,muhîttir.

جمعية العيون الحقائق الرحمتية : Rasûl-i Ekrem S.A.S. hazretleri
hakâyık-ı ilmiyyeyi câmi' ve taayyünât-ı hakkıyye ve halkıyyeyi muhîttir.Ve
taayyünât-ı ilmiyye ve hakâyık-ı ilmiyye birdir.Ma'lûmât;gerek vâcibât ve ge-
rek müstahfilât ve gerek mümkinât ânıdır.Ve cümlesini Hak Teâlâ rahmetiyle
vûs'at etti.ورحمته وسعت كل شيء (A'râf,7/156)dedi.Bundan Rahmûtiyye ıtlak olundu.

سر ملكوت الاسماء : Ya'nî,Rasûl A.S.Allah melekûtu olan sıfatullah
sırrıdır.Melekût-i esmâ,sıfâttır.Melekûtî demek,bâtındır.Zîrâ,ef'âlin bâtı-
nı esmâdır.Esmânın bâtını,sıfâttır.Sıfâtın bâtını,zâttır.

Ma'lûm ola ki,zâtullah;mazhar-ı sıfâtullahdır.Ve sıfâtullah;mazhar-ı esmâullahdır.Ve esmâullah;mazhar-ı ef'âlullahdır.Ve cümlelerin câmi'i,evvel-i mahlûk ve evvel-i zâhir,nûr-i Muhammed S.A.S.dir.

فَمِنْ الصِّفَاتِ الَّتِي هِيَ مَلَكُوتُ الْأَسْمَاءِ،ذَاتُ اللَّهِ وَ مظهر الذات الجامعة الحقيقة
المحمدية (ص) المعبر عنه بالعماء قبل خلق ارض و سماء :

'Amâ;med ile ve kasr ile,her ikisi rivâyettir.Ve lûgat-ı Arab'ta 'amâ ince buluttur.Ancak,bu mahalde bu ma'nâ murâd değildir.Mesâbîh-i Şerîf'de mervîdir ki,Ebû Rezfîn El-Ukaylî Rasûlullah S.A.S. hazretlerinden suâl bu -
yurdular ki: اين كان ربنا قبل أن يخلق الخلق ،يا رسول الله ؟ قال : كان

في عماء ما تحته هواء وما فوقه هواء . قال يزيد بن هرون : معنى العماء : كان
الله و لم يكن معه شيء . و الآن على ما عليه كان .

İmdi bu mahalde 'amâ;tecelli-i sıfât ve esmâ olan ma'lûmât ve haka -
yık-ı hakkıyye ve halkıyyedir.Velâkin musannifin murâdı amâ-i zâtdır ki,zâ-
t-ı baht;tecelli-i zâtdır ki ol tecellîde sıfât ve esmâ ayn-ı zâttır.Lûgat-
ı Arab'da mezkûr olan ince bulut murâd değildir.Bundan ötürü قبل ارض و سماء
والله الهادي buyurdu.Zîrâ,kable'l-arz ve's-semâ bulut olmadığından o murâd ola

سادج ma'nâsı;safvet,hulâsanın hulâ-
sasıdır.Ya'nf,zâtullah safveti;Rasûl A.S.dır.Zîrâ,makâm ve mertebesi Ahadiy-
yetü'l-cem' dir.

Ma'lûm ola ki,Muhammediyyûn mertebeleri beştir.Avâm,Havâss,Havâssü'l-
havâss,Hulâsatü havâssi'l-havâss,Safvetü hulâsati havâssi'l-havâss.Amma mer-
tebe-i avâm;İmân-ı istidlâldır.Ve mertebe-i havâs;Tevhîddir.Mertebe-i ha -
vâssü'l-havâss;makâmü'l- Cem' dir.Ve mertebe-i hulâsatü havâssi'l-havâss;
Hazretü'l-cem' dir.Ve mertebe-i safvetü hulâsati havâssi'l-havâss;Cem'ü'l-
cem' dir.Bir de mertebe-i safvetü hulâsati hâssiyyeti'l-hâs;Ahadiyyetü'l-cem
ki,Rasûlullah makâmıdır.

Ya'nf,Rasûlullah S.A.S.kemâl-i
ilâhî dâiresi olan merâtib-i hakkıyye ve halkıyye aslıdır ve mazharıdır.

Merâtib-i halkıyye yirmisekidir.1-Akl-ı Evvel:Rûh-ı Muhammedî dahi
derler. 2-Nefs-i Kull:Nefs-i Muhammedî dahi derler. 3-Tabîat 4-Heyûlâ

5-Cism-i Kull 6-Şekil 7-Arş 8-Kürsî 9-Felek-i Atlas 10-Felek-i Kevkeb:Felek-i Menâzil dahi derler. 11-Felek-i Keyvân:Felek-i Zühâl dahi derler. 12-Felek-i Bürûc:Felek-i Müşterî dahi derler. 13-Felek-i Behrâm:Felek-i Merfih dahi derler. 14-Felek-i Yûh:Felek-i Şems dahi derler. 15-Felek-i Zühre 16-Felek-i Kâtib:Felek-i Utarit dahi derler. 17-Felek-i Kamer 18-Felek-i Esîr:Küre-i Nâr dahi derler.19-Felek-i Hevâ: Küre-i Hevâ da denir 20-Felek-i Mâ:Küre-i Mâ'da denir. 21-Felek-i Tûrâb:Küre-i Tûrâb dahi deniyor. 22-Ha'den 23-Nebât 24-Hayvân 25-Melek 26-Cin 27-İnsân 28-Marteba.

Merâtib-i Hakîyye dahi yirmisekizdir.1-İsm-i Bedî' 2-İsm-i Bâ'is 3-İsm-i Bâtın 4-İsm-i Âhîr 5-İsm-i Zâhîr 6-İsm-i Hakîm 7-İsm-i Muhîr 8-İsm-i Şekûr 9-İsm-i Ganî 10-İsm-i Muktedir 11-İsm-i Rabb 12-İsm-i Alîm 13-İsm-i Kâhîr 14-İsm-i Nûr 15-İsm-i Musavvir 16-İsm-i Muhsıyy 17-İsm-i Mübîn 18-İsm-i Kâbız 19-İsm-i Hayy 20-İsm-i Muhyî 21-İsm-i Mümt 22-İsm-i Azîz 23-İsm-i Rezzâk 24-İsm-i Müzill 25-İsm-i Kavî 26-İsm-i Lâtif 27-İsm-i Câmî' 28-Reffü'd-derecât.

Bu merâtib-i hakîyye ve halkîyye şehâdetir.Kemâl-i ilâhî,asıl menba'ı ve mâddesi nûr-i Muhammedî S.A.S.dir.Nokta,harflerin mâddesi olduğu gibi.

نَفْسُ الرَّحْمَنِ فِي كَلِمَاتِ الْوُجُودِ الْعَيْنَانِ
Ya'nî,nefes-i rahmânî olan hakâyık,rûhu bulunan esmâullahi Teâlâ nefhidir,ya'nî zuhûrudur.

Ma'lûm ola ki,esmâ-i ilâhiyye hakâyık taleb eyler.Meselâ,Rab-Merbûb,Kadîr-Makdûr,Mürîd-Murâd,Alim-Ma'lûm ve gayrileri gibi.Bu hakâyık ma'lûmât ve ma'lûmât ol zuhûra icmâlen nûr-i Muhammedî ile zuhûr eylediler.Ve a'yân-da mevcûd olan külliyyât-ı mevcûde,hacer ve şecer ve gayrileri gibi enva' ve ecnâsa ve eşhâsa nûr-i Muhammedî nefholmasıyla ya'nî teveccühüyle zuhûra geldiler.Ve'l-hâsıl,cümle mevcûdât rûhları ve mâddeleri nûr-i Muhammed'dir ki,nefesü'r-rahmân olan hakâyıkı talebeder.Sıfâtları teveccühidir.

غَيْبُ هُوَ :Ya'nî,Rasûlullah S.A.S. hüviyyeti ya'nî hakikatı olan hakikat-ı Muhammediyye,sıfâttır.Ayn-i hüviyyetü'l-Hak Teâlâ,zâttır.

في هو هو : Ya'nî,hakikat-ı Muhammediyye,hakikat-ı ilâhiyyede müttehiddir.Zâid değildir.

من هو هو : Ya'nî,hakikat-ı ilâhiyyeden hakikat-ı Muhammediyye zâhir oldu ve ona mazhar oldu.Zîrâ,tecellî,metbû' mütecelliye tâbi'dir.

فعل التمجيد عليه : Ya'nî,zâtınla ve sıfâtınla ve ef'âlinle Muhammed üzerine ikrâmın ziyâde olsun.

هو هو : Hakikatın hakikatına,

في هو هو : Ya'nî,senin hakikatın S.A.S.in hakikatında fânî kıl.

من هو هو : S.A.S.'in hakikatını hâriode,senin hakikatında zâhir kıl.

يا من هو هو : Ya'nî,S.A.S. hakikatı,ayn-ı Muhammed A.S.hakikatı olan zât,sana niyâz ederim.

ما'لوم ola ki,ehl-i beyt-i Rasûlullah üç kısımdır.Evvelki,Evlâd-ı sûriyye.Hazret-i Rasûlullah S.A.S.'in sıbtaynı olan Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin'e mensûb ola.İkinci,Evlâd-ı ma'neviyye ola.O dahi ma'rifetullah tarîkini ahzedip,Rasûlullah efendimize nisbeti ola.Üçüncü,Hem Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin hem Rasûlullah efendimize nisbeti ola.Kutub olacak bu kısımdan olur.

Risâle fî BEYÂN-I SÜLÜK-İ ŞERİAT ve TARİKAT ve HAKİKAT

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذى تنزل بذاته الى صفاته وهو كما كان . و الصلاة و السلام على التنزل الاول والصفات الظاهر بالاشكال، وهو كما كان، محمد الذى هو اصل الاصول وجامع البرية (ص) وعلى آله الذين يشاهدون الصورة النورية في صورة الصفيية وجميع اخوانه من الانبياء والمرسلين وعلى ورثة الذين قال فى حقهم : علماء امتي كانبياى اسرائيل . و اما بعد :

Ma'lûm ola ki, sülûk-i Hak üç kısım üzeredir. Evvelki sülûk; Şerfattır. Sâlik-i şerfat olan, kendi zâtını ve zevât-ı âli ya'nî, mevcûdâtın cümlesine nazar edip, "Ben yokken var oldum" deyu bi'z-zarûra Mevcûd Teâlâ hazretlerinin varlığın fehmedip, zâtını ve cemî-i zevâtı Hazret-i Hakk'a delîl-i kat'î isbât eder. Ve bu sülûka, tarîk-i İstidlâl ve İlme'l-yakîn derler. Şubhe ve şekden hâlî değildir. Bundan ötürü bu sülûkda Ummeti iftirâk ettiler. Ve iftirâka S.A.S. işaret edip buyurur: *ستفترق امتى على ثلاث وسبعين فرقة كلهم في النار لا فرقة واحدة. قالوا: ومن هي يا رسول الله؟ قال: هم على ما أنا عليه و أصحابي* Delîl-i aklî ve nazârî ve fikrî ile iktifâ etmeyip, belki, delîl-i naklîyi zammedip, mukallidü'r-rasûl ve mukallid-i ashâb olanlardır. Zîra delîl-i aklî, kâh hatâ ve kâh isâbet eder. Anma delîl-i naklî, hatâ etmez. Zîra muhbir-i sâdık, nefsü'l-emre mutâbık haber verir.

İkinci sülûk; Tarîkattır. Sâlik olana zikir telkîn olundukta halvet ve riyâzet ve devâm-ı zikir ile, zikir-mezkûr-zâkir vâhid olup, dâima huzûrda olursa bu sülûk; hâldir, makâm değildir. Zîrâ, vâkı'aya mutâbık değildir. Keşfolmadıkça, makâm olmaz. Bu sülûkda olan, yine ehl-i hicâbdır. Ve bu sülûk, gâyet asîrdir.

Üçüncü sülûk; Hakîkattır. Hakîkat, gâyet sehildir. Fakat, mürşidini bulmak müşkildir. İmdi, Hak Teâlâ'ya dört tecellî vardır:

Tecelli-i Evvel, Tecelli-i zâttır. Ol tecellîde, isim ve resim yoktur. Ancak, bizâtihi lizâtihi mütecellîdir. Bu tecellîye, Ahadiyyet ve Hakikat-ı ilâhiyye derler.

Tecellî-i Sâîf, Tecellî-i Sıfâttır. İmdi, hayat, kudret, irâdet, ilim, semi', basar, kelâm; bu sıfatları ile mütecellîdir. Ve bu tecellîye, Tecellî-i Vahdet ve Hakikat-ı Muhammediyye derler.

Tecellî-i Sâlis, Tecellî-i Esmâ'dır. Mezkûr olan sıfât mezâhirde zâhir olursa ona esmâ derler. Ve'l-hâsıl, zâtullahın mazharı sıfat ve sıfatın mazharı esmâ ve esmânın mazharı ef'âldir. Ve bu tecellîye, Vâhîdiyyet ve Hakikat-ı İnsâniyye derler.

Tecellî-i Râbî', Tecellî-i Ef'âldir. Tecellî-i Ef'âl, ma'kûlât ve mev'hûmât ve mahsûsât zuhûrudur. Ya'nî, sûrîdir. Ve butecellîye, Hakikat-ı Şuhûdiyye-i Sûriyye ve Hakikat-ı Adamiyye derler. Ve Rubûbiyyet dahi derler. Cümle tecelliyât-ı erba'aya, Ulûhiyyet derler.

İmdi, Hak Teâla Rubûbiyyet mertebesinde dünyâ ve âhirette rû'yet ve müşâhede olunur. Zîrâ, mâddesiz rû'yet olmaz. (A'râf, 7/143) قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: رَبِّ ارْنِي أَنْظِرَالِيكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي (Kiyâme, 75/23) وَ قَالَ : وَجْهَهُ يَوْمُنْظُرُهُ الرَّبُّهَا نَظْرَةً سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ: buyurdu. Rasûlullah S.A.S. vârid oldu.

İmdi, sâlik suver-i âlemde ve mevâdd-ı mahsûse ve ma'kûle ve mev'hûmede esmâ-i Hak ve sıfat-ı Mevcûd-ı mutlakı müşâhede ederse, Ayn-e'l-yakîn derler. Hulûl lâzım gelmez. Tecellî-i Hak'dan ma'adâ gayr ve a'g'âr yoktur ki, hulûl lâzım gele. Bu makâmda sâlik, olan cemî-i a'zâ ve kuvâsiyle, ism-i celâl ile zâkir olup Hakikat-ı Muhammediyye'yi râbîta eyleyip Allah diye. Ba'dehu, hakikat; zât-ı Hak olduğunu müşâhede ve rû'yet eyleyip râbîta edip Allah diye. Buna, Cem'-i Ehadî-i Bâtın ve mâddede zâhir olmadığından buna , Cem'-i Muhammedî derler. Ekserî, Cem'-i Ehadî denir. Fakat râbîta olursa Makâmü'l-Cem' derler. Ve eğer bir râbîtada Cem'-i Ehadî ve hem Cem'-i Muhammedî, ikisi cem' olursa Cem'ü'l-cem derler. Ve eğer, cem'iyyet-i hakikat-ı vâhîde olduğunu râbîta olursa Ahadiyyetü'l-cem'dir. İmân-ı hakîkî nihâyetidir. Gayri makâm yoktur. A'lâ makâm budur. Ve sâlike vâcibdir. Ki, kable'n-nevm ve fi subhi'l-leyl müdâvemet ve râbîta-i zikr-i zarûfî ile Allah diye.

Tâ ki,cevher-i heyûlânî olan Cem'-i Muhammedî S.A.S. sûret-i nûriyyeye mûnkalib olup ke's-şems nûr-i Muhammedî âlem-i misâlde veya murâkâbede zâhir olur.Ba'dehu nûru'l-envâr ve aslû'l-usûl olan nûr-i akdesi râbıta edip bi'z-zarûra hayâlde nakşolur.

İmdi,zikir ve râbıta mûnevver oldukta nûr-i Muhammedî cesedde zâhir olur.Bir ân gâib olmaz.Ba'zî kibâr لغاب عنى محمد (ص) لحكمة تردنى اللهم اجعلنا منهم بحرمة حببك محمد صلى الله عليه وسلم buyurdular.

Lâkin,hâl-i sülûkda muhib olan mahbûbe mülâkat için zînet-i zahire,ya'nî hicâb-ı beşeriyyetten ve sıfât-ı enânîyyetten soyunup ve kisve-i nezâfet ve letâfet-i rûhiyyeyi libâs edip o kisve ile mahbûba varmak lâzımdır.

اللهم زيننا بزيينة ساعة المحبوب و لاتحقرنا بمخالفة
النبي و آله و اهل بيته . آمين يا عظيم
و الحمد لله رب العالمين

Şerh-i KELÂM-I İMÂM ALÎ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين. والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه

اجمعين. قال الامام على رضى الله عنه :

'ما الخلق في الجمال :Ya'nf, cemî'-i mahlûkâtın vücûdlarının zuhûru bir şeye benzemekte olmadı.

ألا كنجاسة :Ancak,kar'a müşâbih oldu.Ya'nf,mahlûkâtın vücûd-ı müstakilleri yoktur,kar'ın vücûdu olmadığı gibi.Zîrâ,karın vücûdu suyun vücûdudur.Vücûd başka yoktur.Halk dahi böyledir.Vücûdları,vücûd-ı Hak'dır.

وَأَنَّكَ :Halbûki Sen. تَا,Allah Teâlâ'ya hitâbdır ki, هَا:Halkın vücûdları ve zuhûrları için

الماء الذى هو ينبع :Zâhiren kar su gibidir,o nâbi' su mesâbesindedir.

ما الثلج في تحقيق غير ما :Ya'nf,hakîkatta ve nefsü'l-emirde,kar suyun gay- rı değildir.Ancak su,burûdet-i havâ ile kar sûretinde görûlür.Su nâmı,giz- li olur.Ve kar nâmı zâhir olur.Nefsü'l-emirde şey-i vâhiddir.Halk,Hakk'ın zuhûrudur.Her sûretle cilvegâr olur.Bu cilveleri,halk'a nâm oldu.Nefsü'l- emirde zât-ı aliyyelerinden gayrı zât yoktur.Cümle halk nâmiyle olan,cil- vesidir ve zuhûrudur.

وغيران فى حكم دعوت الشرائع :Ya'nf,kar ve su Şer' ve ahkâm-ı zâhirde birbirlerine mugâyirlerdir.Zîrâ,su ile tahâret olur.Fakat kar ile tahâret olmaz.Hattâ kardan gayrı su bulunmaz ise ve karı eritecek birşey dahi bu- lunmaz ise teyemmüm câiz olur.Zîrâ,karın vücûdu teyemmüme mâni' olmaz.Ana suyun vücûdu teyemmüme mâni'dir.Bundan ma'lûm oldu ki,zâhir-i Şer' de ka- ra su itlak etmezler.Zîrâ,karın vücûd-ı müstakilli yoktur ki,ona su itlak oluna.Kezâlik,nâmda ve bakışda Hakk'ın cilvesi olan halk,Hakk'ın gayrıdır. Zîrâ,zât-ı Hak'dan gayrı bir zât yoktur ki âna Hak itlak oluna.

Ve'l-hâsıl,kar suyun mazharı ve sûreti olduğu gibi,halk,Hakk'ın mazharıdır ve cilvesidir diye itlak olunur.Velâkin âna Hak itlak olunmaz.

Ya'nî: لكن يذوب الثلج برفع حكمه - و يرفع حكم الماء و الامر واقع
kar eriyip nâmi ve hükûmü olan adem-i tahâret ve teyemmüm ref'olur.Ve su nâmi ve hükûmü olan tahâret vaz'olunur.Kezâlik,sülûk-ı tevhd ile Hak Teâlâ tembh buyurur. (Zâriyât,51/56) وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون. اي: ليعبدون.
Cümle halk fânî.Gerek Tevhid-i Ef'âl ve gerek Tevhid-i Sıfât ve gerek Tevhid-i Zât ile halk zâib ve fânî olur.Ba'dehu,zât-ı Hakk'ı nazar-ı Hak ile ve bu sülûk ile müşâhede eder.Ya'nî,halkın fânî ve Hakk'ın bâkî olduğunu müşâhede edip,cümle;Hak zâhir olur.Velâkin,sülûk-ı tevhd olmaksızın halka Hak demek küfürdür. نعوذ بالله تعالى Nitekim,taife-i Bektâşî'ye kendilerini nisbet eden melâhîde,bilâ sülûk-ı tevhd,halka Hak demek ve nazarla - rında halkın vücûdu vardır,ma'a hâzâ âna Hak itlakları küfürdür.Fir'avn'ın (التم احفظنا عن فتنة الشيطان الرجيم) iddiâsı gibi (Nâziât,79/24) أنا ربكم الاعلى
Bu makâma;Makâmü'l-Cem',Hazretü'r-rûh ve Kurb-i Ferâiz tesmiye olunur.Bu makâmda;انا الحق demek câiz olur.Fakat,bu sırrı fâş câiz değildir.Mansûr b.Hal-lâc'ın bu sırrı ketme sabrı kalmayıp انا الحق sırrını fâş eyledi.Ve kendi katline duâ okudu.Ehlullah,niyâz ederler.Zîrâ,bu sırrı fâş edane mücâzât,adem-i suverfidir.Ve illâ hazretten dûr olur.

Ya'nî: تجتمع الاضداد في واحد لها وفيه - تلاشت فهو عنهن طاع
makâm-ı Hazretü'l-cem' ;cemî'-i sıfâtın zât-ı Hak ile kâim olduğu müşâhede olunur.Beynlerinde zıddıyyet sâbit olur.Meselâ; evvel-âhir,bâtın-zâhir,mutî' mâni',afüvv-müntakim ve gayrileri gibi,Hak Teâlâ'nın esmâ ve sıfâtı,ya'nî ; hüsn-i cemâl zât-ı vâhid olan hakikat-ı âlînin cilveleri ve sıfatlarıdır.Ve bu makâm Cem'ü'l-cem'.Ya'nî,cemî'-i ef'âl-i mezâhir,zât-ı Hak ile zâhir oldular.Ma'a hâzâ,mâbeynlerinde zıddıyyet vardır.Su ve kar,hacer ve şecer,hayvân ve nebât ve gayrileri gibi.

Lâkin,cümlelerin gerek sıfât ve gerek ef'âl,zât-ı Hak ile zâhirlerdir,vücûd-ı müstakilleri yokdur.Ve zuhûrlarının,ayn-ı zuhûr-ı Hak olduğunu
ففيه ثلاث فهو عنهن ساطع bu mısra' ile de işâret eyledi.Ya'nî,cümle sı-
fât ve ef'âl,gerek meânî ve gerek suverî Hakk'ın mezâhirleridir.Cümle,zât-ı
Hakk'a telâşî olup,ya'nî; fânî ve bâtın olup فهو عنهن ساطع ol mezâ -
hirden zâhir ve bâtın zât-ı Hak'dan gayrı yoktur.

Görmez misin ki,âyineye nazar eylediğin vakit,âyine gâib olup sûre -
t-ı nâzır zâhir olur.Bundan ötürü âyineye nazar sünnet oldu.
عسى الله ما جعل الله مثلاً للرؤية المظاهر كالمـــــــرآة

و عسى الله على سيدنا محمد وآله و صحبه اجمعين

Risâle-i SA'DİYYE

(Fî beyân-ı mebd-i ve me'âd-ı insân)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْحَمْدُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ أَجْمَعِينَ . وَبَعْدُ :

Ma'lûm ola ki, insân-ı kâmil olmayınca Hak katında kemâl kabûl olmaz. İmdi, insânın kemâli mebd-i bilmeklikle olur. Aslı neden ve ne keyfiyetle hâsıl oldu, dahi mî'âd-ı bilmekliğiyle olur. Ya'nî, nihâyeti ne olur ve hâli nedir? İnsânın kemâli bu iki asla tevakkuf eder. Bunu bilmek lâzım olur. Zîrâ, bu iki aslı bilmeyip vâkîf olmayan hayvândan enzeldir.

Ey âşık ! Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde كَلَّ شَيْءٌ هَالِكًا لِوَجْهِهِ (Kasas, 28/88) buyurdu. Ve hadîs-i kudside كَانَ اللَّهُ لَا شَيْءَ مَعَهُ buyurdu. Ya'nî, Allah Teâlâ vardır. Ânın ile bir şey yoktur. Şimdi dahi böyledir. Lâkin, bu sırrı bilmek, mebd-i bilmek ile olur.

Ey âşık-ı Hak ! Asıl, zât-ı Hakk'ın gayrı değılsin. Lâkin, bu sırrı bilmeyen a'mâ, ağıâr görür. وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهِيَ الْآخِرَةُ أَعْمَى وَأَنْزِلَ سَبِيلًا (İsrâ, 17/72) Ya'nî, bu dâr-ı dünyâda kalbi a'mâ olan, dâr-ı âhirette dahi kalbi a'mâdır. Ya'nî, dünyâda Hakk'ı bervechile idrâk etmeyen, dâr-ı âhirette dahi bervechile idrâki olmaz, a'mâ gibi, belki eşedir. Zîrâ, a'mâ güneşi idrâk etmez ise harâretinden idrâk eder. İmdi, zât-ı Hak mutlakdır. Bir cilve ile mukayyed olmadığından her mahsûsde ve ma'kûlde cilvegâr Ol'dur. Ma'kûl olan, alem-i gaybdir. Mahsûs olan, şehâdetdir. Ve gayb olan zuhûrdan evvel sıfattır ve zuhûrdan sonra esmâdır. Meselâ, çakmak taşında ateş olmak sıfattır. Çakmak ile ateş zuhûra gelmesi isimdir. Meselâ; kudret zuhûrdan evvel sıfattır. Ba'de'z-zuhûr kadîr ismidir. Ve ba'dehu, ma'kûlât olan sıfat; esmâ-i maanîdir. Ancak, ma'nâda zuhûrları vardır. Alem-i gaybtır; kenz-i mahfî olan budur. Hadîs-i kudside وَارِدٌ كُنْتُ كُنْتُ مَخْفِيًا فَاحْبَبْتُ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لَأَعْرِفَ vârid oldu.

Halk; lûgat-ı Arabîde, belâ ve fânî olana derler. Ya'nî, gizli; genc-i sâbitim. Ya'nî, zât-ı mutlakım, ismi ve resmi idrâk olunmaz. Halkı ya'nî fânî olanı yarattım. Ya'nî, zuhûra getirdim. Esmâ-i ulyâlarım cilve kıldım.

Zuhûra gelen cilve;kimi delfl ile,kimi zevkile kimi şuhûd ile bilsinler.
Bu bilmekle bilmeyen,a'mâ budur.

İmdi,esmânın cilvesi olan halkın evveli;akl-ı evveldir,nûr-ı Mu -
hammed'dir.Ve cümle mevcûdât,ondan zuhûra geldiler. **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي**
hadîsi vârid oldu.Nûr-ı Muhammed,nefs-i küll ile peydâ oldu.Tabîat,heyûlâ
ve şekil ve cisim ve arş ve cümle felek ve melek ve cin ve hayvân ve ne -
bât ve insân bu tertîb üzere nûr-ı Muhammed'den birbirinden peydâ oldular.
لَوْلَا كَمَا خَلَقْتَ الْعَالَمِ hadîs-i kudside vârid oldu.Lâkin,insân mâddesi ya'nf
ândan halkolunduğu asl-ı usûlî zâttan sıfat ve sıfattan esmâya ve esmâdan
nûr-ı Muhammed'e ve nûr-ı Muhammed'den nefsi-i küllî,sümme ve sümme bu
tertîb üzere,mertebe-i insâna gelince **وَيَعْلَمُ مَسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا** (Hûd,11/6)
âyet-i kerîmesi buna şâhiddir.İstikrâr maânîde ve istîdâ' ecdâmında olur.

İmdi,buyuruşla mertebe-i insâna gelen,insân-ı kâmilidir.Ve isti'dâ -
dî tâmdır.Mücâhedesizdir,riyâzetsiz kemâl tahsil eder.Yol,ona âsân olur.
Amma buyuruşla mertebe-i insâna gelmeyip,belki âlem-i nebâtta ve âlem-i
hayvânda bir mâni' sebebiyle eğlenir ise,meselâ;nebât bir âfetle fâsîd o -
lup,ebeveynin birisi ol nebâtı yemeden yâhud fâsîd oldu menfî olmadan.Ya
nefh-i rûh olmazdan evvel ya menfî iken ebeveynin birisi fâsîd olup yenil -
meyen nebâtta yâhud hayvânda hâsıl olup ya hayvânda iken ol hayvâna bir
âfet ârız olup veya gayri mâni' gibi.Ve'l-hâsıl hangi nebâtta veya hayvâ -
nâтта ve ma'dende eğlenirse ol sıfatı kesbeder.Ve isti'dâdı baîd olur.Ki -
mi az mucâhede ile,kimi mucâhede-i kesîre ile yola gelir.Ve kimi asla,bir
tûrlü yola gelmez.Mürşid-i kâmilî farkeylemez.

Ve'l-hâsıl,hangi mevâlidde ne kadar eğlenirse ol kadar isti'dâdı
baîd olur.Ve'l-hâsıl,mertebe-i insân olmadan mevâlid-i selâsede devreder.
Amma rûh-ı insânî nefholdukta devir yoktur.Zîrâ,hilkat-ı insân ahsen-i
takvîm üzeredir.Ahsen-i takvîm olan,ma'den ve nebât ve hayvâna rûcû' e -
dip devretmez. **لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ** (Tin,95/4). Yukarıda -
ki âyet-i kerîme şâhiddir.Ve illâ rûh bir bedenden hurûc edip gayrı bedene
sârf olur,deyu;bu bâtıldır.

Fakat, mesh ya'nî tebdîl-i sûret gerek âlem-i dünyâda ve gerek âlem-i âhirette vâki' olur. Ervâh-ı habîse sâhibleri tebdîl oldukları gibi. Benî İsrâîl maymuna ve hınzıra tebdîl oldukları gibi ba'zılarına vâki' oldu. Hayâtında tebdîl oldular. Ayet-i kerîme **وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ كَمَا لَعَنَ آصْحَابَ النَّارِ** (Misâ, 4/47) buna şâhiddir. Tebdîl cismânîdir. Amma ba'de'l-mevt tebdîl vâki' olur, ervâh-ı habîseye göre. Lâkin, tenâsuh tarîkiyle değil. Belki kabîhî hayvân tabiatı gâlib olursa ol hayvân sûretinde haşrolsa gerektir. Meselâ; tama' hınzır ve hased maymun ve kibir fil ve nifâk hayye ve kin deve ve gazab kelb ve kizb şeytân..

İnsân ahlâkından olmayan her bir hulk ol hayvânın sûretinde olsa gerektir. Ve ol sûret ile muazzeb edilse gerektir. **نَعْتَاتُونَ أَفْرَاجًا** (Nebe', 78/18) vârid oldu. Ve a'mâl-i seyyie; zinâ ve livâta ve gayrileri gibi kötü sûret olup sâhibini azâb etse gerektir. A'mâl-i hasene, hûbsûret olup enîs olduğu gibi, belki cennet ni'metleri ve cehennem azâbları cümle a'mâldendir. **أَتَمَّ أَعْمَالِهِمْ رَحْمَةً عَلَيْهِمْ** vârid oldu. Lâkin, ba'de'l-mevt tebeddül rûh'îdir. İnsân ânı görmez, sâir mahlûkât ânı görürler. Meğer ehl-i keşfola. Ve ba'zı ervâh-ı habîse, kezzâb-ı eşerr ve âleme ziyân etmekle ba'dehu tesmiye olup âleme ziyânkâr oldu. **كُلُّ مَرٍ يَتَلَبَّسُ** havâsıyla gidip katlederler. Ve'l-hâsıl, ervâh-ı habîse gerek dünyada ve gerek âhirette anâsırdan münfekk olmaz. Zîrâ, cehennem darü'l-anâsırdır. Amma rûh-ı mü'min, eğer kemâl tahsîl edemedilerse rûhları dâr-ı na'imle mukayyed olur. Meğer, ba'zı âsî olanları ilâ mâşâallah cehennemle mukayyed olurlar. Lâkin, duâ ve sadaka ve Kur'ân ve Mevlid ve tesbîh vesâir hayrâtı hasenât ervâh-ı usâta olmak, afva sebebidir. Cahîm kaydından fekkolup na'im ile mukayyed olurlar. Ebû Tâlib, Rasûlullah S.A.S. duâları berekâtıyla ihyâ olup îmân etmesi gibi. Ve zamân-ı fetrette ebeveyn-i mükerremeyn Hazret-i Abdullah ve Hazret-i Âmine vefât eylediler. Duâ-i Rasulullah S.A.S. ile, ihyâ olundular. Risâletine îmân getirdiler. Ve amma kümmel-i enbiyâ ve evliyâ gibi âhirete intikâl etmediler ise, Hazret-i İsâ ve İdrîs ve Hızır ve İlyâs ve Ali b. Ebî Tâlib semâda olanlar nüzûl ederler.

Ve kimi, ism-i meşhûr olup İsâ A.S.gibi ve kimi gayrı ismiyle tesmiye olunup İdrîs A.S. ve Ali b. Ebî Tâlib gibi. Zîrâ, İdrîs A.S. Ba'albek karyesine İlyâs nâmiyle nebî oldu, dörtbin seneden sonra. Ve Hazret-i Ali âhirete intikâl etmedi, Hazret-i İsâ gibi. (Nisâ, 4/157) وما قتلوه وما ملبوه ولكن شبه لهم

Nûh A.S.sefine durduğu Ali b.Ebî Tâlib ismiyle bir tahta alıkoyup kudre - tiyle hıfzoldu. Ve ol tahta üzerine Ali semâya urûceyledi. Âhir zamânda nâ - m-ı âharla nüzûl eder, İdris A.S. gibi.

Amma âhirete intikâl eden kümmelîn asla bir mekân ile ve bir gün ile mukayyed olmazlar, mutlaklardır. Her mekânda hazırlardır ve asıllardır. Ba'zen lâtif olurlar, ba'zen kesîf temessül ederler. Bundan, ziyâret-i kubûr meşrû' oldu ki, eğer meyyit gayr-i kâmil ise duâ ile menfaati olur. Eger, kâmil ise menfaat eder. Zîrâ, hâcet bitirir. Ervâh-ı habîse olan vampir zarar eylediği gibi, ehlullah dahi menfaat eder. اذا تحيرتم في الامور فاستعينوا

من اهل القبور Zîrâ, velf âhirete intikâl etmesiyle tasarrufdan mûnkati' olmaz.

والله حسي و نعم الوكيل

Risâle-i MENBA'U'N-NÛR FÎ RU'YETİ'R-RASÛL

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذى اظهر النور و جعل حجابہ شدۃ الظہور . و الصلاة والسلام على سيدنا محمد القلم والمحور والكتاب المسطور في رق منشور و بعد : فهذه ارجوزة سميتها (منبع النور في رؤية الرسول ص و على آله و صحبه البدر ذوى العمل المبرور)

Ma'lûm ola ki,1245 tarihinde Mekke-i Mûkerreme'de musâfir oldum.Ve sinnim onyedî idi.Mekke-i Mûkerreme'de ulemâ-i izâm ve meşâyih-i kirâmdan Seyyidinâ Ömer Abdürresûl K.S. hazretlerine bî'at eyledim."Mısır'a ric'at eyle ve seferî namazını mezheb-i Şafîî üzere edâ,ya'nî cem' ve kasr eyle" deyu buyurdular.Fakîr de الامر فوق الاب kâidesince Mısır'a dâhil oldum. Dâhil olduğum gün Seyyidinâ ve Mevlâna Eş-Şeyh Hasan El-Kuveysnî K.S. hazretlerine Câmî'-i Ezher'de mülâkî oldum.Hattâ Hazret-i Şeyh ekmek ve hıyar turşusu ile,kuşluk yerler idi.Ellerini ba'de't-takbîl "Haccın mübârek olsun" deyu tebrîk eyleyip"İmâm Hüseyin R.A.hazretlerinin makâmını ziyâret eyle" deyu emir buyurdular.Fakîr dahi Câmî'ü'l-Ezher'den çıkarak,sokak tarafından olan kapıdan makâm-ı âliye girdiğim zamân hâriku'l-âde olmak üzere İmâm Hüseyin'in makâmlarında bâhusûs Duhâ vakti olduğundan galebelik olmak lâzım gelirken hiç kimse görünmez oldu.İlk nazarda gözüme makâm-ı âlide nûrum alâ nûr bir zât göründü.Ve derhâl Rasûlullah S.A.S. olduğu il-hâm olduğundan ben dahi Hazret'ine varıp ellerini bûseyledim.Ve bana duâ eyleyip arkamı mesheyletti.Ba'dehu " Git " deyu emir buyurdu.Fakîr de emr-i şerîfine imtisâlen Cami'ü'l-Ezher tarafında olan kapıdan çıkıp cami'e nazar eyledim."makâm-ı kebîr hâli idi.Geri döndüm.Hazret-i Risâlet'i mihrâbda bulmadım.Yine sokak tarafında olan kapıdan serî'an çıktım.Yine,makâm-ı Hüseyin'e döndüm.Nâs dolu.Kezâlik,câmî' dahi âdeti üzere insân dolu buldum.

Yine,geri dönüp Cami'ü'l-ezher'e gidip Seyyidinâ Hasan El-Kuveysnî hazretlerine gidip elini takbîl ederken"Filân kitâbı okut" deyu bana buyurdu.Ya'nî,sana ilim vehboldu demektir.

Ba'dehu " Sen Rûm'a git " deyu bize emreyledi.Fakir dahi,emrine intisâlen bilâ te'hîr Rum'a varıp,Koçana kasabasında müderris oldum.İbtidâ ki Ramazân dersinde Emâli kasidesini Cami'-i Şerif'de okuttum.Ve Osmanlı lisânı ile,talebelerim;Mustafâ ve İbrâhîm ve Alî ve Hasan ve Es-Şeyh Abdurrahmân Efendizâde Ahmed efendilerdi.Ve Usûl-ı Fıkıh ve Fenârf,sıra dersimiz oldu ve dersiâm ile meşgûl oldum.

Bu esnâda Üskûp vâlisî merhûm Hıfzı Paşa dubân içmeye sebeb oldu. 1253 senesinde ma'nâda Medîne-i Münevvere'ye vardım.Mahmûdiyye medresesi şadırvanında abdest alıp Harem-i Şerif'e girerken İmâm Ömer R.A. hazretleri Râbû's-selâm atebesi sağ tarafında oturur idi.Fakir'e bakıp "Abdest almadın,geri dön.Abdest al " dedi.Fakir dahi,geriye dönüp güzel abdest aldım.Sular a'zâlarımdan akarken Râbû's-selâm'dan Harem-i Şerif'e girmeye şurû eyledim.Hazret-i Ömer,Fakir'e emredip "Abdestin yoktur,geri dön.Güzel abdest al"dedi.Fakir dahi,tamam abdest aldım deyu cevâb verdim.İmâm Ömer dahi gazabla kalkıp bizi yere yıkıp,arkama iki kere eliyle vurdu ve benden kayy geldi.Râbû's-selâm meydânında içtiğim dubândan zifir,parça gibi şeyler benden çıktı.Ba'dehu,yine İmam Ömer,Fakir'e " Geri dön.Tekrâr güzel abdest al " buyurdu.Fakir dahi,tekrar geri dönüp abdest aldım ve İmâm Ömer R.A.Harem-i Şerif'e girdi.Fakir dahi Harem-i Şerif'e girdim.Mih-râb-ı Nebevî'de Hazret-i Risâlet ku'ûd ve hulefâ-i güzînden Ebû Bekr ve Ömer sol tarafından,Osman ve Ali hazretleri dahi sağ tarafından cûlûs ederler gördüm.Fakir dahi bu meclis-i sa'îdin huzûrunda divân durdum.Hazret-i Risâlet aleyhi ekmelü's-salâvât efendimiz hazretleri cümle meclise ra's-ı saâdetleriyle imâ ile "Otursun" buyurduklarını anladım.Ebû Bekri's-Siddîk R.A.hazretleri mübârek eliyle Fakir'e "Gel" deyu işâret eyledi.Fakir dahi varırken teeddüben Hazret-i Şâh tarafından oturdum.Ebû Bekr R.A. "Niçün bu tarafa gelmedin ?"söyledi.Fakir dahi cevâb vermeye hayâ eyledim.Hazret-i Şâh dahi "Bu mecliste taraf yoktur" deyu cevâb verdi.Ve Rasûlullah A.S. tebessüm buyurdular.Ba'dehu Hazret-i Şâh ile hafiyyen mükâleme ettik.Ba'dehu Hazret-i Rasûlullah A.S. sûre-i Feth'i minberde kıraat eyledi.

Rû'yâdan uyandım.Ve sene-i merkûmede Bâbü's-selâm'dan duhûl edip huzûr-ı Rasûlullah'da duruken Ebû Bekr R.A. şebekenin Bâbü't-tevbe kapısı yanında durup,Fakir'e eliyle "Gel" deyu işâret eyledi.Fakir de vardım,kapıyı ve hücreyi açdı.Rasûlullah S.A.S. hurûc edip,sağ elinde yeşil ve sol elinde beyaz hırkaları,hiddetle "Al,giy" deyu emir buyurdular.Fakir dahi fi'l-hâl bukâ eyledim.Ebû Bekr R.A. "Niçin ağlarsın ?"dedikte,ben dahi, "Rasûlullah bana gazab eyledi" diye cevâb verdim.Ebû Bekr R.A. "Sana ancak bu yolda tekâsül etmeyesin deyu yol gösterdi." dedi.Ben dahi rû'yâdan uyandım.Elhamdû lillâh hırkayı giydiğimden mâ'adâ hırka senedini dahi 'an Rasûlillâh telâkki eyledim.Şeyhu'l-ekber efendimiz Hızır A.S.dan telâkki eyledi.

Ve yine 1254 tarihinde Koçana medresesinin derşhânesinde ma'nâda Rasûlullah S.A.S. ile Ebû Bekr ve Ali hazarâtı derşhâneye gelip,Rasûlullah S.A.S. bir divit ve bir kâğıt aradı.Ben dahi divit ve kâğıt verdim. Rasûlullah dahi üç bend yazı yazdı,Fakir'e verdi.Ve "Oku" deyu buyurdu. Fakir dahi"Okudum,ma'nâsını bildim.Lâkin,müellefi lâyıkiyla anlayamadım" dedim.Rasûlullah dahi,Ebû Bekr'e telkîn etsin deyu emir buyurdu.Ebû Bekr dahi bir bendi,Tevhîdû'l- Ef'âl ve bir bendi Tevhîdû's-Sıfât ve bir bendi Tevhîdû'z-Zât olarak telkîn eyledi.Rû'yâdan uyanıp mütenebbih oldum.

1255 tarihinde Üsküp'te iskân ettim.59 senesine kadar bu makâmât-ı selâseye müdâvemet edip zevkeyledim.59 tarihinde Hicaz'a azîmet eyledim.Mekke-i Mûkerreme'ye şehr-i Şa'bân 'ın 14. gününde dâhil oldum. Tavâf-ı Kudûm eyledim.Harem-i Şerif'de otururken meczûb sûretinde bir zât yanıma gelip oturdu.Gömleğinin üstünde kehleler gezip tamam gömleğime geçecek dereceye geldikleri zaman yine dönerlerdi.O zât bana dedi ki: "Sakın kehlemizden korkma.Zîrâ bizim kehlemiz terbiyelidir.Başka kimseye gitmez. Ben dahi;"İsminiz nedir ? " dedim."İsmim Derviş Mehmed'dir, ehl-i Mekke'den ve Beytû'l-Kâfî evlâdlarındanım" dedi."45 tarihinde Hacc-ı Şerif'e geldiğin vakit seninle beraber oturdum.Hattâ olvakit mavi

kürk giymişdin.Daha hadâset-i sinnin vardı" buyurdular."Tarfkiniz nedir" dedim."Muhammediyye'dir" buyurdular."Ben de isterim" dedim."Gir" dedi."Dersin nedir?" dedim."Cem'ü'l-cem' dir" dedi."Makâmât-ı Tevhîd bana telkîn olunduğundan telkîn eyle" dedim."Kırk gün halvete gir" dedi.Fakir dahi 40 gün halvete girdim.Zeytinyağı katık eyledim.Esnâ-i halvette,makâm-ı Hanefî ardında rû'yâda bir zât gördüm ki,tavâfda ve Hacer-i Esved ziyâretinde olanızdihâmda elini bûsederlerdi.Fakir dahi Bâbü'l-Umre tarafından gelip ol zâtın elini öpmeye yürüdüm.Ol zât,kıyâm buyurdular.Elini öptüm.Oturdular.Ben dahi uyandım.

Ba'dehu,Dervîş Mehmed hazretlerine ma'nâyı nakleyledim."Tevhîd-i Zât mürşidi oldum" dedi."Ne vakit?"dedim."Haber veririm" dedi.

Ba'dehu,Zi'l-hicce' nin 15.günü Bâbü'l-basîta hizâsında Dervîş Mehmed'e mülâkî oldum.Gördüğüm zât yine zuhûr etti.S.A.S. O esnâda Dervîş Mehmed çekildi.Ve ol zât duâdan sonra Beyt-i Şerîf'e karşı Fakir için tazarru' ve niyâz eyledikten sonra odaya gelip hizmetimizde bulunan Gradâs'lı Hacı Emin'i gördük.Ma'nem makâm-ı Cem'i telkîn eyledi.Ve,ta'âm teklîf eyledim."Ta'âm yemeyiz" dediler.Ba'dehu,"Medîne'ye gitmek isterim,selâm var mı?" dedi.Fakir,"Selâm ederim" dedim."Yarın inşaallah bu vakit gelirim" dedi.Fi'l-vakî' ertesi gün olvakit o mevzi'de yine mülâkî oldum.Ke'l-evvel,Fakir için Beyt-i Şerîf'e karşı duâ ve tazarru' eyledi.Ba'dehu odaya geldi.Hazretü'l-cem' makâmını ma'nem telkîn eyledi.Ke'l-evvel,ta'âm teklîf eyledim."Ta'âm yemeyiz" dedikte "Ta'âm yemezseniz,lâkin elbisemi giyersiniz ya" deyup kisvemi verdim.Aldı ve giydi.Ba'dehu,bana"Medîne'de mülâkî oluruz" dedi.Fakir dahi Medîne'ye vardım.Fi'l-vâkî' Bâbü's-selâm'-da mülâkî olduk.Cem'ü'l-cem' makâmını telkîn eyledi.İzdihâm,güyâ kimse yok gibi idi."Bağdad'a gideceğim" dedi.Fakir dahi bir haftadan sonra Medîne'den çıkıp,"ısrâr cânibine teveccüh eyledim.Konak konak gidip bir gün Cin kal'asına vardık.Fakir,bir koyun alıp pişirtip fukarâya tasadduk eyledim.Ve başını alıp kendim yedim.Ve gün uykusu uyurken,ma'nâda kendimi Medîne'ye varıp Bâbü's-selâm'dan dâhil olur gördüm.

Rasûlullah S.A.S. hazretlerinin şebke-i şerifi yanına vardım.O ânda Hazret-i Rasûlullah S.A.S. hazretlerinin sûret-i unsûriyyesi olmayan,şûret-i nûrâniyyesini görüp,güneşin nûrundan daha sâfî ve nûrlu gördüm.Hazret-i Rasûlullah dahi şebke-i şerifin dâhilinden mübârek ellerini açıp,Fakîr'e "Yürü" dedi.Fakîr dahi yürüdüğümde beni şebke-i şerifin içine aldı.Ol ânda şebke-i şerifte mahvolup Fakîr'i kendine geçdi.Ve Ahadiyyetü'l-cem' makamını telkîn eyledi.

Ve 97 tarihinde Ustrumca'da odamda oturup Sultânü'l-Aşıkın Ömer b. Fâriz hazretlerinin divânına bakarken kendimden gâiboldum.Ve kendimi Mekke-i Mukerreme'de,Mûzdelife'de,Meş'ari'l-Harâm'da gördüm.Ve yanında iken cemm-i gafîr asker taburları gibi üçer üçer üç tabur asker gördüm.Ve mütekaddimlerinde üç zât gördüm.Ve sağ tarafında olan zâta nazar eyledim.Acaba, Mekke-i Mukerreme'de odada bize telkîn eden Rasûlullah mıdır derken,hemen o zât cemâl-i şerifini açtı.Fakîr dahi nazar eyledim.Gördüm ki,Rasûlullah'dır.Yanına vardım.Bana dedi:"Enbiyâ ihvânlarımızdır.Ancak,onları bildiğini onlara bildirme"diye emir buyurdu.Ba'dehu,biz Arafât cânibine teveccüh eyledik.Ve ânlr Mûzdelife cânibine gittiler.Ve ânlardan hiçbirisi bize söylemedi.Dâvûd A.S. bakıp güldü.Ba'dehu,kendime geldim.Bu gaybûbet yarım saat kadar imtidâd eyledi.

Bir daha ma'nâda Üskûp'te dışarı avlunun üstünde Hazret-i Rasûlullah S.A.S. hazretlerini gördüm.Abdest almak üzere idi.Fakîr dahi bir ibrik su ile abdest havlusunu aldım.Hazret-i Rasûlullah abdest alıp,Fakîr suyu koydum.Ve yanımdaki bir su ile üç defa ra's-ı şeriflerini mesheyletti.Elini başından kaldırmadı.Ya'nî,uçû dahi bir vaz' ile önden geriye,geriden öne ve önden geriye mesheyletti."Abdestim böyledir" deyu buyurdular.Elhamdülillâhi Teâlâ abdest-i seniyyelerini kendilerinden telkîn eyledim.Kütüb-i Fıkıh'da bunun sûretini aradım.Halebî hâşiyesi,Hilyetü'n-Nâcî ' de buldum.

Ve bir rû'yâda dahi Hazret-i Ali K.V.ve R.A.hazretlerine mülâkîf oldum.

Ve bana " Ehl-i beytten ve evlâd-ı Rasûl'densin " buyurdular.Ve Hazret-i Aîşe R.A.nın hânesine girdi.Kendileri târiketü'd-dünyâ meşrebli olduğundan zîneti yok idi.Ve Hazret-i Hadîce R.A. kabr-i şerifleri dahi gâyet nûrlu ve müzeyyen gördüm.

Elhamdû lillâhi Teâlâ,evlâd-ı ma'nevî olduğumuzu tebşîr buyurdular.

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

ABDURRAHİM FEDAİ (1303/1885)

- Ta'rif-i Melâmiyye Risâlesi, Husûsi kütüphanemizdeki yazma nüsha.

ALTINSU, Abdülkadir

- Osmanlı Seyhülislâmları, Ankara 1972 .

ALTINTAŞ, Doç.Dr. Hayranî

- Tasavvuf Tarihi, Ankara 1986 .

AYNÎ, Mehmed Ali

- Hacı Bayram Veli, İstanbul 1343 .

BAYRAMOĞLU, Fuad

- Hacı Bayram-ı Velî, I-II, Ankara 1983 .

BİLGİNER, M. Sadettin

- Allah ve İnsan, İstanbul 1969 .
- Mısırî Niyazi Divanı Şerhi, İstanbul 1976 .
- Varidât Şerhi, İstanbul 1979

el-BUHARÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870)

- Sahihü'l-Buharî, I-VIII, İslâmî Kitabevi, Ofset Baskı, İstanbul .

BURSALÎ Mehmed Tahir (1343/1924)

- Menâkıb-ı Şeyh Muhammed Nûrû'l-Arabî ve Beyân-ı Melâmet ve Ahvâ -
l-ı Melâmiyye, Husûsi kütüphanemizdeki yazma nüsha .
- Osmanlı Muellifleri, I-III, Hazırlayan: İsmail Özen, İstanbul 1975 .

CÂMÎ, Abdurrahman el-Câmî

- Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds, Tercüme: Lâmiî, Mahmûd b. Osman
b. Ali, İstanbul 1289 .

ÇAĞATAY, Prof. Dr. Neşet

- Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik, 2. Baskı, Konya 1981 .

ÇANTAY, Hasan Basrî

- Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, I-III, İstanbul 1964

DAHİŞMEND, İsmail Hakkî

- İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I-IV, İstanbul 1948 .

DEMİRCİ, Doç. Dr. Mehmet

- Nûr-ı Muhammedî, DEÜ İlmîhiyat Fakültesi Dergisi, I, İzmir 1983 .
- Gazalî'nin Tasavvufteki Üstadları, DEÜ, İlmîhiyat Fakültesi Dergisi II, İzmir 1985 .
- Mehmet Akif ve Safahat'ta Tasavvuf İzleri, Mehmet Akif Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, 1986 .

DÖRÜL, Ömer Rıza

- Melâmet, İstanbul 1950 .
- Asr-ı Saadet, Sadeleştiren: Osman Zeki Mollanehtmedoglu, İstanbul 1974.

ERGİN, Osman

- Abdülazîz Mecdî Tolun, Hayatı ve Şahsiyeti, İstanbul 1942 .

GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed (505/1111)

- Mişkâtü'l-Envâr, Tahkik: Ebu'l-Alâ el-Afffî, Kahire 1964 .

GÖLPINARLI, Abdülbaki

- Melâmilik ve Melâmiler, İstanbul 1931 .
- Hurûfîlik Metinleri Kataloğu, Ankara 1973 .

GÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. İrfan

- Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri, İstanbul 1983 .

GÜNGÖR, Erol

- İslâm Tasavvufunun Meselerleri, İstanbul 1982 .

GÜVENÇ, M. Fazlı

- Varidat Serhi, İstanbul 1982 .

HARİRİZADE Seyyid Mehmed Kemaleddin (1299/1881)

- Tibyânü Vesâili'l-Hakâik fî beyânî Selâsili't-Tarâik, I-III, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Ktp., Nu:430-432, İstanbul .

HUCVİRİ, Ali b. Osman b. Ebu Ali Cullâbi (465/1072)

- Keşfü'l-Mahcûb, Tercüme: Süleyman Uludağ, Hakikat Bilgisi, İstanbul 1982 .

İBNİ MANZÜR, Cemaleddin Muhammed b. Mukrem el-Ensarî (711/1311)

- Lisanü'l-Arab, Beyrut 1388/1968 .

İNAN, Yusuf Ziya

- Seyyidü'l-Melâmi Muhammed Nûrû'l-Arabî, İstanbul 1971 .
- İslâm'da Melâmilîğin Tarihi Gelişimi, İstanbul 1976 .

İSMAIL PAŞA el-Bağdadî (1339/1920)

- Hediyyetü'l-Arifîn ve Esmâü'l-Müellifîn, I-II, İstanbul 1955 .

KARA, Dr. Mustafa .

- Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul 1985
- Tanzimattan/Tamkuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar, Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Fasikül:31-32, İstanbul 1986 .

KEHHALE, Ömer Rıza

- Mu'cemü'l-Müellifîn Terâcimü Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye, I-XV, Dimişk, 1376/1957 .

el-KELÂBAZİ, Ebubekir Muhammed (380/990)

- et-Taarruf lîmezhebi ehli't-Tasavvuf, Tahkik: Dr. Abdülhalîm Mahmud, Tahâ Abdülbaki Sürûr, Kahire 1380/1960 .

KONUK, Ahmed Avni

- Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Hazırlayanlar: Dr. Mustafa Tahralı, Dr. Selçuk Eraydın, İstanbul 1987 .

el-KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî (671/1272) /

- el-Cami' lihkâmi'l-Kur'an, Beyrut tsz.

KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Revâzin (465/1072)

- er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, Kahire 1306/1966

MENSÎA, Moqdad

- Mutasavvıflara Göre Ölüm, Tercüme: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Demirci, İslâmî Araştırmalar, Sayı: 3, İstanbul 1987 .

MUHAMMED Nûrû'l-Arabî (1305/1887)

- Risâle-i Salihîyye (Vasiyetname), Husûsî kütüphanemizdeki yazma nüsha.

- Risâle-i Sulûk-i Hakikat / "

- Risâle fî Beyânı Şeriat ve Tarikat ve Hakikat "

- Risâle-i Menba'u'n-Nûr fî ru'yeti'r-Rasûl "

- Şerh-i Kelâm-ı İmam Ali "

- Şerh-i Gazel-i Hacı Bayram Velî "

- Niyazi Divanı Şerhi "

- Letaifu't-Tahkikat fî şerhi'l-Varidat "

- Risâle-i Mürşidü'l-Uşşak "

- Risâle-i Tevhîdü'l-Behiyye "

- Risâle-i Mürşidü'l-Uşşak'ı'l-Kebîr

- Şerh-i Ezân-ı Muhammedî

- Esrar-ı Ezân-ı Muhammedî "

- Şerh-i Sırr-ı Tevhîd

- Risâletün fi't-Tasavvuf

- Tefsîr-i Fatiha "

- Kitabü'd-Devâir ve'l-Emlâk fî beyânı tasarrufâtı sahibi'l-mülki

ve'l-Emlâk "

- Şerh-i el-Evrâdü'l-Usbû'îyye "

- Şerh-i el-Akaidü'n-Nesefiyye "

- Şerh-i Risâletü's-Şeyh Rislân Dimişki(Şerh-i İhsanü'r-Rahman) "
- Serh-i Salâvat-ı Serife(Ahmed b.İdris) "
- Serh-i Kasîdetü's-Seyhi'l-Ekber(Zanentü zunûnen) "
- Kitabu'r-Reşâd fi'l-Mebdei ve'l-Me'âd (Arapça) "
- Risâletü Seyri't-Tevhîd "
- Risâletü Meşâhidi't-Tevhîd "
- Risâle-i Sa'diyye "

MUHYİDDİN b.el-Arabî, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ali (638/1240)

- el-Futûhatu'l-Mekkiyye, I-IV, tsz.
- Tefsîru's-Şeyhi'l-Ekber, I, tsz.

ÖZLEM, Hasan

- Mısırî Niyazi Divanı ve Şerhi, Ankara:1974

ÖZTÜRK, Doç.Dr. Yaşar Nuri

- Kuşadalı İbrahim Halvetî, İstanbul 1982 .

PAKALIN, Mehmet Zeki

- Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III, 3.Baskı, İstanbul, 1983 .

es-SABUNÎ, M.Ali

- Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr, Beyrut 1981 .

es-SABUNÎ, Nureddin

- el-Bidaye fî usûli'd-Din, Tercüme:Bekir Topaloğlu, Ankara 1978 .

SADÜDDİN Taftazanî

- Şerhu'l-Akaid, İstanbul 1982

SADIK Vicdanî

- Tomar-ı Turuk-ı Aliyye, I-IV, (Melâmilik), İstanbul 1338 .

SADREDDİN Konevî (673/1274)

- Tasavvufî Yorumlarıyla Kırk Hadis, Tercüme:Harun Ünal, İstanbul 1984 .

es-ŞEVKÂNî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834)

- Fethu'l-Kadîr min İlmi't-Tefsîr, I-V, Mısır 1383/1964 .

et-TİRMİZî, Ebu İsa Muhammed b. İsa (279/892)

- el-Camiu's-Sahîh (Sunenu't-Tirmizî), I-V, Tahkik: A.M.Şakir, Muhammed F. Abdülbaki, İ. Atvelvad, Mısır 1356/1937 .

ULUDAĞ, Süleyman

- Kuşeyrî Risâlesi Tercümesi, İstanbul 1978 .

UNAT, Faik Reşit

- Hicrî Takvimleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Ankara 1405/1984.

81 ref.